

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK

Alev Alatlı ve Eğitim

Alev Alatlı ve Düşünce Dünyası

Alev Alatlı ve Bilim

Alev Alatlı ve Edebiyat



EDİTÖRLER

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Prof. Dr. Şafak OĞUZ

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK

Editörler

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Prof. Dr. Şafak OĞUZ



KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

2025

Kapadokya Üniversitesi Yayınları: 101
ISBN: 978-605-70404-8-0
DOI: 10.35250/kun/9786057040480
URL: <https://hdl.handle.net/20.500.12695/3116>

© Ocak 2025

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK

Editörler: Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK, Prof. Dr. Şafak OĞUZ

© Copyright, 2025, KAPADOKYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Sertifika No: 43348



Bu eser Creative Commons “BY-NC-SA” (Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş) Lisansı ile lisanslanmıştır. Bu lisans, kullanıcıların eser sahibine atıf vermek koşuluyla eseri sadece ticari olmayan amaçlar için kullanmalarına ve uyarlamalarına izin verir. Buna ek olarak kullanıcıların eseri uyarlamaları hâlinde aynı veya uyumlu bir lisans kapsamında başkalarıyla paylaşmaları koşulunu getirir.

Editörler: İlhan Öztürk, Şafak Oğuz

Redaktörler: Duran Can Gazioğlu, Zeynep Özkan

Kapak Tasarım: Çağatay Sancar

Sayfa Tasarım: ademsenel.com

Bu kitap, “Alev Alatl’ıy Anlamak Sempozyumu” organizasyonu kapsamında yayımlanmıştır. Kitapta yer alan sunum metinleriyle ilgili telif hakkından doğacak tüm sorunlar yazarın sorumluluğu altındadır. Bu kitapta yayımlanan tüm sunum metinlerinin içeriklerinden yazarları sorumludur. Metinler, yazarların kendi düşüncelerini yansıtmaktadır.

Öztürk, İ., Oğuz, Ş. (Ed.).(2025). *Alev Alatl’ıy Anlamak*, Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları. 150 s., 16x24 cm.

ISBN: 978-605-70404-8-0

Anahtar Sözcükler: 1. Alev Alatl’ı, 2. Türk Edebiyatı, 3. Çağdaş Türk Edebiyatı.



KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir

yayinevi@kapadokya.edu.tr

kapadokyayayinlari.kapadokya.edu.tr

0(384) 353 5009

www.kapadokya.edu.tr

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK

Editörler

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Prof. Dr. Şafak OĞUZ



KAPADOKYA
ÜNİVERSİTESİ

2025

DÜZENLEME KURULU



Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Kapadokya Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Prof. Dr. Şafak OĞUZ

Kapadokya Üniversitesi İİSBF Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Sinan AKILLI

Kapadokya Üniversitesi BBF Öğretim Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Duygu OYLUBAŞ KATFAR

Kapadokya Üniversitesi BBF Öğretim Üyesi

Arş. Gör. Duran Can GAZİOĞLU

Kapadokya Üniversitesi BBF Arş. Gör.

İÇİNDEKİLER



PROGRAM	7
EDİTÖRDEN	9

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR (<i>Kapadokya Üniversitesi Rektörü</i>).....	13
Funda Firuz AKTAN (<i>Kapadokya Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı</i>)	17
Ali FİDAN (<i>Nevşehir Valisi</i>)	19

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK SEMPOZYUMU SUNUMLARI

BİRİNCİ OTURUM ALEV ALATLI VE EĞİTİM

EĞİTİM SİSTEMİNDE ZİHNİYET SORUNU VE BİR TEKLİF.....	27
Prof. Dr. Ömer DİNÇER (<i>Eski Millî Eğitim Bakanı</i>)	
EĞİTİMDE İLK OLAN BİR ŞEY YOKTUR.....	39
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN (<i>İstanbul Üniversitesi</i>)	
ALEV ALATLI'NIN EĞİTİM SİSTEMİMİZE YAKLAŞIMI	45
Prof. Dr. Mahmut ÖZER (<i>Eski Millî Eğitim Bakanı</i>)	

İKİNCİ OTURUM ALEV ALATLI VE DÜŞÜNCE DÜNYASI

ALEV ALATLI'YA GÖRE TOPLUM, DEVLET VE DÜŞÜNÜR.....	63
Prof. Dr. Sadık TÜRKER (<i>Kırklareli Üniversitesi</i>)	
BİR TOPLUMSAL AFAZİ REÇETESİ OLARAK BİZE YÖN VEREN METİNLER PROJESİ	85
Prof. Dr. Ömür CEYLAN (<i>İstanbul Kültür Üniversitesi</i>)	

ÜÇÜNCÜ OTURUM
ALEV ALATLI VE BİLİM

**ALEV ALATLI'NIN PAÇOZLAŞMA KAVRAMINA ENERJİ
TARİHİMİZDEN ÖRNEKLER**..... 95
Prof. Dr. Volkan EDİGER (*Kadir Has Üniversitesi*)

ALEV ALATLI, MANTIK VE HEYELAN..... 105
Prof. Dr. Candan GÖKÇEOĞLU (*Hacettepe Üniversitesi*)

SCHRÖDİNGER'İN KEDİSİNDE BİLİM..... 111
Prof. Dr. İskender ÖKSÜZ (*Kapadokya Üniversitesi*)

DÖRDÜNCÜ OTURUM
ALEV ALATLI VE EDEBİYAT

**ALEV ALATLI'NIN SCHRÖDİNGER'İN KEDİSİ
VE POSTMODERN GERÇEKLİK ALGISI** 123
Prof. Dr. Serpil OPPERMANN (*Kapadokya Üniversitesi*)

**DÜNYA NÖBETİ: ALEV ALATLI ROMANINDA
ENTELEKTÜEL SORUMLULUĞU** 133
Doç. Dr. Halil İbrahim ÜNSER (*Kapadokya Üniversitesi*)

PROGRAM



15 MAYIS 2024

Mustafapaşa Yerleşkesi, Oktay Sinanoğlu Konferans Salonu

09.30-10.30: Açılış Konuşmaları

10.30-12.30: Birinci Oturum-Alev Alatlı ve Eğitim

14.00-16.00: İkinci Oturum-Alev Alatlı ve Düşünce Dünyası

16 MAYIS 2024

Mustafapaşa Yerleşkesi, Oktay Sinanoğlu Konferans Salonu

09.30-11.30: Üçüncü Oturum-Alev Alatlı ve Bilim

11.30-13.30: Dördüncü Oturum-Alev Alatlı ve Edebiyat

EDİTÖRDEN

Üniversitemizin kurucusu, mütevelli heyet başkanı ve Türkiye'nin yetiştirdiği önemli bilim ve fikir insanlarından birisi olarak kabul edilen Alev ALATLI Hocayı yakın dönemde kaybetmenin üzüntüsünü yaşıyoruz. Ancak inanıyoruz ki Alev ALATLI Hocanın ortaya koyduğu ilke ve prensipler, hayalleri ve hayalindeki Türkiye, Kapadokya Üniversitesi personeli ve özellikle de yetiştirdiği öğrenciler ile hayat bulacaktır.

Alev ALATLI Hocanın Türkiye ile ilgili “Kendisine has bir kimliği vardır Türkiye'nin, batmaz. Batarsa, okyanuslar taşar, onu da kimse göze alamaz.” şeklinde bir tanımlaması vardır. Bu tür bir tanımlama ancak Türk kültür ve tarihine ait felsefi, sosyolojik, psikolojik ve mitolojik derinlikli bir bilgi birikiminin, yüksek bir edebî kabiliyetin ama en önemlisi de çok büyük bir Türkiye sevdasının ürünü olabilir. İşte Alev Hocamız, farklı bilim dallarına ilgisi olan, büyük bilgi birikimi ve bu birikimini insanlarla paylaşan ve sadece teori ile bırakmayıp fikirlerini hayata geçirmeye çalışan ve bütün bunları yaparken de kendi ülkesine duyduğu derin sevgi ve sevdasını her fırsatta ortaya koyan bir fikir insanıydı. Nitekim birçok insanın hayalini bile kuramayacağı şekilde bir Anadolu köyünde Kapadokya Üniversitesinin kurulması bunun en güzel örneğidir.

Hocamızın cenaze törenine katılımın yoğun olması, Alev ALATLI adına düzenlenen bu sempozyuma bu kadar önemli ismin katılması Alev Hocamızın insana verdiği önemi, ülkenin ancak ortak akıl ve iş birliği ile büyüyeceğine ve gelişeceğine inancını âdeta kanıtlar niteliktedir. Bu sempozyumun amacı; Alev Hocamızı yakından tanıyan, birçok alanda iş birliği yapmış, onun fikir yapısını bilen ve aynı tartışma ortamlarında yer almış, farklı bilim dallarında uzmanlaşan çok değerli konukları bir araya getirmek ve Alev ALATLI Hocanın eğitim, düşünce dünyası, edebiyat ve bilim ile ilgili çalışmalarına yönelik bilinmeyenleri ortaya koymak, bu konulardaki önemli fikirlerini yeniden gündeme getirmek ve tarihe not düşmektir.

Bu sempozyumda yer alan sunumların hem Kapadokya Üniversitesi mensuplarına hem de bütün okuyuculara Alev ALATLI hakkında yeniden düşünmek ve onun eserlerini yeniden okumak ihtiyacını hissettireceğini umuyoruz. Bu sempozyuma değerli sunumları ile katkı sunan davetli katılımcılara ve sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen herkese Kapadokya Üniversitesi ailesi olarak teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Prof. Dr. Şafak OĞUZ

AÇILIŞ KONUŞMALARI



Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR

Kapadokya Üniversitesi Rektörü

Sayın Valim, Sayın Bakanım, Muhterem Rektör Hocalarım, Sayın Jandarma Komutanım, Değerli Hocalarımız ve Dekanlarımız, Çok Kıymetli Öğrencilerimiz, hepimiz hoş geldiniz. Burada bu kadar çok rektörün olması bizim için gurur verici. Bu manzara, Kapadokya Üniversitesi olarak Alev Hocamızın rüyasını elimizden geldiğince yerine getirdiğimizi gösteriyor ki bilhassa gurur verici. Gönül isterdi ki burada Alev Hocayla birlikte Üniversitemizi konuşalım, Türkiye'nin meselelerini konuşalım.

Alev Hoca ile yedi yıl boyunca çok yakın çalışma imkânı buldum. Kendimi çok şanslı görüyorum. Hep okurdum, hep bilirdim ama Türkiye'nin güncel meseleleriyle bu kadar yakından ilgilendiğini ve her birinde -başından hep takip ederdik ama- fikir beyan etmekten hiçbir zaman çekinmediğini, ben bu yedi yıl boyunca gördüm. Mesela bugün gündemimizde, mecliste ne var? Öğretmenlik Meslek Kanunu'yla ilgili değişiklikler var. Pek çoğumuz okuruz gazeteden, iyi kötü bir şey düşünüyoruz, bir fikrimiz olur ama o fikri beyan etmeyiz, hatta arkadaşlarımızla, ailemizle bile paylaşmayız. Alev Hoca, bunları çok rahatlıkla paylaşırdı ve düşüncesini çok rahatlıkla savunurdu. Bu, çok önemli bir şey geçekten.

Birazdan eğitim oturumuna geçeceğiz ama Alev Hocanın Kapadokya Üniversitesini kurarken kafasında şekillendirdiği hayal bir günde oluşmadı. Eğitimle ilgili fikirlerini ömrü boyunca yaşadığı tecrübeler ve düşünsel çabalarıyla geliştirdi. Hep bahsettiği, Erzurum'daki Kültür Kurumu İlkokulundaki hatıraları ve oradaki öğretmenin ismi hepimizin hafızalarına kazınmıştı: Emine AKKOYUNLU'yu hiç unutmuyoruz. Her şey bir öğretmenle başlamıştı aslında. Öğretmenin gerisi de vardı. Ondan önce Karaköse'de, Ağrı'da geçirdiği günler, ailesi... Ama her şey bir öğretmenle başladı. O yüzden de Öğretmenlik Meslek Kanunu hakkında uzun uzun açıklamalarda bulunacağımı hep düşünürdüm.

Ardından, lise eğitimini babasının vazifesi dolayısıyla Tokyo'da sürdürüyor; o zamanların Tokyo'sunu bir hayal edin. Ben size söyleyeyim değerli arkadaşlar, o zamanların Tokyo'su, Türkiye'den fakir. O zamanların

Tokyo'su, gerçekten zor bir yer. Türkiye'den yardım alan ülkeler arasında Japonya. Diplomat çocuğu olarak orada uluslararası okula gidiyor, orada başka milletlerden insanlarla kaynaşiyor. Türklerin, her hâlükârda gezen ve kâinat ile ne kadar barışık olduğunu ve Japonlarla ortak noktalarını orada gözlemliyor.

Daha ilginç, bize hep bir anekdot olarak fıkra gibi anlatırdı, bir gün evlerindeki fırın bozuluyor Tokyo'da yaşarken. Lise öğrencisi Alev Hocamız... Japon tamircileri çağırıyorlar, fırın da Amerikan malı. Japon tamirciler geliyor. Önce fırını son vidasını kadar söküyorlar, detaylı fotoğraflarını çekiyorlar. İşte o detaylı fotoğraf çekme eğilimi, tam da Japonya'nın tersine mühendislikle kalkınma hamlesinin felsefesini temsil ediyor, Alev Hocamız işte buna şahit oluyor. Bu şahitlik ise Türkiye'nin gerisinden gelen, ekonomik ve sosyal alanlarda sorunlarla boğuşan ve bir savaş enkazının arasından doğan Japonya'nın nasıl kırk, elli sene içerisinde Türkiye'yi ekonomik olarak geçtiğine yönelik tespitlere dönüşecektir.

Bütün bu gözlemler üst üste birikiyor. Ardından o zamanların ODTÜ'sü, derme çatma binalardan oluşan ama içinde Türkiye'nin en parlak beyinlerini barındıran ODTÜ'sü... Dünya çapındaki Türk bilim insanlarıyla kalkınma motivasyonuna sahip, ülkesini zengin etme, ileriye taşıma, kendi çocuklarını, onların çocuklarını dünyanın en müreffeh, en eğitilmiş, en sağlıklı kuşaklar yapmaya kararlı bir kuşak, o zamanların ODTÜ'sü. Ülkenin her yerinden gelmiş, parlak öğrencilerin tek bir amacı vardır o zaman; Türkiye'yi ilerletmek, kalkındırmak, gelecek kuşaklara yani bize daha iyi bir ülke bırakmak. Bunda da başarılı olduklarını söylememiz, herhalde yanlış olmaz.

ODTÜ'yü bitirdikten sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. O zamanların Amerika Birleşik Devletleri'ni, biraz hatırlatmak lazım insanlara. 1960'lı yılların sonu... Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahiler ilk defa üniversitelere girecek. Protestolar, meşhur profesörlerin bile protestoları, öğrencilerle yan yana oturmak istememeler, üniversite kampüslerinin –“civil rights moment” derler- sivil haklar mücadelesi, yine anayasada yaptıkları değişiklikler... Amerika, bugün gördüğümüz, çok liberal, eşitlikçi, demokrat olarak bize lanse edilen Amerika değil. Bugün de öyle değil, onu da biliyoruz; Alev Hocanın özellikle son yazdığı iki kitap ile beraber. Daha öncesi de var tabii.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Vanderbilt Üniversitesi ve Dortmund Kolej'i'nde ekonometri ile başladı. Daha sonra felsefe, ilahiyat... Daha sonraki yıllarda Berkeley'de linguistik eğitimleriyle devam etti. Rahatlıkla Amerika

Birleşik Devletleri'ne yerleşip, hayatını devam ettirip üniversite hocalığı, yazarlık ya da başka meslekte kalabilecekken işte o içindeki kalkıncı motivasyonla, ülkesine hizmet motivasyonu, ülkesine vatansever dürtüleri ile geri geldi. 1974'te ülkesine dönüp, İstanbul Üniversitesinde çalışmaya başlarken aynı zamanda Devlet Planlama Teşkilatında görev aldı. Bir yandan da uzaktan da olsa Kaliforniya Berkeley'de linguistik ve felsefe derslerini takip etti. Bu dönemden sonra akademiden ziyade, bir kamu aydını olma yolunda ülkesinin kalkınmasına kendisini adadı. Bu yol, onu daha sonra milletin kabul ettiği büyük bir yazar, aydın, mütefekkir hâline getirdi.

Hep verdiği bir örnek vardı: Değerli arkadaşlar, mikro kozmoslarımızda yaşıyoruz. Değerli öğrenci arkadaşlarım, çoğumuz Ürgüp'te yaşıyoruz, Mustafaapaşa'da yaşıyoruz ve onun güncel sorunlarıyla: köpekler kovalıyor bizi, efendim, işte yemek şöyle oluyor, böyle oluyor... “Arkadaşlar!” derdi, “Google Earth programını biliyor musunuz? Google Earth'ten bulunduğunuz yeri işaretleyin, sonra yukarı doğru bir çıkın. Etrafınızdaki insanlar, iller, daha sonra ülkeniz... Biraz daha çıkın; etrafınızdaki ülkeler, insanlar, diller, farklılıklar, coğrafya, beşerî coğrafya... Özellikle biraz daha yukarı çıkın, işte dünya. Biraz daha yukarı çıkın, kâinatın içinde dünya, işte küçük bir zerre.” Bunun farkında olmak çok önemliydi çünkü makro bakış açısını sağlayan bu yaklaşım, aslında bizim eğitim felsefemizin de temelini oluşturan SOBE yöntemini geliştirdi. Oturumda detayıyla konuşacağım.

Sayın Bakanımızın, Alev Hocamız ile İstanbul Sanayi Odası için hazırladıkları çok meşhur ve önemli bir eğitim dokümanı vardır. İnşallah onu da bir kitap hâline dönüştürmek arzusundayız. Oradan esinlenerek geliştirdiğimiz SOBE (Son Bilgiyi Önceleyen Eğitim Sistemi) bizim için vazgeçilmez konulardan biri. Bu vesileyle değerli arkadaşlar, aziz hocamızı tekrar rahmetle anıyor ve bütün konuklarımıza hoş geldiniz diyorum.

Saygılarımı sunarım.

Funda Firuz AKTAN

Kapadokya Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı

Sayın Valim, Sayın Bakanım, Sayın Rektörlerim, Sayın Hocalarım, Sevgili Öğrencilerimiz, Kapadokya Üniversitesi Ailesinin Değerli Mensupları, Şubat ayında kaybettiğimiz Mütevelli Heyeti Başkanımız, Üniversitemizin kurucusu, annem, Alev ALATLI anısına düzenlenen “Alev Alatl’yı Anlamak Sempozyumu”na hepiniz hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Alev Hocamız, annem, bugün burada Kapadokya Üniversitesinde, bu merkezde, Mustafapaşa’da sizleri ağırlamayı çok isterdi ve hatta bu ağırlamayı masa başında gerçekleştirmeyi çok isterdi: Böyle bir araya gelinsin, fikirler paylaşılsın, kıymetli görüşler havada uçuşsun, istişare edilsin, tartışılsın. Hep çok severdi bu ortamları, yaratmayı çok isterdi. Ama bu, son üç-dört yıldır nasip olmadı maalesef.

Sorunların üstesinden gelmekte, hep birlikte hareket etmenin önemini vurgulardı. İmeceye inanırdı. Çok yakın tanıyanlar, hatırlayacaklardır: “Tut şunun ucunu döşeyelim abi.” sloganı, annemin hep yanındaıdı. Bu reklam sloganını hep tekrar ederdi. Bir sorun olduğu zaman da hep söylerdi: “*Tut şunun ucunu döşeyelim abi.*”

Alev Hocamız, annem, sürekli “*İşleyebileceğimiz en büyük günah, birbirimize kayıtsız kalmamız.*” derdi. Hep konuşalım, ortak bir noktaya gelelim, çözümleri bulalım diye çalıştı, çabaladı son nefesine kadar. Kendisi artık aramızda değil ama ne mutlu ki sizler buradasınız. Hep bahsettiği, “*Benden sonra dünya nöbetini kim tutacak?*” diye sorduğu, dünya nöbetini devretmeyi istediği, aklına, kalbine, Türkiye’ye, sevdasına güvendiği kişiler burada bugün: Hep birlikteyiz.

Annem, ömrünü kadim değerler olarak nitelendirdiği “akıl”, “ahlak”, “adalet”, “adap” ve “aşk” çerçevesinde yaşamayı ilke edindi. Üniversitemiz kurulurken “aşk” kelimesi dışarıda bırakılmıştı, kalan 4 tanesi ise Üniversitemizin mottosu olmuştu. Ancak bunlar, sadece Üniversitemizin mottosu değil, annemin yaşam felsefesidir.

“Aşk”, annemin Türkiye’ye ve bu toprakların insanlarına duyduğu derin sevgiyi ifade ediyordu ve hayatının merkezinde her daim bu sevgi yer aldı. Bugün ev sahipliği yapan Kapadokya Üniversitesi, işte bu sevginin, bu aşkın sonucu, bu aşkla kuruldu. Şu an bulunduğumuz Mustafapaşa köyünü, bu aşk olmasa bulamazdı. Üniversitemiz “aşk”la kuruldu, “akıl” ve “adalet”le yönetildi. “Ahlak” ve “edep”i de hep merkezinde tuttu. KÜN; kadim değerler çerçevesinde yapılandırıldı, çıkışı ile evrensel ama uygulamasıyla milli bir yükseköğretim kurumu olarak geliştirildi.

Alev Hocamız, *“Dünyayı ve hayatı doğru okumak ancak eğitimle mümkündür. Dünyayı bilmeyen dünyanın maskarası olur.”* derdi ve Üniversiteyi de bunun için kurdu zaten. Türk gençliği, maskara olmasın istiyordu. Bu tehlikeyi üniversitelerle atlatmak için kendisinin küçük de olsa bir çabası olmasını istemişti. Artık bundan sonra bayrak bizlerde, kadim değerlerin takipçileri bizler olacağız: “akıl”, “ahlak”, “adalet”, “adap” ve “aşk”ın. Kendisinin hep dediği gibi -biraz ağır olabilir ama- “Elimizden geleni değil, yapılması gerekeni yapacağız. Yapamıyorsak da yapmaya çalışacağız.”.

Bu sempozyumun düzenlenmesi, çok yoğun bir çabayla gerçekleşti. Sempozyumda emeği geçen sayın hocalarıma, tüm mesai arkadaşlarıma, katılan değerli hocalarımıza hem Üniversitemiz hem Alev Alatl Vakfı hem de ailem adına şükranlarımı sunuyorum. Alev ALATLI'nın fikrî mirasını yaşatmak için Üniversitemiz bünyesinde kurulan “Alev Alatl Araştırma Merkezi” tarafından yıllık olarak düzenlenmesi planlanan sempozyumlar ile Alev Hocamızın “Parmağıma değil, işaret ettiğim yere bakın.” düsturunun gereğini yerine getireceğimize inanıyorum. Tüm hazırunu saygıyla selamlıyorum, teşekkürlerimi sunuyorum.

Ali FİDAN

Nevşehir Valisi

Sayın Bakanım, Saygıdeğer Rektörümüz, Çok Kıymetli Katılımcılar, Ailemizin Çok Kıymetli Mensupları, ben de başta il dışından katılan misafirlerimiz olmak üzere hepinize hoş geldiniz diyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ülkemizin yetiştirdiği önemli yazar ve düşünürlerden olan, yazı, makale, kitap ve söylemleriyle ülkemizin fikir ve düşünce hayatına önemli katkılar sunan, yeni ufuklar açan, pek çok bilim insanının yetişmesine rehberlik eden, kıymetli Alev ALATLI Hocamızı bir kez daha saygı ve rahmetle anıyorum. Kıymetli ailesine, üniversite camiamıza tekraren sabırlar diliyorum. Tabii bu bir buçuk gün boyunca buradaki çok kıymetli hocalarımız, bilim insanları, hocamızın kıymetli dostları farklı yönleriyle Alev Hocamızı değerlendirecekler. Ben de izninizle birkaç cümleyle, bir idareci bakışıyla hocamızla ilgili düşüncelerimi ifade etmek isterim.

Alev Hocamız hepimizin hafızalarına kazınan konuşmasında, kendisini, yasaların yegâne terazisi harflerden, yasalardan oluşan aydınlanma kutbundan; yasaların ötesinde, bizim kadim değerlerimizi ve kadim medeniyetimizi esas alan, merhamet ufkuna doğru yolculuk yapan, mütevazı tanımlamasıyla hakikat arayan bir entelektüel muhacir olarak tanımlamıştı. Hocamız; bizimle, toplumumuzla, gençlerimizle kadim değerlerimiz arasında, medeniyetimiz arasında örülen, kadim tarihimizle aramızda oluşturulan engelleri kaldırmaya, idrakimize vurulan zincirleri kırmaya çalışmış bir münevverdi.

Hocamız; hak, hukuk, adalet, helal, haram gibi kadim değerlerimiz ve medeniyetimiz üzerine yaptığı değerlendirmelerle, getirdiği yorumlarla, o konuşmasındaki meşhur “Her yasal olan helal değildir.” anlayışına getirdiği örnek ve derinlemesine yorumla, biz idareciler için de ufuk açıcı, yol gösterici bir bakış açısını ortaya koymuştur. Kanaatimce bu bakış açısı, bugün uğraştığımız, bugün karşı karşıya olduğumuz birçok toplumsal soruna çözüm sağlayacak, muazzam bir bakış açısını ifade etmektedir.

Hocamız Nevşehir açısından değerlendirildiğinde, Kapadokya Meslek Yüksek Okulundan Kapadokya Üniversitesine evrilen bu güzide eğitim

kurumunun kuruluşuna öncülük eden, büyük bir münevver, büyük bir bilim insanıdır. Kapadokya Üniversitemiz bugün geldiği noktada, yetiştirdiği binlerce öğrencinin yanında gerçekleştirdiği bilimsel çalışmalarla, sosyal sorumluluk projeleriyle, başta ilimiz olmak üzere Kapadokya bölgesine, ülkemize çok önemli katkılar sunuyor, ilimizin, ülkemizin ekonomik hayatına, sosyal hayatına, bilimsel hayatına çok önemli katkılar sağlıyor. Ben bu yönüyle düşünüyorum ki bu eserler var oldukça, burada bu hizmetler üretildikçe hocamızın da amel defteri kapanmayacaktır. O, bu eserlerden her daim haberdar olacaktır. Ben çok uzatmadan, tekraren hocamızı rahmetle anıyorum. Bu güzel sempozyuma katkı sağlayan, emek veren herkese teşekkür ediyorum. Katılımcılara tekraren hoş geldiniz, diyor, hepimizi saygıyla, muhabbetle selamlıyorum.

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK
SEMPOZYUMU
SUNUMLARI



BİRİNCİ OTURUM



Mustafapaşa Yerleşkesi,
Oktay Sinanoğlu Konferans Salonu
15 MAYIS 2024
10.30-12.30

ALEV ALATLI VE EĞİTİM



OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR

Kapadokya Üniversitesi Rektörü

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Ömer DİNÇER

Eski Millî Eğitim Bakanı

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Mahmut ÖZER

Eski Millî Eğitim Bakanı

EĞİTİM SİSTEMİNDE ZİHNİYET SORUNU VE BİR TEKLİF

Prof. Dr. Ömer DİNÇER

Eski Millî Eğitim Bakanı

Öncelikle davetiniz için teşekkür ediyorum.

Bu vesileyle Sayın Valimizi, değerli hocalarımı, meslektaşlarımı, öğrenci arkadaşlarımı sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Biz, vaktiyle Alev Hanım'la eğitim konusunda ortak çalışmalar yapmıştık. Bu eğitim çalışmalarına da İSO (İstanbul Sanayi Odası) vesile olmuştu. Siyaseti bıraktıktan sonra İSO'da danışman olarak çalışmaya başlamıştım. O günlerde, konunun önemine binaen İSO, eğitimle ilgili projeler hazırlamamızı teklif etti ve o projelerin hazırlanması sürecinde Alev Hanım'la da ortak çalıştık.

Ama hemen şunu belirtmeliyim, proje çalışmamız her ne kadar İSO ile beraber başlamışsa da İSO ile bitirilemedi. Çünkü İSO, projenin bir aşamasından sonra herhangi bir gerekçe de göstermeksizin devam etmek istemedi. Dolayısıyla İSO için başlayan çalışma, Alev Hanım'la benim tamamladığımız ve yayınlanmamış bir rapor olarak kaldı.

Bu raporun taslak metni, Alev Hanım tarafından yazıldı. Ben giriş kısmını yazdıktan sonra raporun metni üzerinde değerlendirmeler yaptım, bazı değişiklik taleplerini Alev Hanım'la paylaştım. Ama İSO'nun konuya yaklaşımı motivasyonumuzu düşürmüştü. Rapor o hâliyle kaldı. Bu sempozyum nedeniyle rapor üzerinde yeniden çalışmaya başladım ve 2016 yılında uygun görülen değişiklikleri gözden geçirerek tamamlamaya çalışıyorum.

Bugünkü konuşmamda, yaptığımız söz konusu çalışmalar hakkında bilgi vermek ve bunun üzerinden de Alev Hanım'ın eğitimle ilgili düşüncelerini sizinle paylaşmak istiyorum.

Çok Değerli Hazırın,

Genel anlamda kamu yönetimi düşüncesi için kullandığım 4 temel varsayım var: Bu dört temel varsayımın birincisi, bir toplumun yaşam kalitesi

ve gelişmişliği yönetimin kalitesine bağlıdır. İkincisi, yönetimin kalitesi yöneticinin kalitesine bağlıdır. Üçüncüsü, yöneticinin kalitesi bilgiye ve onun eğitimine bağlıdır. Yönetici bilgi sahibi, hatta belirli bir alanın en iyi uzmanı olabilir, dünyanın en iyi okullarında eğitim görmüş olabilir ama bu yetmez. Çünkü herkes doğruyu bilir ama doğruyu yap(a)maz. Bu nedenle dördüncü varsayım, yöneticinin kalitesinin aynı zamanda doğru karar vermeye bağlı olduğudur. Yusuf Has Hacib buna doğru yasa der ve süreci şöyle tanımlar: Beyleri doğru imiş tabii, buyrukları da doğru olmuş, halkı da doğru olmuş tabii.

Konuşmama bu varsayımlarla başlamamın nedeni, yönetimin bir toplumu bir arada tutmaya yarayacak olan en temel işlev olmasıdır. İnsanların fiziki olarak veya birey olarak ihtiyaçları olduğu gibi bir arada yaşamının ortaya çıkarttığı ihtiyaçlar da söz konusudur. İnsan, hayatını idame ettirebilmek için başkalarına ihtiyaç duyar ve bir toplum içinde yaşar. Ve bir arada yaşamının doğurduğu ilk ve en temel ihtiyaç yönetimdir. İkincisi ise ahlaktır. Başka bir ifadeyle, yönetim ve ahlak olmadan insanların bir arada yaşamaları mümkün olmaz. Nitekim bütün kadim bilim sınıflandırmalarında yönetim (siyaset) ve ahlak birlikte ele alınır ve pratiğin felsefesi olarak tanımlanır. Bu açıdan yönetim toplumun kalitesini belirliyor ama yönetimin kalitesini de yönetici belirliyor. Çağdaş dünyada yönetici denilince, geleneksel kamu yönetiminde olduğu gibi sadece hükümdar (lider) değil, topyekûn tüm kamu yöneticileri anlaşılmalıdır. Geleneksel felsefede hükümdarın erdemli olması üzerine vurgu yapılır. Çağdaş kamu yönetiminde tüm yöneticilerin akıl ve bilgi sahibi olması yanında erdemli olması da önem kazanır.

Ülkemizde Platon'un devletle ve yöneticileri ilgili düşünceleri genel olarak bilinir. O, devleti erdemli insanların yönetmesi gerektiği fikrini savunur. Farabi, yine erdemli bir şehirden bahsederken erdemli yöneticilere vurgu yapar. Ancak yöneticinin iyi ve kaliteli olabilmesi eğitimle mümkündür. O yüzden Platon, eğitim için çok ilginç bir tanımlama yapıyor. Tek başına her şeye yeten kural diyor, eğitim için. Hakikaten üzerinde durulacak ve tartışılacak bir cümledir. Tek başına her şeye yeten kural.

Şüphesiz, yöneticinin iyi eğitilmiş olması gerekli ama yeterli değil. Yusuf Has Hacib'in dediği gibi ahlakının da olması gerekiyor. Çünkü iyi eğitilmiş ve bilgili kişiler de bazen subjektif nedenlerle, siyasi veya ideolojik gerekçelerle doğru kararlar vermeyebilirler. O yüzden doğru karar vermek de bunu tamamlayan bir öge olarak ortaya çıkar. Kaliteli bir karar vermek bu işin ahlaki boyutunu tamamlar.

O yüzden, toplum hayatının kalitesi için dört temel kavramı birlikte ve bütünlük içinde düşünmek gerekir. Yönetim, liderlik, bilgi ve ahlak.

Gerçekte üzerinde çalıştığımız proje, sadece Alev Hanım'la yaptığımız çalışmadan ibaret değildi. İSO eğitim projesi 5 ana bileşenden oluşmaktaydı: Birincisi eğitim zihniyeti, ikincisi eğitim sisteminin yönetimi, üçüncüsü öğretmen yetiştirme, istihdam etme ve kariyer planlaması, dördüncüsü eğitim niteliğinin artırılması ve yaygınlaştırılması ve nihayet beşincisi de müfredatın gözden geçirilmesi.

Alev Hanım'la birlikte yürüttüğümüz proje bileşeni eğitim zihniyetiyle ilgili olanıydı. Şimdi onu belki daha ayrıntılı ele alma imkânımız olacak.

Az önce size dört varsayımdan bahsetmişim, şimdi o varsayımlara dair temel yaklaşım, yani zihniyet meselesi üzerinde duracağım.

Eğitim konusunda, bugün yaşadığımız sorunların acaba gerçek sebebi nedir? Millî Eğitim Bakanlığı mı? Beceriksiz bakanlar mı? Dirayetsiz iktidarlar mı? Ne bileyim, askeri vesayet mi? Otoriter aile yapıları mı? Ak-lınıza ne geliyorsa. İnanın bunların hiçbirisi gerçekte sorunlarımızın esas kaynağını oluşturmuyor.

Alev Hanım'ın sıklıkla tekrar ettiği bir cümleyi ben burada tekrar etmek istiyorum. Sanıyorum Einstein'a ait bir sözdü: Sorunlarımızı onları yaratan düşünce sistemi içinde kalarak çözemeyiz. Sorunlarımıza yaklaşım tarzımızı veya bakış açımızı değiştirmeden, onları çözmek mümkün olmaz. Öyleyse, en kritik soru, bugün yaşadığımız sorunların sebebi nedir?

Bu açıdan, sorunun sebeplerini eğitim bakanlığının, siyasetin, öğretmenlerin veya öğrencilerin yetersizliği dışında bir yerde aramakta yarar var. Bize göre eğitim sistemimizin en önemli sebebi zihniyetimiz ve eğitime bakış açımızdır. Maalesef ülkemizde kamu yönetiminde olduğu gibi eğitime de ideolojik yaklaşıyor. Eğitim sistemi ideolojilerin bir çatışma alanı olarak görülüyor. Kuruluşundan günümüze kadar, kamu idaresi bir ideolojik zemine oturtuldu ve bu zemin üzerinden tartışma yürütülüyor. Dolayısıyla da bu zeminde, çatışmanın tarafları sığ bir yaklaşımla "eğitimi ele geçirirsek insanları kendi ideolojimize göre biçimlendirir ve geleceği de kendi kafamıza göre şekillendirmiş oluruz" diye düşünüyorlar.

Genelde kamu idaresi, özelde eğitim sistemi batılılaşma olarak tanımlanan, Kemalist bir felsefe üzerine kurgulandı. Bu ideolojik sapma, öncelikle 20. ve 21. yüzyıllardaki modern ve onun tamamlayıcısı olan post modern dünyayla ortaya çıkmaya başladı. Çünkü modern düşünce hakikat peşinde koşmaktan vazgeçti. Çağdaş dünyada egemen olan düşünceye

göre “hakikatin peşinde koşmak bir ortaçağ yaklaşımıdır”. Dolayısıyla da bununla uğraşmak gereksizdir. Hâlbuki insan hayatının ve yönetimin özünde erdem olacaksa şayet, hakikatsiz olmaz. Çünkü erdem, Kınalızade Ali Efendi'nin tanımıyla “eşyanın hakikati neyse onu öyle bilmek; davranışın hakikati ne ise öyle kılmaktır”. Dolayısıyla eşyanın hakikatinden uzaklaşan her şey, aslında erdemden de uzaklaştırır toplumları. O yüzden Alev Hanım, hakikatten uzaklaşan toplumları erdemden de uzaklaşmış olarak görür. Kendi tabiriyle söyleyelim. Bu, ona göre sıradanlaşmış bir hayattır. Başka ifadeyle insanın, toplumun ve hayatın paçozaşması demektir.

Modern dünyanın bir başka özelliği, eğitimi araç hâline getirmesidir. Eğitim ve bilgi araçsallaştırıldı ve bilgi bilgi olduğu için değerli olmaktan çıktı. Bilgi amaç olmaktan çıktı, araç hâline geldi.

Yine modern dünya, geçmiş düşünce birikimini ve farklı kültürleri umursamıyor. Modern dünya bilgide olduğu gibi kültürü araç hâline getiriyor. Her şey rasyonel ve ekonomik amaçlara odaklı. Bilginin ve hatta kültürün değeri arz-talebin dengesine bağlı olarak belirleniyor.

Ve her şeyden önemlisi modern dünya anti-elitist, her şeyi ve herkesi standartlaştırıyor ve sıradanlaştırıyor. Elitizm tartışmasına biraz sonra başka bir boyutuyla yeniden geleceğim. Burada elitist olmanın herkesin sıradanlaşmasına itiraz anlamı taşıdığını söylemekle yetineyim. Çünkü özellikle ülkemizde elitizm seçkinci bir kapsamda ve yanlış anlaşılıyor.

Peki, 20. ve 21. yüzyılda modern Batı böyle de biz ne durumdayız?

Biz daha büyük bir açmazdayız. “Solunum yolları hastalıkları ile hava kirliliği arasında ilişki kuramayan, köyden kente göç etmiş, şehirli olamamış insanlara benziyoruz.”

Sanayi devriminden sonra bilgi çağını da okuyamamış, hâlen içine kapalı bir toplum olarak yaşıyoruz ve eğitim sistemi ile kültürel seviyesizleşme arasındaki semiyotik ilişkiyi fark edebilmiş değiliz. Peki niçin?

Bunun en önemli sebebi sanayi toplumunun ilke ve değerlerini ekonomik, siyasi vb. toplumsal bir gelişme olarak görmek yerine devletin ideolojisi ve hatta dini hâline getirilmiş olmasıdır. Dahası laiklik kisvesi altında bu ideolojinin halka dayatılmasıdır. Bu nedenle Türkiye ortadan ikiye ayrılmıştır. Hâlen çözülememiş bu ayrışma ve farklılaşmış iki Türkiye ortak bir istikamete yönelerek sinerji yaratmak yerine, birbiriyle çatışarak enerjimizi tüketmeye devam ediyor.

Az önce bahsettiğim ideolojik tartışmanın taraflarından biri, benim tercih ettiğim kavramla Resmî Türkiye'dir. Bu farklı şekillerde kavramlaştırılır:

Devlet diyebilirsiniz, merkez diyebilirsiniz. Mesela Şükrü Hanioğlu bunu alla-franca olarak ifade eder. Türkiye'nin kurucuları bir "Batılılaşma odaklı uygarlaşma projesi" ortaya koydu ve bunu da biraz üstenci bir tavırla halka dayattı. Devletin ve egemen düşüncenin yaklaşım tarzı, insanları tek tipleştirerek toplumu bir kalıba sokmaktı. Devletin bütün çabası bilgiyi kontrol etmek ve toplumu kendi düşüncesi doğrultusunda dönüştürmeye çalışmak üzerine yoğunlaştı. Bunu yapabilmek için de geçmişi reddetti veya reddi miras yaptı. Alev Hanım devletin bu tavrını üstenci olarak görür, ben otoriter diyorum, otoriter ve dayatmacı bir tarz kullandı.

Ancak bizdeki trajedinin başlangıç noktası Cumhuriyet değil, Tanzimat'tır. Tanzimat'la başlar ve başlangıçta haklı olarak Batı'yı anlamaya çalışan bir çabadır. Ama Batı'yı anlarken de 17. ve 18. yüzyılda Rönesans, Rönesans'a bağlı olarak gelişmiş reformlar, sanayileşme süreci ve dünyadaki değişmelere bakmak yerine daha eskiye giderek Antik Yunan'a bakmayı tercih eden bir tavır ortaya koyar. Antik Yunan'a bakmak ise bizi zamanın ruhundan uzaklaştırır.

O yıllara kadar Batı'nın en iyi beyinleri kutsal metinlerle uğraşır ve orarlardan bilim süzmeye çalışırdı. Hâlbuki Rönesans'la birlikte mesela Bacon, metodundan dolayı bilimin babası denilir, deneysel bilimin babasıdır, bilimsel bilgi öne çıktı. Öbür tarafta Aristo, Antik Yunan'ın statik dünyasıdır. Antik Yunan dünyası gelişmeye müsait bir dünya değil, onu olduğu gibi kabul edilen bir dünyadır. Dolayısıyla Antik Yunan'a dönüyor olmak, dünyayı, değişen dünyayı kabul etmek yerine, onu olduğu gibi kabul etme eğilimi ortaya çıkardı.

Tabii Türkiye'nin bir başka şanssızlığı yine o dönemlerde, özellikle Abdülhamit Dönemi'nde, açılan yabancı okullar üzerinden ortaya çıkar. Yabancı okullarda da 17. ve 18. yüzyılda Rönesans ve reform zihniyetine sahip insanlar değil, daha çok misyoner ruhlu rahip ve rahibelerin geldiği yabancı okullar vardır ve onlar da yine bize değişen, gelişen dünyayı ve geleceği öğretmek yerine, klasik Orta Çağ dünyasına dair vurguyu yaparlar ve Türkiye'nin kurtulması için Latince ve Yunancayı öğrenmeye dahi sevk edecek bir bakış açısı sunarlar.

Nitekim bu iki tavırdaki, yani hem Antik Yunan'a dönüş bakış açısı hem de Tanzimat'tan sonraki açılan okullardaki eğitim sistemi, Türkiye'nin gözünü hep arkaya döndürmüş, üstelik kendi geçmişine değil, Batı'nın geçmişine yöneltmiştir. Dolayısıyla geleceğe bakma konusunda büyük bir şanssızlık yaşamışızdır. Bu nedenle kamu yönetimi dâhil, her alanda yönetim

kültürümüz geleceğe yönelik değil, geçmişe yöneliktir; amaçlara yönelik değil, mecburen sorunlara yöneliktir.

Ama yaşadığımız sorunlar burada ve devletin tavrıyla bitmez. Bu noktada öteki Türkiye çıkar karşımıza. Öteki Türkiye dedim ama siz halk diyebilirsiniz, sivil toplum diyebilirsiniz, millet diyebilirsiniz, çevre veya ala-turca. Öteki Türkiye de başka bir gerekçe ile geleceği reddetti. Daha doğrusu, Müslüman kalabilmek çabasıyla geçmişe sıkıca sarılırken geleceği görmekten uzak kaldılar. Ve öteki Türkiye'ye göre ideal Türk toplumunu gerçekleştirmek için Asr-ı Saadet'e dönmek yeterli kabul edildi. Eğer biz geçmişteki İslam'ı iyi öğrenirsek geleceği de kurtarırız diye varsayıldı.

Gerçekte, sürekli değişen dünyada, geçmişte üretilen fıkhi hükümler çağdaş dünyayı anlamaya ve sorunlarını çözmeye yetmedi ve dolayısıyla değişen dünyaya ayak uydurulamadı. Dünya sürekli değişti ve durmadı. Bizi de beklemedi, biz de ona yetişemedik ve dolayısıyla aradaki mesafe açıldı. Stratejik bir açıklık ortaya çıktı. Geçen süre içinde oluşan dinî ve siyasi kültür artık günümüz şartlarının ve sorunlarının üstesinden gelmekte yetersiz.

Günümüz İslam kültürü ve Müslüman toplumların tutumu, yüzleşilmesi gereken bir sorun hâline geldi. Çağdaş toplumların hemen hemen hepsinde şu veya bu ölçüde gözlemlenen eski güzel günlere dönme özlemi vardır. Ancak bizde özellikle dinî alanda, eğitim sistemi sistemine kutsal metinlerle veya yorumlarıyla örtüşmeyen fen kaynaklı bulguların reddi veya yok sayılması temelinde oluşturulmuş bir müfredat ortaya çıkardı.

Şüphesiz, eğitim zihniyetimizin belki de en önemli sorunlarından biri, her iki tarafın da günümüzde kimlik ve kültürümüze dair yaptığı atıfların tamamının geçmişte vazifesini icra etmiş ve bugün artık küllenmiş düşünce, değer ve duyuş unsurlarından ibaret olmasıdır. Geldiğimiz noktada Türk insanı ya eski kültürde kaybolacak ya da ayağa kalkacak, kendi kaderine sahip çıkacaktır. Türkiye'nin ve İslam dünyasının yaklaşık 400 yıldır sahip olduğu düşünce dünyasının ve zihniyet modelinin işlevsel olmadığı açıkça kanıtlanmış durumdadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda belirleyici olan sanayi toplumu ilke ve varsayımları çoktan devrini tamamlamıştır. Buna karşın toplumsal bilinçaltı ve ego, içgüdüsel olarak kendi varlığını koruyabilmek için işlevsiz olan zihniyet modelini savunmaya yönelik bir kısır döngü yaşamaktadır.

Toplum bir vefa borcu olarak geçmişi savunurken, aslında işlevsel olmayan düşünce ve inançlarını kutsala dönüştürerek söz konusu kısır döngüyü de güçlendirmektedir. Eğitim sistemlerinden birçoğu zamanlarının büyük

bir kısmını maziyi araştırıp öğrenmeye ayırmakta. Bu durum hem güncelin ihmal edilmesine hem de öğrenme yerine ezber ile yetinmeye yol açmaktadır. Sonuçta bu tutum âdeta her türlü gelişmenin önünü tıkamaktadır.

Fizik Newton'da takılır kalırsa asla Einstein'ı yakalayamaz. Öklid'e takılan uzay geometrisini yakalayamaz. Müzecilik saygın bir iştir ama müzedeki koltukların üzerinde uzun boylu oturamazsınız. Ve müzedeki eşya işlevini kaybetmiştir.

Yirminci yüzyılda bu tek tipleştirme çabaları, bir tarafta Hazret-i Muhammed'in yaşadığı günlere dönmenin gerektirdiğine inanmak, diğer tarafta "ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir" iddiası. Hiç şüphesiz, bu yaklaşım tarzları eğitim sistemlerini boşlukta bıraktı.

Hâlbuki eğitim sistemleri boşlukta tekevvün etmiyor. Dönemin ihtiyaçları ve amaçları çok önemli. Eğitim sistemleri dönemin ihtiyaçları, inanışları, söylemleri, toplumsal zihniyet, ekonomi ve hâkim dünya görüşleri doğrultusunda şekillenen siyasi ve kültürel bir ortamda ortaya çıkar. Herkesi dönüştürerek yekpare bir millet kütlesi yaratma çabası eğitimin amacı olamaz, olmamalıdır. Tek tip/tarif edilmiş insan tipinin aslında yaradılıştaki yazılım olan fitrat çizgisini nasıl yozlaştırdığını görmemiz gerekir.

Eğitim sisteminin önemli sorunlarından bir diğeri de müfredat merkezli olmasıdır. İdeolojik endoktrinasyon için müfredata odaklanan eğitim sistemi, öğrenciye ve öğretmene yer bırakmıyor ve fırsat vermiyor. Nitekim bu ideolojik tavır eğitim sistemimizi müfredat merkezli hâle getirdi ve amacını gerçekleştirmek için otoriter bir tarza ve merkezî bir yapıya da ihtiyaç duydu. O yüzden ideoloji, otoriterlik ve merkezîyetçilik bir bütün hâlinde ve bir sacayağı gibi yönetim sistemimizin zemini oldu. Bu şartlar altında, öğrenimin nitelik ve niceliğini öğrenci değil, öğretmen değil, hatta toplumun veya çalışma hayatının ihtiyaç ve beklentileri değil, otoritenin uygun gördüğü müfredat belirler. Türkiye'de bugün ideolojik müfredat uygulaması tepeden inme, jakoben ve merkezî bir yönetimle sonuçlanıyor. Öğretmenler bilgi iletim-dağıtım şebekesi olarak görev alıyorlar. Öğrenciler de sunulan bilgi ve hizmetleri tüketen ve dolayısıyla her koşulda haklı müşteri konumuna indirgeniyor. Bu yapı içerisinde öğretmene ve öğrenciye veya başka bir aktöre ihtiyaç yok. Bu yaklaşım değişmedikçe öğretmen odaklı eğitimden veya öğrenci odaklı olmaktan bahsetmek kendimizi kandırmaktan ibaret kalır.

Bu sistem içinde öğrenci ve öğretmene verilen yer, bilgi ve hizmet sunumunu etkinleştirme çabasından ibaret kalır. Öyleyse biz farklı bir eğitim

zihin ve yaklaşımla çözüm üretmeye çalışmalıyız. Çünkü eğer eğitim, gerçekten tek başına her şeye yeten kural ise hem bütün sorunların sebebi olarak hem de bütün sorunların çözümü olarak ortaya çıkar. Öyleyse şu ana kadar saydığım sorunları çözmek istiyorsak aynı düşünce sistemi içinde kalarak çözemeyiz. Farklı bir bakış açısına ihtiyacımız var. Bu farklı bakış açısı için iki farklı Türkiye'ye değil, birbirini değiştirmeye çalışan ve mücadele eden, farklı ideolojik düşüncelere değil, çoğulculuk temelli ve bir arada yaşayan, kaynaşmış tek bir Türkiye tasavvur etmek lazım.

Diğer yandan, herkesin standart hâle geldiği ve sıradanlaştığı bir sonuca da itiraz etmek lazım. Sıradanlaşma beraberinde paçozaşmayı getiriyor. Eğitimde elitizme gerek vardır. Burada elit yalnızca seçkinlerden oluşan bir sınıf olarak düşünülmemelidir. Elitten murat, toplumun üretim araçlarını elinde tutan, varısl kesim ya da ülkemizdeki beyaz Türkler yakıştırmasının ima ettiği ayrıcalıklar manzumesi değildir. Elit belirli bir alanda titiz çalışma yürüten, zahmetli bir konuda uzun soluklu liyakat sergileyen, tıp ve hukuk gibi özellikli alanlara adanmış, derin eğitimleri, disiplinleri, başarıları veya erdemleri ile öne çıkmış olan kişileri ifade eder. Elit dediğimiz imtiyazlı bir sınıfı değil, aslında kendini ilme ve erdeme adanmış insanları kapsar. Elit yetiştirme çabası 20. ve 21. yüzyılda sıradanlaşma yerine sıra dışı özelliklere sahip olanlara yönelik ayrımcılık yapma anlamına gelir.

Birkaç hususa daha değinmek isterim, bu noktada Alev Hanım'ın sesine kulak verelim:

“Gerçek şu ki, Türkiye, bir ucu sofistike nano mühendisliğinde, öteki ucu bir türlü ezberlenemeyen çarpım tablosunda, derin bir eğitim uçurumundan mustarip bir ülkedir. Hane geliri bağlamında ‘orta direk’, eğitimde sağlanabilmiş değildir. ‘Vasat gelir tuzağı’ başlı başına bir tehlikeyken, ‘vasat eğitim tuzağı’ olasılığı, daha da vahim bir meseledir, çünkü hane gelirlerini sosyal güvenlik kurumları, vakıflar, belediyeler vb. geleneksel yöntemlerle açlık sınırının ötesine taşımak mümkündür ama eğitim açlığı ramazan paketleriyle çözülemez. Çözülemeyeceği gibi, aynı diplomaya sahip olmakla birlikte uçurumun karşı yakalarında konuşlanmış akranlar arasındaki kaçınılmaz kod kaybı, ülkenin bütünlüğünün önündeki en ciddi tehdit olmayı sürdürecektir. Bize göre asıl ayrışma Türk, Kürt vb. etnisite farklılıklarından değil, kolej tipolojisi ile geleneksel kültürle beslenenler arasında gerçekleşmektedir.”

Diğer yandan, eğitim zihniyeti için öğrenme işlemini kişiye tatbik etmemeliyiz. Her biri kendine özgü bir şekilde kişiler tarafından bizzat

yürütülmeli. Biz herkese aynı öğrenme işlemi sunmak yerine bilgiyi kişilere uygun özellikte yöntemlerle sunmalıyız. Bunun için de iki tane örnek var önümüzde: Geçmişte medrese sistemi ve günümüzde Sadbury School'un uygulamaları.

“Sadbury Schools, ‘daha önce üzerinde düşünülmeyenleri, gölgede kalan gerçekleri, çoktan unutulmaya yüz tutmuş soruları’ gün yüzüne çıkarılmayı amaçlayan eğitim modeline örnek. 1968’de, Massachusetts eyaletinin Sadbury Vadisinde kurulan ve halen 15 ülkede, 60 okulun benimsediği modelin mottosu: ‘Özgürlük, itimat, saygı ve demokrasi.’”

Eğitim felsefeleri: “çocuklar, yetişkin yaşamlarında tutunabilmek için ihtiyaç duyacakları yaratıcılık, hayal gücü, farkındalık, merak, özen, sorumluluk ve muhakeme gibi temel güdülere esasen sahiptirler; tecrübeden gayri noksanları yoktur ve bu nedenle öğretilmeye değil, kısıp olmayan, dürüst rehberliğe ihtiyaç duyarlar; demokratik bir toplumda mutmain bir yetişkin olarak yaşayabilmenin en iyi yolu, demokratik hak ve sorumluluklara çocuk yaşlarda sahip olmaktan geçer.”

Yönlendirme/öğretme ile rehberlik arasındaki farkı görmeliyiz. Bu yaklaşımların farklı sonuçlar verdiklerini anlamalıyız. Öğrenim insan etkinliklerinin yan ürünü olarak ortaya çıksın. Öğrenme sorumluluğu öğrencide olsun. Süreç, öğrenci ve çalışanların eşit olduğu, doğrudan demokrasi ile yürütüldüğü bir işlem olsun. Din ve bilim ayrımı yapılsın. Eğitim süre ya da yaşla kısıtlanmasın.

Talebinin öğrenmek istediği konu, kitap, hatta öğretim elemanını seçmekte özgür olduğu kalabalık sınıflarda değil, günümüzdeki özel öğretmen uygulamasını anımsatan, bire bir ders gördükleri medrese tarzı eğitim, yeniden düşünülmelidir.

Yanlış anlaşılımların önüne geçmek için vurgulamak istiyorum, burada amacım medrese eğitimini günümüz dertlerine çare olarak sunmak değildir. Bizlerin, güncel bilgilerin öğrenilmesinde yöntem olarak medrese tarzının çağdaş bir versiyonunu geliştirme sorumluluğumuz olduğunu belirtmektir.

Çocuklar, yetişkin yaşamlarında tutunabilmek için ihtiyaç duyacakları yaratıcılık, hayal gücü, farkındalık, merak, özen, sorumluluk ve muhakeme gibi temel girdilere esasen sahiptirler. Tecrübeden gayri noksanları yoktur ve bu nedenle öğretilmeye değil, kısıp olmayan, dürüst bir rehberliğe ihtiyaç duyarlar. Bu yaklaşım, aynı zamanda Farabi'nin de dile getirdiği hususlardan birisidir. İnsanlar fıtratı icabı meraklıdırlar. En verimli,

uzun süreli ve derin öğrenim öğrenci tarafından başlatılan ve peşine düşülen öğrenimdir. Özgün yeteneklerinin geliştirilmesine imkân tanınan herkes yaratıcıdır.

Farklı yaşlardaki öğrencilerin bir arada eğitim görmeleri, grubu oluşturan üyelerin hepsinde gelişme sağlar. Özgürlük kişisel sorumluluğun gelişmesi için elzemdir. Dolayısıyla özgürlük olmadan kişisel gelişim sağlama imkânı olmayacaktır. Herhangi bir eğitim reformunun başarısı öğrenme özgürlüğü ile mümkündür.

Gerçekte eğitimin en özgün amacı, bireyin aslî yetenek ve özellikleri ile fitri değerinin doğrulanmasıdır. Öğrenme başarısı bu anlayışın yerleştirilmesi ile doğru orantılı olarak artar. Tek tip/tarif edilmiş öğrenci tipolojisinin işlevsel olmadığını kabul etmeliyiz. Eğitim eş zamanlı olarak “hem kendi içinde başlı başına bir amaç, hem de bir araç” olarak ele alınacak olan bir sistemdir. Bize göre, iktisadi kalkınmasının bu aşamasında Türkiye'nin, eğitimi kendi içinde başlı başına bir amaç telakki eden görüşü “ortaçağdan kalma bir kavram” olarak dışlayacak hâli olmadığı gibi bütünüyle piyasa güçlerinin etkileşimine terk ederek sadece araç olarak görme lüksü de yoktur.

Yani biz eğitime ve bilgiye hem amaç hem araç diye bakarken şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Bu ikili yaklaşım üniversitelerin akademik bacağı yani amaç olan bilgi ile mesleki eğitimi, araç olan bilgiyi kesin olarak ayırt etmeyi de zorunlu kılar. O yüzden mesleki eğitimi akademik eğitimden ayrı örgütlemek gerektiğine dair ısrarlı olunmalı.

Eğitim öğretimde eşitlik fırsat bağlamında anlamlıdır. Meslek ya da müfredat bağlamında değil. Bunun için bir teklif olarak, sizin üniversitenizde SOBE diye tanımlandığınız (Doğrusu Türkçe olduğu için çok hoşuma gitti.) LIFO izlenebilir. Yani, son bilginin veya en gün güncel bilginin ilk önce öğrenilmesi... LIFO metot, yani son giren ilk çıkar. Yani geçmiş bilgileri insanlara öğretip benim oğlum bina okur, döner döner yeniden okur gibi bir yaklaşım yerine son giren bilgilerin çocuklara öncelikle öğretildiği ve geleceğe hazırlandığı bir yapıyı ifade ediyor.

LIFO gerçekte bir işletmecilik kavramı ve yöntemidir; stok yönetimi ve muhasebeleştirilmesinde son girdinin önce kullanılması tekniğinin adıdır. Ama Alev Hanım, Kapadokya Üniversitesinde bir işletmecilik tekniğini ustalıklarla eğitim yaklaşımı olarak kullanmayı başarmış görünüyor. Böylece geçmiş ve güncel ihtiyaçlara cevap vermekten giderek uzaklaşan bilgiler yerine, daha değerli olan güncel bilgiler başarıya zemin hazırlayacaktır.

Geçmiş ideolojik tartışmalar, insanları dönüştürerek tek tipleştirme çabaları Türkiye'de biraz öğrenilmiş çaresizlik etkisi yarattı. Bu öğrenilmiş çaresizlikten kurtulmalıyız ve yeni bir yaklaşım tarzıyla meselelerimizi çözmeliyiz.

Son olarak Türkçe ve matematik öğretimini vurgulamak istiyorum. Türkçenin öğretilmesi eğitimin niteliğinin artırılması açısından da çok önem kazanır. Eğitim Türkçe olmalıdır ve Türkçe çok iyi öğretilmelidir. Kendi meramımızı anlatabileceğimiz gibi başkasını dinleyip anlayabilecek bir Türkçeye sahip olmalıyız. Çünkü bu bir şeyi, iyi ve nitelikli yapmak için asli şartlardan birisidir.

İkincisi, matematiğe, kozmolojiye, düşünce kritiğine vurgu yapmak gerekir. Matematik hayatla bağlantı kurularak öğretilmeli. Kozmoloji alanındaki bilimsel gelişmeler ve evrene dair elde edilen bilgiler tarih boyunca edindiğimiz düşüncelerimizi ve hatta inanışlarımızı değiştiriyor.

Sonuç olarak geldiğimiz noktada, daha doğrusu dünyanın bizi getirdiği yerde, eğitim sistemimizi, öğrendiklerimizi ve öğreteceklerimizi güncellememiz mecburiyeti doğmuş durumdadır.

Bu sunumda ana hatlarıyla birlikte eğitim paradigması üzerine düşüncelerimi, ağırlıklı olarak da Alev Hanım'ın düşünceleri üzerine yorumlamak istedim.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

EĞİTİMDE İLK OLAN BİR ŞEY YOKTUR

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN

İstanbul Üniversitesi

Sayın Valim, Değerli Eğitimciler, Değerli Misafirler! Hepinize saygılar sunarak konuşmama başlamak istiyorum. Şimdiye kadar çok sayıda konuşma yaptım ancak bu konuşmaları yaptığım programların çoğunda önce protokol konuşmaları olurdu; ardından sıra bana gelirdi ama ben konuşmamı yaparken protokol gitmiş olurdu. Hayatımda ilk defa bu programda protokol karşısında konuşuyorum. O yüzden bilhassa Sayın Valim, Sayın Rektörümüz sizlere bekleyip beni de dinleme nezaketini gösterdiğiniz için içtenlikle teşekkür ediyorum. Sağ olun, var olun.

Bu konuşmaya dair kafamda bir kurgu vardı. Ağırlıklı olarak eğitime dair konuşacaktım. Ancak dünden bugüne tanık olduğum etkileşimler rahmetli Alev Hocamızı daha çok merkeze almam gerektiğini ortaya koydu. Tabii ki yine eğitimi konuşacağım ama Alev Hocam ile ilişkilendirmeler yaparak konuşacağım.

Bendeniz yaklaşık üç yıldır rahmetli hocamızın davetiyle her Cuma akşamları geç saatlere kadar süren bir etkileşim grubu içerisinde yer aldım. Bunun için ne kadar şükretsem azdır. Burada bulunan katılımcıların önemli bir kısmı da bu etkileşim toplantılarında bulundu. Orası benim için şahsen bir Alev Alatl Mektebi idi. Kendimi kavramları, kuramı ve çerçevesi olan bir Alev Alatl okulunda üç yıla yakın okumuş gibi hissettim.

Alev Hocayı ben tabii ki hem bu toplantılar vesilesiyle tanıma fırsatı yakaladım hem de kamuoyuna yansıyan düşünceleri, basında, medyada yer alan sözleriyle de hep anlamaya çalıştım.

Bu sunumda az önce de arz ettiğim gibi kıymetli hocamızın söz ve düşüncelerinden hareketle eğitimle ilgili ilişkilendirmeler yapmak istiyorum.

Özellikle mensubu olduğu milletine bıraktığı vasiyet niteliğindeki “Nasihatimdir” başlıklı metinde geçen sözlere dair düşüncem şudur. Bu metinde Bilge Kağan’ın Türk milletine, Mustafa Kemal Atatürk’ün de Türk

gençliğine hitaben söylediği sözlerde yer alan ruh vardır. Zira rahmetli Alatlı da vasiyetinde kendimizle övünmemizi ve kendimize güvenmemizi telkin etmektedir.

Türkiye'deki her aydın Türkiye'nin aydını değildir. Türkiye'deki her üniversitenin Türkiye'nin üniversitesi olmadığı gibi... Alev Alatlı kendi ifadesiyle milleti ve ülkesi için “*burnunun direği sızlayan*” bir münevverimizdir. Yani Türkiye'nin müstesna bir aydınıdır. Üniversitesi de Türkiye'nin güzide bir üniversitesidir.

Alev Alatlı kendi ekolünü ve okulunu kurmuş, vatansever bir münevverimizdir. Kurucusu olduğu bu kurumun duvarlarından dersliklerine kadar onun fikirlerinin izlerini ve yankılarını hissetmek mümkündür. Alev Alatlı ve onun şahsında doğup büyüyen bu üniversite, bu yönüyle yani hızını kurucusunun ülkü ve düşüncesinden alarak Türkiye için örnek bir eğitim tecrübesi olmuştur. Keşke benzer statüdeki başka okullarımızda ve üniversitelerimizde de temel alınan bir referans veya otorite olsaydı. Keşke sözü ve fikri olan münevverlerimiz düşüncelerini hayata geçirmek için de okullar kursaydı veya bir müesseseseleşmeye öncü olsaydı.

Oysa eski zamanlarda bu ülkede kök referansı olan okullar olmuştur. Mesela Mustafa Kemal'in ilkokul hocası Şemsi Efendi'nin bir okulu vardı. Aynı şekilde Mustafa Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi eğitimci filozofların düşüncelerini hayata geçirdiği bir okulu oldu.

Bugün için de güçlü referanslarla kuracağımız ekol okullara ihtiyaç vardır. Nicelik açısından fena sayılmayacak bir düzeye erişmiş olan eğitimin artık ülkemizde bu şekilde gelişmesi önemlidir. Şunu bilelim; eğitimde “mc. okullaşma” şeklinde ilerleyen, birbirine benzer okulların yaygınlaştığı bir süreç yaşamaktayız ki bu doğru değildir. Belli bir ruhu ve özgünlüğü olan ekol okullarımızın olmasını öncelemeliyiz.

Rahmetli Alev Hocamızın hem nasihatinde hem de diğer sözlerinde bu topluma aşladığı bir güven vardır. Bunu ifade eden çok sözü var ama şu sözü çok çarpıcıdır:

“Türkiye batarsa okyanuslar taşar.”

Bu söz taşa kazınacak bir sözdür. Bence bu söz, kendine güvenini kaybetmiş genç kuşaklarımız için, idarecilerimiz için önemli bir sözdür.

Alev Alatlı Hocanın az önce bahsettiğim, eğitim tarihinden örneklerini verdiğim otoriteler gibi kuramı var, kavramı var ve mektebi var. Bizat kurup açtığı ve geliştirdiği bir mektep var. Ve bu mektebin Alev Alatlı ruhuyla bezenmiş bir ülküsü var.

Tekrar arz etmek istediğim şudur. Ben Alev Alatlı Hocamızın sözlerinde, hayatında eğitime dair çok şey buldum. Öncelikle eğitimi çok mekanik, teknik bir mefhum olarak görmeyip daha doğal, daha organik bir süreç olarak görmesine dair çok sözü, çok tutumu, çok tavrı var.

Rahmetli Alev Alatlı Hoca'nın öğretilerinden şöyle bir çıkarım daha yapılabilir. Önce Türk olup sonra dünya insanı olmak... Birçok Türk aydınında bu meyanda bir kriz var. Yerli olmadan, millî olmadan evrensel olmaya dair bir açmaz var. Eğitim için, okul için bu açmazı yaşamamak gerekir diye düşünüyorum. Ve Alev Hoca gerçekten bize ışık tutuyor bu manada.

Yine bir sözünde;

“Dünya çizgisel bir ilerlemeden ibaret değildir.” diyor.

Devirler vardır. Geri, ileri sıçramalar var diye ifade etmeye çalışıyor.

Ben rahmetli hoca'nın bu düşüncesini de eğitim için bir düstur olarak kabul ediyorum. Çünkü eğitim sistemini biz uzun zamandır çizgisel bir ilerleme ile oluşan ve sürekli iyileşen, ilerleyen bir sistem gibi tasavvur ediyoruz.

Bu manada Alatlı Hoca'nın başka bir sözü daha var ki o söz de müthiş bir uyarıdır bizim için:

“İlk olan bir şey yoktur.”

Alev Alatlı, insanlık tarihine mal olmuş olan kök metinleri derleyip toplayıp, dikkatlerimize sunarak orada da bunu gösteriyor aslında.

Bence bütün eğitim fakültelerinin kapılarına, eğitimle ilgili ders veren hocaların defterlerine, kitaplarına bu sözü yazmak gerekir. Çünkü “İlk olan bir şey yoktur.” sözünün en geçerli olduğu alan eğitimidir. Oysa eğitimde devamlı ilerleme varmış gibi bir yanılsama yaşanıyor. Değerli Bakanımız da söylediler. Aristo var, Platon var. Mustafa Satı Bey var, İsmail Hakkı Baltacıoğlu var, İsmail Hakkı Tonguç var, var var var... Biz çizgisel ilerlemeyi esas aldığımızda bunların hepsini arkamızda bırakıyoruz.

Son çeyrek asırda bilhassa eğitim camiamızın köklerinden büyük ölçüde kopmakta olduğuna tanık olmaktadır. Köklerden koptuğumuzda ise yaşadığımız kayıp büyüktür.

Çünkü kökten koptuğumuz vakit Rousseau'dan kopuyoruz. Ona yabancı kalıyoruz. Oysa son büyük eğitim devrimcisi bana göre odur. Son büyük eğitim reformunu yapan odur. Eğitimde hâlâ onun izinden gidiyoruz. Kökten koptuğumuzda Comenius'u, onun yazdığı Magna Didaktika'yı unutmuş oluyoruz, ona yabancı kalıyoruz.

Kök kavramı da rahmetli Alatlı'yı çok iyi hatırlatıyor. Malum kök metinleri Türk kültürüne kazandırmasından bahsediyorum. Kök evrensel metinleri, kök millî metinlerimizi kazandırma ile ilgili rahmetli hocanın yaptığı katkı tarif edilemez ve bu da bir eğitimidir aslında.

Ben artık sistemin yorgun olduğunu düşünüyorum ve sistemin ola-bildiğince kendi hâline bırakılmasını tavsiye ediyorum. Araya pek girmemeyi öneriyorum. Kim girmesin araya? Rehber öğretmen girmesin, öğretmen girmesin. Bu meyanda öğretmen az girsin. İdareci az girsin araya. Kimin arasına? Öğrenmeyle öğrenci arasına... Çocuk ile anne baba arasına. Bakanlarımız az girsin, devletimiz az girsin, idarecilerimiz az girsin, eğitim fakültelerimiz de az girsin. Çünkü bu büyük otoriteler araya çok girmemiştir. Alev Alatlı Hocanın, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun, Mustafa Satı'nın tonlarca yazdığı eserlerde düşünce var, felsefe var, ışık tutma var ama araya girme yok.

Konuşmamın bu noktasında Sayın Ömer Dinçer Bakanımız için de şunu söylemek istiyorum. Son çeyrek asırda en yapısal adımı kendileri attı. Çünkü bizim eğitim sistemimiz ve dünya eğitim sistemleri üniversite öncesinde üç segment hâlinde yapılanmıştır. Okul sistematığının doğası budur. İlkokul, ortaokul-orta mektep ve lise dediğimiz bu üçlü yapı okul sisteminin temelini oluşturur.

Bu üçlü yapı bozuldu mu? Evet, 1998 yılında maalesef bu üçlü yapıyı bozduk, ikiye düşürdük. Bu üçlü yapıyı sekiz yıllık ilköğretim okullarına dönüştürdük. İlkokulları ve ortaokulları kapattık. Yerine ilköğretim okulu diye uzun süreli bir okul açtık. Geriye lisemiz kaldı.

O zamanın şartlarında buna dair bir şeyler söylemek çok zordu. Ama ben de çaktırmadan söyledim. Açık söyleyeyim, çok açık söyleyemedim. Ancak bu olmamalı dedim. Hatta biraz daha kafa karıştırarak; gelin isterseniz üç artı beş yapalım dedim. Tamam, beş artı üçü istemiyorsunuz ama üç artı beş yapalım bari dedim. Yani eğitim kesintisiz olmasın demek istedim. Zira kesintisiz eğitimin yani uzun süreli eğitimin olduğu tek bir örnek yoktur. Sadece Mütareke Dönemi'nde İstanbul işgal altındayken böyle bir kesintisiz eğitim hikâyemiz oldu.

Neticede Sayın Ömer Dinçer! Bu üçlü yapının tekrar kurulmasına öncülük yaptınız ve iyi de yaptınız.

Ben her hâlükârda o zaman bakan oldukları için kendilerine o bozulan üçlü yapının tekrar kurulması hasebiyle teşekkür ediyorum. Bugün eğitimciler arasında geçen 5 artı 3 olsun, 6 artı 3 artı 3 olsun tartışmalarını çok gereksiz buluyorum. Bunların hepsi olabilir. 3 artı 5 artı 3 de olabilir.

6 artı 3 artı 3 de olabilir. Bunda hiç problem yok. Yani işi futbol oyununa çevirmeye gerek yok. Mesele ayrı kademelerin yaratılmasıdır. Devletimiz, milletimiz de sonunda bir tecrübe sonrasında 4 artı 4 artı 4 diye bir sistem yarattı. Eğitimciler, eğitim fakülteleri fazla kafa yormasın. Yani üniversite öncesi üç kademe vardır. Bu üç kademeyi değiştirmek için şu saatte sonra enerji harcamaya gerek yok. Bana sorarsanız ben de örtük olarak var olan 3 artı 4 artı 4 gibi bir sistemi de önerebilirim ve kesinlikle muazzam bir şekilde de arkasında durabilirim. Ama şu saatte 4 yıllık okul vardır. 4 yıllık ilkökulda harika işler olur. 4 yıllık ortaokuldan zaten asla vazgeçilmemelidir.

Lise ile ilgili ciddi sıkıntılarımız var. Onun üzerinde yoğunlaşmak gerek.

Sonlara geldim. Son söyleyeceğimi toparlayarak şu şekilde ifade ediyim. Çok daha eski dönemlerde yaşamış olmasına rağmen müthiş bir filozof olarak gördüğüm bir üstadın düşüncesinden hareketle diyorum ki eğitim, değiştirilmez, değişir. Sanat değişir, kültür değişir, toplum değişir ve eğitim de değişir. Yani eğitimin değişmesiyle ilgili büyük bir telaşa gerek yok. Tabii ki müdahale, yön verme, ışık tutma önemli. Ama eğitimin, bu anlayış hâkim olursa daha doğal olacağını da akılda tutmalıyız.

Son söz bitmez... Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim, sağ olun, var olun...

Bu programı düzenleyen başta Funda Aktan olmak üzere Sayın Rektörümüz Profesör Dr. Hasan Ali Karasar ve ekibine de teşekkür ediyorum. Bu vesileyle Türkiye'nin büyük değeri, rahmetli Alev Alatlî Hocamızı da saygıyla anıyorum.

ALEV ALATLI'NIN EĞİTİM SİSTEMİMİZE YAKLAŞIMI¹

Prof. Dr. Mahmut ÖZER

Eski Millî Eğitim Bakanı

Alev Alatlı hem bir entelektüel hem de Kapadokya Üniversitesini kurup hayata geçiren bir uygulamacı olarak Türkiye’de eğitimin nasıl olması gerektiği ile ilgili önemli ürünler ortaya koymuştur. Burada Alatlı’nın eğitime yaklaşımı öncelikle eğitimin nasıl olması gerektiği ile ilgili oldukça kapsamlı ve hacimli bir rapor olan “İSO Çalıştayı Sonuç Raporu”na (Alatlı, 2016) dayalı olarak ele alınmakta ve eğitimin nasıl dönüştürülmesi ile ilgili görüşleri değerlendirilmektedir.

Kitleselleşme-Elitizm Çatışması ve 21. Yüzyıl Filistinizmi

Alatlı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de beşeri sermayenin niteliğini artırmak için temel eğitimden ortaöğretime ve yükseköğretime kadar eğitimde kitleselleşme eğiliminin farkındadır. Kitleselleşmenin toplumsal açıdan sağladığı iddia edilen faydayı eleştiren Alatlı, kitleselleşmenin beraberinde kalitesizliği getirdiğini ve bu yolla elitizmin de yok edildiğini iddia etmektedir (Alatlı, 2016):

“Bourdieu-Said-Furedi üçlüsü, kültürel seviyesizleşmenin nedeninin küresel kapitalizmden öte, 21. yüzyılda gelişen anti-elitist akımlar olduğunu saptarlar:”

“Standartları idame ettirmeksizin, kitlelerin eğitim ve kültüre katılmalarına ön ayak olmak milyonlarca insanı dolandırmak demektir. Anlamı olmayan bilgi, halkın değil, uzmanların, disiplin taraftarlarının ve bilirkişilerin işine yarar. Bu bağlamda, asıl seçkinciler, anti-elitist halkçılardır.”

Anti-elitist kitleselleşme Alatlı’ya göre sıradanlaşmaya yol açmakta ve nihayetinde üstün veya özel yeteneklilerin horlandığı ve aşağılandığı bir ortam oluşturmaktadır (Alatlı, 2016):

1 Bu yazı Alev Alatlı Hocamızın yayımlanmamış ISO Raporu taslağı ve yazar ile sohbetlerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

“Popülist dogma dedikleri, 21. yüzyılda dünyayı etkisi altına aldığı gözlemlenen ‘anti-elitist’ akımın çıktısı oluyor. Hemen ifade edelim ki, burada ‘elit’ten murat, toplumun üretim araçlarını elinde tutan varıl kesim ya da ülkemizdeki ‘Beyaz Türkler’ yakıştırmasının ima ettiği ayrıcalıklar manzumesi değil; belirli bir alanda titiz çalışma yürüten, zahmetli bir konuda uzun soluklu liyakat sergileyen, tıp, hukuk gibi özellikli alanlara adanmış, derin eğitimleri, disiplinleri, başarıları veya erdemleri ile öne çıkmış kişilikler. ‘Anti-elitizm’ bu kesimi hedef alırken, emek, adanmışlık, süreklilik sonucu ulaşılan kazanımları küçültmeye, genç kuşaklara ‘rol modeli’ olması beklenen ehil dehalari sıradanlaştırmaya yöneliyor. ‘Picasso da kimmiş, ben de onun kadar çiziktiririm’ ya da ‘Itrî de kimmiş, uykumu getiriyor’ ya da ‘Halil İnalçık da kimmiş, Osmanlı tarihini bilsem ne yazar?’ şeklindeki ruh halinin yaygınlaşması, farmakolojiden fiziğe, felsefeden matematiğe hemen her alanda akademisyenleri, eğitimcileri, kültürel etkinlikleri baskılayan mukavemetle sonuçlanıyor. ‘Anti-elitizm’ ülkemize özgü değil, uluslararası bir salgın. ‘21. yüzyıl filistinizmi’ deniyor, üstün zekâların, sıra dışı vasıfların hor görüldüğü ortam, gelişmiş ülkelerin tümünde ‘sıradanlaşma’yı yüceltiyor.”

Her ne kadar açık bir şekilde ifade edilmese de kitleselleşme için elitizmin yok edilerek sıradanlığın yaygınlaşması tehlikesine işaret etmekte, ancak bunu kitleselleşmenin zorunlu ve deterministik şekilde kalitesizliğe yol açtığı gibi bir varsayıma dayandırmaktadır. Elbette, eğitimde kitleselleşmenin kalite odaklı gerçekleşmesi oldukça zordur, nitekim kitleselleşme toplumun başta dezavantajlı kesimler olmak üzere tüm kesimlerinin eğitimle buluşmasına imkân sağlamaktadır. Bu durum, kitleselleşme öncesinde eğitime dâhil olamayan birçok grubun erişimini sağlaması dolayısıyla eğitim performansı için büyük bir zorluk oluşturmaktadır. Bu nedenle kitleselleşmenin nitelikle eş zamanlı gerçekleştirilmesi zor olsa da imkânsız değildir. Özellikle, temel eğitim ve ortaöğretimde kitleselleşme kadar erişilen eğitimin kalitesi, uzun zamandır eğitimde fırsat eşitliği bağlamında tartışılmaktadır. Bir başka deyişle, eğitimde fırsat eşitliği sadece eğitime erişimle sınırlı bir anlam taşımamakta, ayrıca erişilen şeyin aynı kalitede olup olmadığını da kapsamaktadır.

Elbette eğitim kalitesi denildiğinde önümüzde erişimden çok daha kapsamlı bir pencere açılmaktadır. Eğitim sistemleri bu amaçla, özellikle ailelerin sosyoekonomik seviyelerindeki farkların yol açacağı ve eğitimde fırsat eşitliğini olumsuz etkileyecek sorunların çözümlerine yönelik çok sayıda önlem almaktadır. Nitekim günümüzde hangi gelir düzeyinde olursa olsun tüm ülkeler için sosyoekonomik farklar büyük bir mücadele alanını

oluşturmaktadır. Bu mücadele kapsamında da tüm toplumsal gruplara yarar sağladığı bilimsel yollarla kanıtlanan politikalar öne çıkmaktadır. Bu küresel politikalar arasında ortak zorunlu eğitim süresini uzatmak ve kapsamlı bir eğitim hizmeti sunmak, ayrıca okul öncesi eğitimi yaygınlaştırmak bu önlemler arasında yer almaktadır. Bu adımların ortak amacı, sosyoekonomik açıdan farklı düzeylerde bulunan bireyler arasındaki farkları en düşük seviyeye indirmek, daha eşitlikçi bir eğitim sistemi tasarımına katkı sağlamaktır. Aksi takdirde erişilen eğitimin kalitesi arasında ciddi farklar oluştuğunda eğitimin çıktılarının niteliği elbette sorgulanacak, yol açacağı sıradanlaşma ve beraberinde elitizmin hor görülmesine yol açabilecek bir vasat oluşabilecektir. Ancak burada nedensel bir ilişkiden söz edebilmek oldukça zordur.

Türkiye örneğinden devam edersek 2000'li yılların başlangıcında ortaöğretimde okullaşma oranının %50'nin altında ve yükseköğretimde net okullaşma oranının ise %10'lar seviyesinde olduğunu, dahası erişimdeki bu sıkıntılara rağmen başörtüsü yasakları ve katsayı uygulaması gibi bazı antidemokratik uygulamalarla erişimin çok daha sıkıntılı duruma sokulduğunu biliyoruz. Diğer bir ifadeyle, günümüzdeki birçok gelişmiş ülkenin Dünya Savaşları'nın ardından eğitimde kitleselleşmeyi hızla tamamlamasına rağmen Türkiye, 2000'li yılların başlarında hem altyapı eksiklikleri hem de toplumsal talepleri reddeden uygulamalarla boğuşmaktadır. Öyle ki ülkemiz, eğitimde altyapı eksiklerinin yanında sosyolojik inceleme gerektiren yapay ve eşitlik karşıtı uygulamalarla uzun süre oyalanmıştır. Ülkemizin genç nüfusunun bir fırsat penceresi oluşturduğu bir dönemde böyle bir erişim probleminin yaşanması oldukça manidardır. Böyle bir dönemde eğitimde kitleselleşme, tüm kalite sorunlarına rağmen özellikle sosyoekonomik seviye açısından dezavantajlı kesimlerin ve özellikle kadınların eğitime erişimlerini sağlayabilmiştir. 20 yıl gibi eğitim tarihi içinde nispeten kısa sayılabilecek bir sürede kız öğrenci ve kadınların eğitime erişimini büyük oranda artıran bu paradigma değişimi ayrı bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

Bu dönemde eş zamanlı ve 3 boyutlu bir eğitim politikası uygulanmıştır. Birinci boyutta fiziki altyapı yatırımına ağırlık verilmiştir. Türkiye'nin tüm il ve ilçelerinde yeni okullar yapılarak derslik sayıları 300 binli seviyelerden 850 binli seviyeye yükseltilmiştir. Böylece erişimi artırmanın fiziksel gereksinimleri karşılanmıştır. Üstelik bu altyapı zenginleştirme sürecinde öncelik, altyapı konusunda en büyük eksiklikleri olan illere verilmiştir. İkinci boyut eğitimin demokratikleştirilmesine ve toplumsal taleplere daha

duyarlı olabilmesine odaklanmıştır. Bu kapsamda eğitimde başörtüsü yasakları kaldırılmış ve kadınların eğitime erişimleri önündeki önemli bir engel yok edilmiştir. Diğer taraftan, özellikle meslek lisesi ve imam hatip lisesi mezunlarının yükseköğretime erişimlerini kısıtlayan katsayı uygulaması uzun süreli girişimler sonucu ancak kaldırılabilmiştir. Ayrıca imam hatip okulları dışındaki okullarda eğitim gören öğrenciler için Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı ve dinî bilgiler gibi derslere seçmeli ders olarak erişebilme imkânı getirilmiştir. Üçüncü boyutta ise eğitimde fırsat eşitliğine odaklanılmıştır. Bu kapsamda özellikle sosyoekonomik açıdan görece dezavantajlı kesimlerin eğitime erişimleri önündeki engelleri kaldırabilmek için ders kitapları ücretsiz dağıtılmaya başlanmış, ücretsiz yemek, taşınmalı eğitim, burs ve yurt imkânlarının kapsamı sürekli genişletildiği gibi on yıllarca benzer sosyal politikalar istikrarlı bir şekilde uygulanmaya devam etmiştir. Söz konusu uygulamalar hâlen yürürlüktedir.

Bu politikalar sadece temel eğitim ve ortaöğretimde uygulanmamış, yükseköğretimi de kapsamıştır. Yükseköğretime yönelik erişim talebini karşılamak için mevcut üniversitelerde kapasite artışına gidildiği gibi yükseköğretim kurum sayısı da artırılmıştır. Özellikle "Her İlde Bir Üniversite" kampanyası ile üniversite olmayan tüm illerde üniversite kurulmuştur. Yükseköğretim öğrencileri için yurt kapasitesinde çok önemli artışlar sağlanmıştır. Benzer şekilde yükseköğretim öğrencilerine verilen burs miktarları artırılmıştır. Bu yolla, bir yandan erişim kapasitesi artırılırken diğer yandan erişimin önündeki sosyoekonomik sorunların giderilmesi amaçlanmıştır.

Tüm bu adımlar temel eğitim, ortaöğretim ve yükseköğretime erişimde kitleleşme yaşanmasına imkân sağlamıştır. 20 yıl gibi kısa sürede temel eğitim ve ortaöğretimde okullaşma oranları %99'un üzerine çıktığı gibi yükseköğretimde net okullaşma oranı da %10'lardan %46'lar seviyesine yükselmiştir. Nüfusun ortalama eğitim yılı 7,4 yıldan 9,5 yıla yükselmiştir. Eğitime erişime ilişkin birçok göstergede OECD ortalamalarına yaklaşıldığı gibi erişimde uzun dönemli değişimi ölçen bazı göstergelerde OECD ortalaması da aşılmıştır.

Dolayısıyla Türkiye, 2000'li yılların başında eğitimle ilgili kronikleşmiş sorunların çoğunu bu çok boyutlu adımlarla çözebilmiştir. Eğitime erişimde kat edilen büyük mesafe açıkça görülürken eğitim kalitesine dair tartışmalar hız kesmeden devam etmiştir. Elbette eğitimde kalite, sistem ölçeği küçükken de büyükken de göz ardı edilebilecek bir konu değildir. Ancak eğitim sistemi küçükken -yani elitist yaklaşımın izlendiği yıllarda- eğitimin yüksek kalitede olduğu ve büyüme yaşanırken bu kalitenin

zayıfladığı varsayımı gerçeğin tümünü yansıtmamaktadır. Benzer tartışmaları geçmişten örneklerle hatırlayalım: Türkiye’de sadece İstanbul’da bir üniversitenin bulunduğu yıllarda, Ankara’da ikinci bir üniversitenin kurulum aşamasında yapılan tartışmalarda yine “kalitenin elden gideceği” sıklıkla ifade edilirken 2000’li yıllardaki yeni üniversitelerin kurulma aşamalarında da aynı tartışmaların alevlenmesi oldukça manidardır. Bir başka deyişle, hangi dönemde ya da hangi eğitim kademesinde olursa olsun, ülkemizde eğitimde büyüme hep kalitesizlikle ilişkilendirilmiş ve zihinlerde bu şekilde kodlanmıştır. Alev Alatlı’nın da bu kodlu yaklaşımı sürdürdüğü görülmektedir (Alatlı, 2016):

“Öte yandan, 2002’yi izleyen on yılların Türk eğitim sistemine ilişkin ateşli tartışmaların ve değişikliklerin yaşandığı bir dönem olarak hatırlanacağı kuşkusuz, ancak gelecek kuşaklar tarafından nasıl değerlendirileceğinin meşkük olduğu kanısındayız.

İl başına ortalama 2,5 üniversite ile sonuçlanan yükseköğretim seferberliği, yüzyıllardır hasreti çekilen fırsat eşitliğinin sağlandığı Altın Çağ mı? Yoksa 21. yüzyıl filistinizmi ve popülizm doğrultusunda, gençlerimizi günümüz dünyasının en müttekâmil söylem ve eylemlerinden uzak tutan, reel gelişmelerden kopuk, buna karşın, ne bilgi yetersizliğinin ne de kültürel yoksulluğunun umursandığı müsrif bir süreç mi?”²

Büyümenin kaliteli bir şekilde yapılabileceği ve bunun için yapılması gerekenler planlandığında ve uygulandığında kaliteli bir büyümenin sözkonusu olabileceği bilinmesine rağmen büyüme aleyhine bu direnci nasıl izah edeceğiz? Elitist bir yaklaşımla erişim sorunu dahi çözülemezken Türkiye’nin genç nüfusu için eğitime kaliteli erişim nasıl sağlanabilecektir?

Alatlı’nın bu soruya cevabının iki boyutlu olduğunu, kitleselleşmenin elitizmi koruması ve eğitim temelli bir kültürel reformun gerçekleştirilmesi gerektiği şeklinde olduğunu düşünüyorum: eğitimde elitizmi koruyan bir kitleselleşme ve eğitim temelli kültürel reform.

Eğitimde Elitizmi Koruyan Bir Kitleselleşme

Her ne kadar açık bir şekilde ifade edilmese dahi Alatlı’nın söylemek istediği, elitizmin ülke için çok önemli olduğu ve kitleselleşmeye kurban edilmemesi gerektiğidir. Bir başka deyişle, elitizmin kitleselleşmenin önünde engel olmadığı, bir taraftan kitleselleşme ile kitlelerin eğitime

2 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

erişimi artırılırken aynı zamanda mevcut kalitenin korunduğu ve daha da iyileştirildiği bir sürecin yürütülebilmesinin mümkün olduğudur. Yoksa Alatlı'nın elitizm uğruna kitlelerin eğitime erişiminin engellenmesini savunduğu veya eğitimde kitleselleşmeye karşı olduğu düşünülemez. Dahası Alatlı, bu bağlamda soruna çok daha pragmatik yaklaşmakta ve yapılabileceklerin beklenmeden yapılmasını salık vermektedir (Alatlı, 2016):

“Öte yandan, az önce de ifade ettiğimiz gibi, 21. yüzyılın durup bizim ona yetişmemizi bekleyecek hali yoktur. Hal buyken, uçurumun her iki yakasında konuşlanmış gençleri iyileştirmek, demokratik bir toplumda mutmain yetişkinler olarak yaşayabilmelerine elveren beceriyle donatmak durumundayız. Türkiye, ne yüksek teknoloji eğitiminden, ne de elifi görse mertek zanneden lise mezunlarını ekonomiye entegre etmekten geri durabilir.”³

Burada da ağırlıklı vurgusunun yükseköğretimde kitleselleşme ile ilgili olduğunun altını özellikle çizmek gerekiyor (Alatlı, 2016):

“Gerçek şu ki, öykündüğümüz Anglosakson Batı dünyasında yükseköğretimin yaygınlaşması ile ‘standart erozyonu’ ve ona bağlı olarak kültürel yoksulluğun doğru orantıda geliştiği artık bir sır değil. Keza, mezkûr gelişmenin kültürel ümmetliğin önlenemez yükselişi ile sonuçlandığı da sır değil... Yükseköğretime ‘erişim’ ve ‘katılımı’ arttırmak adına standartların düşmesine razı olmanın bir diğer telmihi de, kitlelerin entelektüel potansiyeli haiz olmadıkları şeklindeki yaygın inanç oluyor. Kıdemli eğitimcilere ‘öğrencilerin fevkalade kırılğan yaratıklar oldukları, derslerinde başarısız olmaları halinde tedavisi na-mümkün izzetinefis kaybına uğrayacakları’ şeklinde yansıyan bu inanç, bir yandan LYS, ÖYSM gibi sınavlara yaşamsal önem yüklerken, diğer yandan da ‘meşeyi sığılardan ayıramayan diplomalı ziraat mühendislerine, mırnavı kedi sanan gıda mühendisleri’ne razı oluyor. Sonuç, her yıl büyüyen diplomalı işsizler ordusu. Daha da vahimi, ‘vasat eğitim tuzağı’⁴

Dolayısıyla, Alatlı'ya göre eğitimde elitizmi koruyan bir kitleselleşme olmadığında ortaya çıkan sadece kalitesizlik değil, ayrıca kültürel popülizmdir. Yani, bu durumda her ne kadar kitleler eğitime erişebilseler de kalitesizlik yaygın bir durum olacağı için zorunlu olarak kültürel popülizm de yeşermeye başlayacaktır (Alatlı, 2016):

3 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihtiyaci/>

4 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihtiyaci/>

“Kültürel popülizm, değerleri kendilerinden menkul sofistlerin kitleleri hor görmeleri halidir. Sıradan insanların derin kültürü anlayacak donanımları olmadığına inanıldığı içindir ki, ülkemizdeki belediyeler, sivil toplum örgütleri, bakanlıklar hatta cumhurbaşkanlığı katında düzenlenen santsal/kültürel etkinlikler, yasak savan ritüeller hüviyetindedirler.

Katılımcıların sayılarının değil, fikirlerin öne çıktığı toplantılara hemen hiç rastlamıyor olmamızın nedeninin, kültür politikalarımızı ‘halkın anlayabileceği seviyede tutmak’ alışkanlığımız olduğunu düşünüyoruz. 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma törenleri de dâhil olmak üzere, katılımcıları ‘hoş tutan’, kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan psikoterapi seanslarına indirgenmiş merasimler, kitleleri çocuksulaştırmaya hizmet etmektedirler.

21. yüzyıl filistinizmi üzerinde çalışanların, ‘hoş tutmak’ diye bir kavramları var. Üniversite camiasında fevkalâde etkin olduğunu saptadıkları ‘hoş tutmak faktörü’, bizim ‘ayıp olur’ kısıtımıza denk geliyor. Görünen o ki, ‘ayıp olur’ kaygısı, akademisyenlerin muhalif düşüncelere revaç verecek tartışmalardan kaçınmaları ile sonuçlanıyor. (Roger Scuton) Geçimli bir adam olarak sevilme yerine, kimsenin umursamadığı hakikati öne sürüp meslektaşlarını küstürmek istemiyorlar. Benzeri bir tutum, günümüzde hayli revaç verilen ‘öğrenci merkezli öğretim’de de geçerli. Burada da kural, öğrencinin düşüncesinin, iddiasının ve/veya kişisel tecrübesinin sorgulanması şöyle dursun, yüceltilmesi, ululanması.”⁵

Bu nedenle Alatlı, ısrarla kitleselleşme uğruna özel yetenekli az sayıda insanın ihmal edilmemesi gerektiğini vurgulayarak bunlara gerekirse pozitif ayrımcılık yapmayı salık vermektedir (Alatlı, 2016):

“Bize göre, derin bilgiye susamış insanların sayısı her kültürde, her ülkede azdır. Ve bu insanlar her durumda sıra dışı insanlardır. Derinlik, adanmışlık, süreklilik söz konusu olduğunda ‘demokrasi’ diye bir şey yoktur. Bir elin beş parmağı asla eşit olmayacaktır. Buna karşın, öğrenciyi pohpohlamak ve en küçük ortak paydaya razı olmaksızın, kendisi ve Türkiye için daha iyisini yapmaya yüreklendirmekten, imkân sağlamaktan, gerektiğinde pozitif ayrımcılık tanımaktan geri durulmamalıdır. Bu çerçevede, ‘elinden geleni yap’ teşviki, muhatabın/öğrencinin ‘sınırlı’ yeteneklerinin müsamaha ile karşılanacağını peşinen belirten bir tembih olarak, üstencidir. ‘Elinden gelmeyen de yap’ ısrarı, daha iyiyi, daha güzeli özendirecek, popülist dogmaları etkisizleştirebilecektir diye düşünüyoruz.”⁶

5 Alatlı, A. (t.y.). Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

6 Alatlı, A. (t.y.). Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Alatl, elitizm-kitleselleşme çatışması ve kitleselleşmeye elitizmin feda edilmemesi vurgularını ağırlıklı olarak yükseköğretim için kullanmaktadır. Bu bağlamda elitizmi koruyan kitleselleşmeyi düalizm ile açıklamaktadır (Alatl, 2016):

“Hemen ifade edelim ki, ‘düalizm’den kastımız, eğitimi eşzamanlı olarak ‘hem kendi içinde başlı başına bir amaç, hem de bir araç,’ olarak ele alacak olan bir sistemdir. Bize göre, iktisadi kalkınmasının bu aşamasında Türkiye’nin eğitimi kendi içinde başlı başına bir amaç telakki eden görüşü ‘ortaçağdan kalma bir kavram’ olarak dışlayacak (bakınız, İngiliz Eğitim ve Beceriler/Zanaatlar Bakanı/Secretary of State for Education and Skills/Charles Clarke) hali olmadığı gibi, piyasa güçlerinin etkileşimine terk ederek araçlaştıracak lüksü de yoktur.

Türkiye, ununu elemiş eleğini asmış bir ülke değildir. İçinde bulunduğumuz koşulların, bizi, bir yandan ve eşzamanlı olarak ‘yeni ve cesur dünyanın ihtiyaç duyduğu patent, lisans, tasarım’ üretirken, diğer yandan da ar-ge sonuçlarını üretime tahvil edebilecek saha çalışanları yetiştirmek mecburiyeti ile karşı karşıya bıraktığını; bu mecburiyetin akademik ve mesleki olmak üzere düalist bir milli eğitim sistemi üzerinde düşünmeye davet ettiği kanaatındayız.

Gerçek şu ki, 21. yüzyılda nitelikli ar-ge etkinliklerinin başarıyla yürütülebilmesi için gerekli matematik, fen bilimleri vb. gibi, zihin zorlayan, soyutlama ve girift düşüncelere yatkınlık isteyen alanlara talip öğrenciler, sadece bizde değil, her ülkede ender bulunan, sıra dışı gençlerdir. Bu gençlerin Allah vergisi yeteneklerini hakkıyla değerlendirecek, fitrat ve şakileleri doğrultusunda 21. yüzyıl Filistinizmine feda etmeksizin layığıyla eğitecek, gereğinde pozitif ayrımcılık uygulayabilecek eğitim kurumları ‘bilimin bağımsız bir insan etkinliği olarak örgütlenebildiği’ tam donanımlı üniversiteler olmak durumundadır.”⁷

Alatl, düalist eğitim yaklaşımında elitist eğitimini kendi içinde başlı başına bir amaç olarak tasarlayan bir akademik eğitim, kitleselleşmeyi ise eğitimi bir araç olarak tasarlayan bir mesleki eğitim olarak tanımlamaktadır. Alatl, bu yaklaşımdan yola çıkarak yükseköğretili akademik ve mesleki olarak düalist bir yaklaşımla yeniden yapılandırmayı önermektedir (Alatl, 2016):

“Dememiz o ki, düalist sistemde üniversiteler eğitimi kendi içinde başlı başına bir amaç telakki eden görüş doğrultusunda düzenlenen, konjektürel

7 Alatl, A. (t.y.). Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı. Alev Alatl
<https://www.alevalatl.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihtiyaci/>

ekonomik ve siyasi hedeflerin dayattığı (bkz, Hamdullah Suphi-Celâl Yalınz anekdotu) standart erozyonundan münezze yüksek eğitim kurumları olarak yeniden kuruluurlarken; meslek yüksekokulları, tam tersine, müfredat ve yöntemleri itibariyle üniversite öğretiminin karakteristiği olan soyut, kavramsal bilgiden farklılaşan 'non-academic' eğitim birimleri olarak düzenlenmeli, Frank Furedi'nin Anglosakson üniversiteleri bağlamında yakındığı ekonomik ve siyasi göstergeler tarafından yönlendirilmeleri sağlanmalı, teşvik edilmelidir.

Bize göre, bin dereden su getirmeyi bırakıp, yükseköğretimi akademik ve mesleki olmak üzere düalist bir sistemde millileştirmek düşünülmelidir. Böyle bir sistemde akademik faaliyet gösteren üniversiteler veya üniversitelere bağlı fakülteler, geleneksel derecelerini akademik lisans, akademik yüksek lisans ya da akademik doktora şeklinde, 'akademik' ön nitelmesi ile mesleki eğitimden ayırıştırarak kullanırlarken, mesleki eğitim veren yüksekokullar da mezunlarını eğitim sürelerine bağlı olarak 'meslek ön lisansı', 'meslek lisansı' hatta 'meslek yüksek lisansı' diplomaları ile derecelendirebileceklerdir. Böylesi bir uygulamanın bir yandan reel üretimin isimsiz kahramanları olan 'usta'lara hak ettikleri toplumsal itibarı sağlar, emeklerini onurlandırırken, diğer yandan da meslek yüksekokullarını yarım üniversite mezuniyeti gibi amorf bir kariyer sunan ve dolayısıyla hini hacette başvuru okullar olarak algılanmaktan kurtarabileceği düşünülmelidir.

Hakkıyla kurgulanmış düalist eğitim sisteminde, meslek yüksekokullarının, üniversiteleri, 'standart erozyonun'dan kurtarmakta belirleyici rol oynama yüksek ihtimalleri ayrıca değerlendirilmesi gereken bir avantajdır.⁸

Bir başka deyişle, Alatlı'nın düalist yaklaşımında akademik yükseköğretim elitizmi temsil ederken, mesleki yükseköğretim yükseköğretimde kitleselleşmeye tekabül etmektedir. Dolayısıyla akademik yükseköğretimin birinci önceliği meslek edindirme olmayıp, kendisine yüklenen bu sorumluluğu mesleki yükseköğretime devretmektedir (Alatlı, 2016):

"Hâsılı, '...üniversiteler, ülkenin tüm stratejik noktalarıyla ilgili bilgi ve hizmet üreten; bilimin bağımsız bir insan etkinliği olarak da örgütlendiği kurumlar olarak algılanmalıdır.' Diğer bir deyişle, 'Evrensel bir amaca sahip olan, tüm insanlığın yararına bilgi üreten bir kurum olan üniversite, meslek edindirme yeri değildir. Meslek edindirme yeri, lise sonrası meslek yüksekokullarıdır...'" (Funda F. Aktan, Kapadokya Meslek Yüksekokulu, 2011).⁹

8 Alatlı, A. (t.y.). Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihtiyaci/>

9 Alatlı, A. (t.y.). Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihtiyaci/>

Alatlı, mesleki yükseköğretimi bu bağlamda güçlendirmek ve iki yıllık eğitimin yetmeyeceği bazı meslekler için meslek yüksekokullarına ilaveten uygulamalı bilimler fakültelerinin kurulabileceğini önermekte, bu yeni fakültelerin meslek yüksekokullarını güçlendireceğini düşünmektedir (Alatlı, 2016):

“Belirli iş kollarında doğrudan uzmanlık geliştirmeyi hedefleyen, doğrudan kariyer edindirme gayreti içinde olan eğitim kurumlarına duyulan ihtiyaç açıktır. Keza, bazı işkollarında öğrencinin mesleğini hakkıyla öğrenmesi için iki yıllık mesleki eğitim süresinin yeterli olmadığı da ortadadır. Kaldı ki, ortaöğretimde kazandırılmayan temel becerilerin telafi edilmesi de söz konusu olduğundan mesleki eğitim süresi dört ya da daha fazla yılı gerektirebilmektedir. Bu meselenin bir çözümü de Uygulamalı Bilimler Fakülteleri’nin açılması olabilir. Üniversitelerin bünyesinde bulunan meslek yüksekokullarını konsolide edecek olan Uygulamalı Bilimler Fakültelerinin alanlarının gerektirdiklerine göre iki yıllık ve/veya dört yıllık mesleki eğitim vermek üzere örgütlenmeleri, kendi bünyeleri içinde dikey geçişe imkan tanımaları düşünülebilir.

‘Uygulamalı Bilimler Fakültesi’ adı altında örgütlenecek eğitim birimlerinin iki yıllık programlarından mezun öğrenciler ‘meslek ön lisansı’, dört yıllık programlarından mezun öğrenciler ise ‘meslek lisansı’ diploması vermeleri değerlendirmelidir. Bu yapıldığı takdirde, akademik lisans mesleki lisanstan ayrıştırılacak, akademik yüksek lisansa devam talepleri de, olası haksız müktesep hak iddiaları da önlenebilecektir. Ancak, öğrencilerin akademik lisans programlarına geçiş sistemine ilişkin düzenlemeler mutlaka yapılmalıdır.”¹⁰

Uygulamalı bilimler fakültelerinin kurulmaması durumunda meslek yüksekokullarına dört yıllık program açabilme imkânı verilmesini önermektedir (Alatlı, 2016):

“Önerdiğimiz çözümün itibar görmemesi durumunda, meslek yüksekokullarına hiç değilse iştigal ettikleri alanların gerektirdiği sürelerde eğitim verme hakkı tanınmalı; iki yıllık program yanında, dört yıllık program da açmalarının önlerindeki engeller ivedilikle kaldırılmalıdır.”¹¹

10 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

11 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

Eğitim Temelli Kültürel Reform

Alatlı kültürel popülizm tuzağına düşmemek için özellikle özel yeteneklileri merkeze alarak derinliği artıran eğitim temelli herhangi bir kültürel reformun mümkün olduğunu vurgulamaktadır (Alatlı, 2016):

“Bize göre, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde kotarılacak eğitim temelli herhangi bir kültürel reform, her şeyden önce seçkin ile ünlü arasındaki farkı çarpıtmadan, saptırmadan ortaya koymalıdır. Sanatta, edebiyatta, fende, en ünlüleri değil, en iyileri onurlandıracak bir düzenek geliştirmeli, kültürümüzü basın ve medyada yuvalanmış vasat jürilerin tahakkümünden kurtarmanın yolunu bulmalıyız. Gerçek şu ki, bin tane çokbilmiş sütun yazarı, bir Cemil Meriç, bir Halil İncelik, bir Oktay Sinanoğlu, bir Aziz Sancar etmemektedir.”

Alatlı bu bağlamda kültürel popülizmden kaçınabilmek için panzehir olarak “derinlik”i önermektedir (Alatlı, 2016):

“Öte yandan, bize göre ‘derinlik’ toplumsal yükümlülük ima eder. Bilimsel ya da sanatsal başarı kendi başına yetersizdir. Birinci sınıf kafalar, alanlarının uzmanı olmanın ötesinde, yaşadıkları dönemin toplumsal meselelerinin idrakında ve umurunda olmalıdırlar. Öğretim üyelerinin, araştırmacıların, öğretmenlerin, eğitim alanında kariyer yapan uzmanların dünyayı talebelerine açmaları, standart erozyonuna geçit vermemeleri, popülist dogmaya karşı durmaları halinde, fildişi kulede yaşama sendromunu aşmak mümkündür.”¹²

Derinliği sağlama ile ilgili atılacak adımlar kültürel popülizmle mücadele etmeye yönelik olup eğitimde dil-kültür ilişkisinin güçlendirmeyi hedeflemektedir. Alatlı bu bağlamda birinci vurguyu Türkçe-Mantık-Matematik sacayağının sağlamaştırılmasına vermektedir (Alatlı, 2016):

*“Gönlümüzde yatan müfredata gelince, gerçek şu ki, Düşüncenin olmazsa olmazı, tuğlası, demiri, çimentosu, harcı, dil: **Türkçe**. Akıl yürütmenin olmazsa olmazı mizan-ül akıl yani mantık. Mantığın olmazsa olmazı Türkçe'nin doğru kullanımı. Doğru düşünmek için ‘akıl’ yeterli değil, ‘akıllı’ olmak da yeterli değil; ‘akıl ölçüsü’ şart. Hal böyle olunca, anaokulundan doktora aşamasının da dâhil olduğu eğitim sürecinde Türkçe'nin ağırlıkta olması gereği açık. Gerçek şu ki, Türkçe'nin söz dizimine uygun olarak ifade edilen hüküm cümlelerinin oluşturduğu öncüller (premises), çıkarım (deduction) ve sonuç (conclusion) olmak üzere üç bileşenden meydana*

12 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

*gelen argüman, öğrenciyi bir kanat çırpmasıyla **matematiğe** uçuracak olan kavramlardır. Bir argümanın, savın ya da iddianın geçerli olup olmamasının bileşenlerinin tutarlılıkları ile ölçüldüğünü idrak eden genç zihin, ödünü kopartan denklemlerin de öзде argümanlar olduklarının farkına varacak, günümüzde olduğu gibi matematikten kaçma noktasına gelmeyecektir.*

*Öte yandan, yukarıda sözünü ettiğimiz TDK, TÜBİTAK, ilgili STK'lar, dernekler ve diğer kurum ve kuruluşlardan oluşan konsorsiyumun devreye girerek terminoloji kaosuna son vermesi, **Türkçe-Mantık ve Matematik arasında dil/kod birliği** sağlaması gerekecektir.”¹³*

Bu bağlamda bir diğer adım kozmoloji öğretimini kapsamaktadır (Alatlı, 2016):

“Bize göre, eğitim kişinin kendisini anlamlandırmasına yardım ettiği sürece angarya olmaktan çıkar ve manâ ifade eder. Hele de bizimki gibi, kültürel yaşam savaşı veren toplumlarda genç kuşakların kimliklerinin/ varlıklarının değerine dair güvenceye ihtiyaçları vardır. Metnimizin birinci bölümünde anlatmaya çalıştığımız 21. yüzyılın ruh hali, hamasi destanlara, özenle kurgulanmış dahi olsalar tarihi kişiliklere öykündürmeye de müsait değildir. Bu koşullarda çıkış noktasının insanoğlunun asırlar içinde kendisini nasıl konumlandığını içtenlikle paylaşan kozmoloji öğretiminde olabileceği düşünürüz. Birincisi bilimsel kanıtlara değil, dinî düşünce ve yargılara dayanan dini kozmoloji, diğeri fiziksel kozmoloji olmak üzere iki aşamada sunulan evrenbilim, ilk etapta Mezopotamya, Hint, Türk, Çin, Yunan, İslâm ve diğer kitaplı dinlerin vazettiklerini naklederken; ikinci etapta gök cisimlerini, galaksileri, yıldızları, karadelikleri vb. oluşumları ve birbirleriyle olan ilişkilerini kuramsal olarak inceleyen çağdaş bilim dalı tanıtılabilir. Belgesel açıdan fevkalâde zengin olan konu, dünyayı öğrencinin ayağına getiren fevkalâde zihin açıcı bir etkinlik olacaktır kanaatındayız.”¹⁴

Alatlı'ya göre kültürel reform bu açılımlara ilaveten din bilim/teoloji tarihi, beşerî ve iktisadi coğrafya, ekonomi, yönetim/siyaset bilimi, birlikte yaşama bilgisi/hukuka giriş, Türk demokrasi tarihi/yakın tarihini de kapsamalıdır (Alatlı, 2016).

13 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

14 Alatlı, A. (t.y.). *Eğitimde zihniyet değişikliği ihtiyacı*. Alev Alatlı. <https://www.alevalatli.com.tr/egitimde-zihniyet-degisikligi-ihhtiyaci/>

Sonuç ve Tartışma

Alev Alatl, eğitimin güçlendirilmesi ve yeniden yapılandırılmasıyla ülkemizin 21. yüzyılda yoluna çok daha güçlü bir şekilde ilerleyebileceğine inanan, bu yönde yazıları ve eserleriyle yön vermeye çalışmış, üstelik bu girişimini düşünce boyutunda tutmayıp Kapadokya Üniversitesi ile uygulamaya da koymuş, ülkemizin yetiştirdiği çok önemli bir entelektüeldir. Dolayısıyla Alatl'nın eğitime yönelik tasavvurunun açılması ve teşrih edilmesi ve bu bağlamda tartışmaların yapılması son derece önemlidir. Bu çalışma bu amaca yönelik küçük bir adımdır.

Atl, beşerî sermayede hiçbir yeteneğin ıskalanmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle dünyada özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası temel eğitimden ortaöğretim ve yükseköğretime kadar kitleleşme evresinin sağlıklı sonuçlar üretmediğini vurgular. Bu yaklaşımın özellikle eğitimin genel niteliğini düşürerek asıl amacından uzaklaştırdığını, toplumsal bir mutabakat zemini hazırlarken yüksek nitelikli sonuçların ikinci plana itildiğini ima etmektedir. Atl'ya göre söz konusu süreç derinleşmeye müsait ve ülkenin geleceği için çok önemli olan yetenekleri ıskalamakta ve topyekûn bir sıradanlaşma ve nihayetinde kültürel popülizme yol açmaktadır. Atl, bu yargısını farklı ülkelerden örneklerle desteklemektedir. Bu sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için elitizm ve kitleleşmenin birlikte yürümesi gerektiğinin altını çizmekte ve bu yaklaşımını düalizm terimiyle tanımlamaktadır.

Her ne kadar eğitim temelli reform önerisi temel eğitimin ilk yıllarından yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerini kapsıyor gibi dursa da bu bağlamda ağırlıklı odağın yükseköğretim olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yükseköğretimin akademik ve mesleki olmak üzere dual bir şekilde yapılandırılması gerektiğini belirtmektedir. Her ne kadar çok açık bir şekilde söz konusu raporda geçmese de elitist eğitimin akademik eğitimle ilişkili, kitlesel eğitimin de mesleki eğitimle ilişkilendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla yükseköğretim aşamasında önerdiği düalist yaklaşımın temel ve ortaöğretimde de karşılığı veya tekabülyeti olması gerekmektedir. Böylece elitist damarın korunabileceği ve ülkenin rekabet gücünü artıracak gençlerin derinlikli, kültürel popülizme kaymayan ve bu gençlerin dil-kültür müktesebatını güçlendirebilecek bir eğitim imkânına sahip olabilmesi mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, bu gençlerin Türkçe-Mantık-Matematik sacayağı desteklenecek, din bilim/teoloji tarihi, beşerî ve iktisadi coğrafya, ekonomi, yönetim/siyaset bilimi, hukuk, Türk demokrasi tarihi/yakın tarih bilgisi takviye edilerek ülkesi ve dünya ile ilgili aidiyeti güçlendirilecek ve özellikle kozmoloji bilgisi ile yeryüzündeki konumu anlamlandırılacaktır.

İKİNCİ OTURUM



Mustafapaşa Yerleşkesi,
Oktay Sinanoğlu Konferans Salonu

15 MAYIS 2024

14.00-16.00

ALEV ALATLI VE DÜŞÜNCE DÜNYASI



OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Orhan UZUN

Bartın Üniversitesi Rektörü

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Sadık TÜRKER

Kırklareli Üniversitesi

Prof. Dr. Ömür CEYLAN

İstanbul Kültür Üniversitesi

ALEV ALATLI'YA GÖRE TOPLUM, DEVLET VE DÜŞÜNÜR

Prof. Dr. Sadık TÜRKER

Kırklareli Üniversitesi

Bu tebliğde Alev Alatlının en çok değer verdiği düşünce biçimini, öz eleştiriyi Türk düşünce tarihine uygulayarak başarısızlıklarda her zaman suçlu ilan edilen siyasetçiler, askerler ve bürokratlar yerine düşünür ve bilgin modelimizle ilgili sorunu masaya yatıracağım. Ona göre toplumda bir sorun varsa, bilgin veya aydın adı verilen bir düşünür sınıfı bunu çözebilir; eğer çözemiyorsa ortada gerçek bir düşünür veya aydın sınıfı yok demektir. Bu tebliğimde bu önemli mesajı, Türk çağdaşlaşma tarihinden ve dünya tarihinden kesitlerle açarak Türk düşünürü sorununu analiz etmek istiyorum. Zira Türk düşünürünün özellikle 15. yüzyıldan beri kalıtsal olan başlıca sorunu, içinde yaşadığı dünyayı ve toplumu kavrayamaması; bundan dolayı Türk kültür, devlet ve siyaset hayatının kronik sorunlarının büyük oranda çözümsüz şekilde devam etmesidir.

Alev Alatl, Koçi Bey ve özellikle Sultan III. Ahmet (İbrahim Müteferrika) döneminden itibaren başlayan sancılı ve uzun Türk çağdaşlaşma sürecinin bir parçasıdır. Bu konuda kurduğu Kapadokya Üniversitesiyle kurumsal katkıda bulunan Alatl, eserleriyle Türk çağdaşlaşma sürecinin kalıtsal sorunlarına teorik bir neşter vurmaya da ihmal etmemiştir. Türk ve Rus toplumlarının benzerliği hipotezinden hareketle kaleme aldığı *Gogol'un İzinde* kitap serisinde Rus toplumunun sorunlarını çözemeyen aydınların kendilerini yakarak intihar etmeleri gerektiğini söylerken, aslında “kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” tarzında zarif bir üslupla mesajı, Türk toplumuna ve düşüncesinedir: “Artık Rusya için söylenen hemen her şey bizim için de geçerli.”¹

1 Akademik hayatımda birlikte yayımladığımız *Bize Yön Veren Metinler* (1&2) başlıklı eserin yanı sıra kışkırtıcı sorularıyla Türk düşüncesindeki sorun ve boşlukları dile getiren Alev Alatl, ‘Malumat-Bilgi Ayrımı ve Bilginin Teşhisi’ başlıklı bir makale ile Lehçe yayımlanan ‘Knowledge and Fear (al-taqwâ) and Their Relation to Terror in the Western Literature’ başlıklı bir kitap bölümünü yazmama sebep olmuştur. Alatl (2006, s. 173).

1. İçgüdü ve Akıl

Hayvanların yaşamlarını koruyup sürdürmelerini sağlayan içgüdüdür. İçgüdüye sahip olmayan bir hayvan, hangi doğru davranışları yapması gerektiğini idrak edemeyeceğinden dolayı yaşayamaz. Açlıkla ilişkili yeme isteği gibi doğal *güdü*lerle karıştırılmaması gereken *içgüdü*, canlı için *yaşamsal çevreyi* oluşturan belirli algısal ve duygusal uyarılara bireysel cevap olarak ortaya çıkan, öz bilinçsiz ve bireysel olmakla birlikte, gerek canlı bireyin gerekse türün yaşamsal hedefleri için çoğu kez mükemmel sonuçlar üreten tümel davranış kalıplarıdır. İçgüdüyü basitçe tarif edersek o, ne yaptığını, nasıl yaptığını, ne amaçla yaptığını ve davranış zincirindeki sıralamanın önemini bilmeksizin hayvanın amacına başarılı bir şekilde ulaşmasını sağlayan bir uyarı-cevap programıdır.

İnsanın var olduğu andan itibaren yaşamını nasıl sürdürmeyi başardığı, hâlen tatminkâr şekilde açıklanabilmiş değildir. Ancak insan söz konusu olduğunda içgüdü yerine aklın bulunduğu, aklınsa bilgi olmaksızın içgüdüye göre dezavantajlı bir yeti olduğu gerçektir. Akıl, içgüdü gibi bir davranış programı değildir; hatta bilgi olmaksızın akıl, boş bir levhadan farksızdır. Hayvanların içgüdüyle gerçekleştirdiği mükemmel davranışlara karşın insan en basit yaşamsal etkinliklerde, sözgelişi neyi ne kadar yemesi gerektiği konusunda bile bilgilenmek zorundadır. Aklın bilgiyle donanması, büyük ölçüde yaşamsal etkinliklerle ilgili tecrübelerin soyutlanması sonucu gerçekleşir. Yaşamsal etkinliklerle ilgili tecrübelerin soyutlanması, içgüdü gibi bireysel değil, sosyaldır; yani insan tek başına değil toplumsal iletişim ve örgütlenmeyle bilgi üretebilir. Ayrıca bilgi üretimi, çoğunlukla insanın bireysel hayatını aşan uzun bir sürecin ürünüdür.

Aklı içgüdüye göre dezavantajlı yapan diğer husus, doğru bilgi ve kavrayış olmaksızın insanın içinde yaşadığı çevreye uyum sağlayamamasıdır. İnsan, düşünür ve bilginlerin kavramlaştırdığı bir dünya içinde yaşar. İnsan, düşünce ve davranışlarını kendinde dünyaya göre değil, kavramlaştırdığı dünyaya göre ortaya koyar. Dünyayla, bilginlerin ürettiği bilgiler aracılığıyla etkileşim kurabilen insan, kavrayamadığı hiçbir şeyi idrak edemez, onunla ilgili sorunlara çözüm getiremez; hatta kavrayamadığı sürece uygulanamaz bile. Bir hayvan, doğal ortamında hangi doğru yiyeceği hangi miktarda alacağı konusunda neredeyse yanılmazken insan hem hangi yiyeceği yemesi gerektiği hem de hangi miktarda alması gerektiği konusunda bilgilenmek zorundadır. İnsan söz konusu olduğunda yaşamın sürdürülmesi, aklın bilme sürecinden bağımsız değildir. Bu durum, toplum adına dünyayı kavrama yükümlülüğü verilen düşünür veya bilgin

sınıfın görevinin ne kadar hayati olduğunu ortaya koyar. Çünkü düşünürler görevlerini yapmaz, toplum sorunlarını çözemez, dünyaya uyum sağlayamaz, hatta kimliğini ve yaşamını sürdürmez.

2. Bilgi ve Yaşam

Bilgi üretiminin anahtarı, insanın ihtiyaç ve sorunlarıdır. Onlar ilgi ve dikkatin belirli bir nesne veya süreç üzerine yoğunlaşarak sorunun kaynağını oluşturan kavramın veya kavram bağıntısının oluşmasını sağlayacak yeterlilikte tecrübenin elde edilmesini sağlarlar. Dolayısıyla bilgi, her ne kadar üretimi özel koşullar gerektirse de bir *boş zaman* veya *konfor etkinliği* değildir; asli olarak o, yaşamsal bir etkinliktir. Bu nedenle ülkemizde her ne kadar *bilgi bilgi içindir* gibi Eskiçağ anlayışı içinde tanıtılsa da gerçekte bilginin oluşumu ve gelişimi, tamamen olmasa da büyük ölçüde insanların sorun ve ihtiyaçlarına bağlıdır. İhtiyaç ve sorunlar, ilgi ve dikkatin belirli bir nesne veya süreç üzerine yoğunlaşarak, sorunun kaynağını oluşturan kavramın veya kavram bağıntısının oluşmasını sağlayacak yeterlilikte tecrübenin elde edilmesini sağlarlar. Schopenhauer'ın belirttiği gibi akıl, çoğunlukla sorunlar veya ihtiyaçlarla harekete geçen bir yetidir.² Dolayısıyla Aristoteles gibi, insanın doğası gereği bilmek istediğini düşünen filozoflar bu konuda yanıltılmış görünüyorlar;³ zira insan bilmek istediği için veya bilmek için değil, aslında bilmeye mecbur olduğu için bilir. Örneğin Yeniçağ başında yeni kıtaların keşfedilmesini çoğu yazar Avrupalı insanın merakına bağlar. 'İnsan yediğidir' (Der mensch ist was er isst) Alman atasözünü hatırlatan Pollard'a göre Amerika'nın 1492 dolayında keşfinin gerçek sebebi, Doğu Akdeniz'deki ticaret yollarını Avrupa'ya tamamen kapatan Türklerdir. Bunun sonucu olarak Avrupalı toplumlar, bilinçli yahut bilinçsiz olarak Asya'ya, özellikle Hindistan'a açılan yeni yolları arama çabası içerisine girmişlerdir. Yeni bir kıtayla tanışılması, oraların işgal edilmesi, servetin Avrupa'ya akmaya başlaması, büyük bir sermaye ve deniz gücünün oluşması, en baştan hesaplanan amaçlar değil tamamen tesadüfi sonuçlardır.⁴

Entelektüel ilgi yoluyla değil, yaşanan sorun ve ihtiyaçlar tarafından motive edilerek kazanılan kavramlar, beraberinde, entelektüel ilgi yoluyla kazanılan kavramların yüklü olmadığı *sistemsel normlar* içerirler. Devinduyumsal (Kinestetik) biçimde tamamen öznel olarak meydana gelen

2 Durant (1962, s. 293).

3 Windelband (1958, s. 23).

4 Pollard (1907, s. 35-36).

sistemsel normlar, söz konusu kavramların *ne anlama geldikleri*yle değil, gelenek veya kurum içerisinde hangi sistemsel fonksiyona ve öneme sahip olmaları gerektiğiyle ilgili *düzenleyici manalara* sahiptir. Bu yüzdendir ki bir kültürde doğmuş bilginin başka birine tercüme yoluyla kazandırılmasında filolojik ve tecrübi koşullar yapay şekilde sağlansa bile söz konusu normların aynı şekilde yaratılması imkânsızdır. Yani kavramın anlamı başarıyla kazandırılrsa bile o kavramla ilgili sistemsel normlar kazandıramaz. Aynı sebepten dolayı A kültüründe kurumsal gelenek yaratan bir kavram veya bilgi, B kültüründe yaratmaz. Çeviri, cümlenin veya eserin başka bir lisanda uygun biçimde karşılanmasını sağlasa bile, onda ifade edilmemiş olan ve sadece o kültürün mensuplarının anlayabileceği düzenleyici manaları karşılayamaz. Doğrudan doğruya sorunlar ve ihtiyaçlardan kaynaklanan bu manalar, sadece belirli bir kültüre özgü olan paradigmayla yakından ilişkilidir. Geleneksel insanları modernleştirme amacındaki ideolojilerin neredeyse ütopyik denilebilecek tarafı, geleneksel ontolojik inanç ve değerlerin, akılla olan sıkı bağlarını gevşetmeksizin böyle bir ontolojik tutumu hukuk veya eğitim reformlarıyla yaratmanın imkânsız olması;⁵ söz konusu inanç ve değerleri gevşetmeninse, ideolojik eğitimle veya hukuksal reformla değil, ancak radikal hayati zorunlulukların toplumsal olarak algılanmasıyla mümkün olmasıdır. Kinestetik bir algılama konusu olan bu zorunluluklar, yalnızca bir kültürün kendi yapısı ve tarihsel müktesebatının evrimi içerisinde oluşabilir; tercüme edilemezler, -ülkemizde genellikle 'insan sevgisi' olarak anlaşılan- *humanism* örneğindeki gibi çoğu durumda yabancı tarafından kavranılamazlar; böylece ihraç edilemeyeceği gibi ithal de edilemezler.

3. Bilgiyi Doğuran Etkenler ve Malumat-Bilgi Ayrımı

Sorun ve ihtiyaçlar, bilginin kaynaklandığı noktanın yanı sıra bilginin doğasını da açıklayabilecek güçtedir. Entelektüel ilgi yoluyla değil, yaşanan sorun ve ihtiyaçlar tarafından motive edilerek kazanılan kavramlar, beraberinde, entelektüel ilgi yoluyla kazanılan kavramların yüklü olmadığı *sistemsel normlar* içerirler. Devinduyumsal (Kinestetik) biçimde tamamen öznel olarak meydana gelen sistemsel normlar, söz konusu kavramların *ne anlama geldikleri*yle değil, gelenek veya kurum içerisinde hangi sistemsel fonksiyona ve öneme sahip olmaları gerektiğiyle ilgili *düzenleyici manalara* sahiptir. Bu yüzdendir ki bir kültürde doğmuş bilginin başka birine

5 Anayasal reformlarla düzenlenmek istenen din-devlet ilişkisinin, daha derin politik gerçekliklerle ilişkili olduğuna dair. Bkz. Minkenber (2003, s. 191-206).

tercüme yoluyla kazandırılmasında filolojik ve tecrübi koşullar yapay şekilde sağlansa bile söz konusu normların aynı şekilde yaratılması imkânsızdır. Yani kavramın anlamı başarıyla kazandırılrsa bile o kavramla ilgili sistemsel normlar kazandırılmaz. Aynı sebepten dolayı A kültüründe kurumsal gelenek yaratan bir kavram veya bilgi, B kültüründe yaratmaz.

Bir kuyumcu adayının ilk öğrenmesi gereken şey altın ile diğer metallerin, elmas ile diğer kristallerin nasıl birbirinden ayırt edileceğidir; yoksa bir gün içinde iflas eder. Bilgiyle uğraşan birinin, özellikle bir düşünür adayının ilk öğrenmesi gereken şey de bilgi içeren ve içermeyen ifadeleri birbirinden ayırt etmektir; yoksa acemi kuyumcudan daha kötü bir duruma düşerek iflas ettiğini bile anlayamaz. Ülkemizdeki düşünür veya aydın sorununun altında yatan önemli güçlüklerden birisi gerçek düşünür veya bilgini sahtesinden ayırt edecek nesnel ölçütlerin bilinmemesi, esasen bilginin malumatla karıştırılmasıdır. Sorun çözmeyen, ihtiyaç gidermeyen, neden bildirmeyen veya geleceği öngörmeyi sağlamayan öğrenim *bilgi* değil *malumat*tır; malumat çoğunlukla retorik iktibaslardan oluşur. Düşünür veya bilginin asıl vasfı da burada ortaya çıkmaktadır; sahte düşünür malumat sahibidir, bilgi sahibi değildir; çünkü bir sorunla ilgili nedeni bilemez, o sorunu çözemez veya o hususla ilgili öngöründe bulunamaz. Üzülerek belirtmek gerekir ki Osmanlı medreseleri eleştirilirken yeni eser yazılmadığı, sürekli şerh ve tefsir yapıldığı söylenirdi. Ne yazık ki günümüzde üniversitelerin özellikle beşerî bilimler alanında yapılan çalışmaların çoğunluğu şerh ve tefsir niteliğindedir. Ülkemizde fen ve mühendislik bilimleri beşerî bilimlerden daha değerli görülüp Batı'daki beşerî bilimlere verilen önem verilmediğinden bu konu gündeme gelmemektedir. Hâlbuki özellikle kültür, toplum ve siyaset alanında sorunları tespit edecek, bunlara çare üretecek, bu hususların geleceğini öngörecektir olanlar beşerî bilimlerdir. Fuzûlî'nin beş asır önceden şikâyet ettiği husus⁶ giderilmediği sürece beşerî bilimlerde bilgi değil çoğunlukla malumat üretilen, dahası toplumun önüne bilgi sahibi düşünürler değil malumat sahibi sahte düşünürler çıkacaktır.

4. Osmanlı'da ve Türkiye'de Modernleşme Teşebbüslerindeki Hatalar

Genel olarak Türk modernleşmesine üç asırdır öncülük eden zihniyetin, Türk toplumunu ve eğitim sistemini, zamanında ve doğru eserlerle tanıştırdığı söylenemez. Geçtiğimiz üç asırdır Isaac Newton, James Clerk

6 “Aşk imiş her var âlemde, ilim bir kıyılı kâl imiş ancak”. Beş yüzyıl önce Fuzûlî'nin dile getirdiği *kıyile* (denildi) ve *kâle* (dedi) ifadeleri, günümüz beşerî bilim metinlerinde de “Falanca şöyle dedi.” “Bu konuda şöyle denildi.” şeklinde sık sık görebileceğimiz ifadelerdir.

Maxwell, Carl Friedrich Gauss gibi temel bilim yazarları yerine daha ziyade materyalizm veya şarkiyatçılıkla ilgili ideolojik metinlerin tercüme edilmesi, en azından birincil önceliğe sahip metinlerin farkına varılmaması, Türk modernleşmesindeki başarısızlığın altında yatan en önemli sebeptir. Hâlbuki 17. yüzyıl Japonya'sında bunun tersi olmuştur. Japon limanlarından birine yanaşan bir geminin Felemenkli kaptanı esir alınır. Başkumandan (şogun) kaptana Japonya'ya nasıl geldiğini sorar. Uzun konuşmaların ardından gemi kaptanı, bunca yolculuğun teknik imkânlarının bilime, o bilimin de Newton mekaniğine dayalı olduğunu izah eder. Japon erkân kaptandan Newton'un *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*'sını Japoncaya tercüme etmesini talep eder. Kaptan Latince asıllı *Principia*'yı elindeki Felemenkçe tercümeden daha önce Hristiyan olup Latince bilen bir Japon'a Felemenkçeden Latinceye, o da Latineden Japoncaya çevirir. Bu, modern Japon biliminin esasını teşkil eder.

Osmanlı'dan beri özellikle siyasi ve ekonomik sistemin modernleştirilmesi konusunda ciddi ve kapsamlı teşebbüsler yapılmıştır. Ancak siyasi iradenin danışman olarak müracaat ettiği düşünür/bilginlerin genellikle siyasi iradeyi yanlış yönlendirdiği, bu nedenle modernleşme teşebbüslerinde doğru adımların atılamadığı görülmektedir. III. Ahmed zamanında Yan-yalı Es'ad Efendi'ye Aristoteles'in *Fizika*'sı tercüme ettirilmişti. O dönemde buhar makinesi yapılmış, Sanayi Devrimi başlamak üzereydi. Modern makine, gerçekte imkânsız bir teşebbüs olan Eskiçağ mekaniğinin ilkeleriyle anlaşılacak isteniyordu. Ancak oldukça yanlış bir seçim yapılmıştı; Ziya Ülken'in deyişle: "...o yüzyılda Batı'da astronomi ve fiziğin ne derece ilerlediği ve Aristo fiziğinin tamamen tarihe karışmış olduğu düşünülecek olursa, bu çevrinin yüzyıllarca geri kalmış, hatta lüzumsuz olduğu anlaşılır"⁷ Varsayılan şuydu ki, modern bilim, Eskiçağ Helen mirasının yeniden keşfedilmesiyle doğmuştu. Mademki modernizmin altında Helen mirası yatıyordu, o hâlde modernleşme sürecine oradan başlanılmalıydı. Nitekim bu aynı inanç, iki asır sonra Cumhuriyet devrindeki tercüme hareketinin öncüsü Hasan Ali Yücel tarafından şöyle dile getirilmiştir:

"İçinde bulunmak zorunda olduğumuz uygarlık dünyasının kökü eski Yunan'dır. Hümanizma iyi anlaşılmazsa, bu gerçeği şu ya da bu yobaz düşüncelere saparak yadsıyanlar çıkacaktır. Yüz yıldır özlemle beklediğimiz düşünce kalkınmasını, böyle bir gerçeği kabul etmedikçe yapamayız. Uçak çağında kağınıninkine benzer bir yavaşlıkla ilerleriz.

7 Ülken (2001, s. 27).

*İsa'dan 500 yıl önce ortaya çıkan Yunan uygarlığı bilinmezse bugünün ileri yaşayışı kavranamaz ve çağdaş düzeye erişilemez.*⁸

Yücel, tercüme edilen eserlerin başına Aristoteles'in mantık külliyyatı *Organon*'u koymuştu. Şüphesiz *Organon* felsefe tarihi ve genel kültür açısından önemli bir eserdir, ancak hedef uçak çağını yakalamaksa, III. Ahmed devrindeki gibi yapılabilecek en yanlış seçimdir. Fizikçi Bohr'un bilimde 'akıldışılık ilkesinden, edebiyatçı Fitzgerald'ın birbiriyle çelişik 'İki Amerika'dan bahsettiği 20. yüzyılda, Rönesans'ın başından beri Batılı filozofların bilerek göz ardı ettiği *Organon*, modernizmle ilgili yanlış bir algı oluşturmuştur. Demek ki III. Ahmed'den 1940'ların Türkiye'sine, iki asırdır Türk modernleşme sürecine yön veren zihniyette, yani düşünür/bilgin sınıfında ve devletin bilgiyle olan ilişkisinde hiçbir köklü değişim meydana gelmemiştir.

Türk modernleşmesinde devlet politikası hâline getirilen hususların başında, yabancı dil öğrenimi gelmektedir; zira ilk Müslüman devletten beri Müslümanların yabancı dil öğrenme alışkanlığı bulunmaktaydı ve Osmanlı Devleti de bir istisna değildi. Aristotelesçi bilinen Fârâbî ve İbn Rüşd gibi İslam filozofları bile Grekçe bilmiyor, Aristoteles'i Arapça tercümesinden okuyordu. Bu bakımdan oldukça doğru ve isabetli bir politika olduğu söylenebilir. Ancak bazı terim ve ifadeleri, dilbilgisiyle doğru anlama imkânı yoktur; bunun için Batı felsefe ve bilim tarihinin çok iyi bilinmesi gerekir.

Şüphesiz Mühendishane-i Hümayun (İstanbul Teknik Üniversitesi) hocaları yabancı lisan biliyordu, Cumhuriyet'in üniversite hocaları belki daha fazlasını. Ama yine de Newton'un *vis inertia* ilkesini önce *atalet* daha sonra *eylemsizlik* diye Türkçeleştirdiler. *Atalet* veya *eylemsizlik*, Latince 'inertia' için lafzi olarak doğru bir karşılıktır. Ancak bu teorinin sahibi Newton, *inertia* sözcüğünün Aristoteles'in hareket teorisini anlamaya yöneltebileceğini dikkate alarak bu ilkeyi *vis insita* (doğuştan gelen kuvvet) diye ayrıca adlandırmış; bir de ilgili bölümün sonunda cisimlerin çoğunlukla sükûnet hâlinde olduklarının sanıldığını, ancak bunun tersinin doğru olduğunu özellikle belirtmiştir.⁹ Şimdi anadili Türkçe olan herkes, *atalet* ve *tatıl* sözcüklerini kolaylıkla ilişkilendirerek *ataletin durgunluk, sükûnet* veya -bir dönem Türkçe fizik kitaplarındaki deyimle- *eylemsizlik* olduğunu zanneder. Bu yanlış karşılıktan sonra *atalet* veya *eylemsizlik* terimi, istenildiği kadar 'bir cismin hareketleyken hareketine mani bir sebep olmadıkça

8 Kaynaradağ (2002, s. 97).

9 Türker (2012, s. 210).

ilelebet hareket eylemesi ve sakinken sükûnetini harekete tebdil edecek bir illet bulunmadıkça yine ilelebet sakin olması keyfiyeti¹⁰ şeklinde doğru tanımlansın, *vis inertia* terimi için doğru Türkçe terim seçilmediğinden ve yanlış anlamaları önleyici gerekli tedbirler alınmadığından, Newton yanlış anlaşılabilir olur. Başka bir deyişle, Newton okunduğu hâlde Aristoteles anlaşılabilir olur. Burada düşünce alışkanlıklarımızın ölümcül sonuçlarından biriyle karşılaşırız: “Söyleneni değil de alışkın olduğumuzu anlamak.”

Dil bilgisel bilgeliğin yol açtığı faciaların diğer bir örneği, Descartes'ın ruh-cisim ayrımıdır. Batı düşünce geleneğinde *-im* olumsuzlama eki bir terimin çelişki üretir, dolayısıyla *immaterial* (manevi), *material* (maddi) teriminin çelişki olmak durumundadır. Helen-Skolastik düşünce geleneği için doğru olan bu genelleme, Rönesans filozofu Descartes'ın ruh-cisim ayrımı için de uygulanarak onun ruh-cisim düalizminin çelişik olduğu, felsefe metinlerinde sıklıkla dile getirilir. Gerçekten Descartes *immaterial* terimini, *material* teriminin çelişki anlamında kullanmadığını belirtir. Demek ki sadece dilbilgisine dayanan bilgeliği, ancak böyle hassas kollarına kadar yol gösterebilir.

5. Dil Devrimindeki Hatalar

Dil devrimiyle ilgili eleştiriler, ülkemizde derhâl övgü veya yergiye muhatap kalır; çünkü kimileri dil devriminin temsil ettiği ideolojiden ekmeğini kazanıp itibar görmekte, kimileriyle devrim karşıtlığından itibar görüp ekmeğini kazanmaktadır. Amacımız üç asırdır süregiden hataları tekrarlamamaksa, hitabet ve dramaya özgü olan övgü ile yergiyi bir kenara bırakarak düşünce üretebilmemiz gerekir.

Osmanlıca'nın halk dilinden ziyade seçkin zümrenin yüksek edebiyat dili olduğu, halk ile devlet arasındaki iletişimde sorunlara neden olduğu, düşünceden çok gereksiz niteleme ve reveranslarla dolu bir gelenek oluşturması gibi hususlardan oluşan ve haklı görünen eleştirileri, dolayısıyla Türkçe adına bir şeylerin yapılması gerektiğini hepimiz biliyoruz. Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil devrimi, sadece harf inkılabıyla sınırlı kalmamış, Batıcı modernleşme ideolojisi adına özellikle İslam iması içerdiği varsayılan Arapça ve Farsça kelimeler tasfiye edilmiştir. Devrimin savunucuları bunun Türkçe adına yapılmış bir hareket olduğunu savunuyorlarsa da Osmanlıca'da sadece Arapça ve Farsça kelimeler bulunmuyordu; yaygın olarak Yunanca ve Fransızca, yaygın olmayan şekilde Ermenice kelimeler de bulunuyordu, bunlarla ilgili bir tasfiye yapılmamıştır.

10 Derviş Paşa (1865, s. 12).

Ne var ki hâlen süregiden dil siyasetinde, Osmanlıca ile ilgili iki önemli hususun farkına varılmamıştır: Birincisi Osmanlıca'yı yaratanlar yüksek ihtimalle İtalyan kökenli Osmanlı devlet adamlarıydı. Zira Osmanlı Devleti'nin yöneticileri Enderun'da devşirilen yabancı kökenli insanlardan oluşturuluyordu; ayrıca zımmiler de istihdam ediliyordu.¹¹ Doğu Akdeniz ve Karadeniz limanlarında ticaret yapan İtalyanların ticari iletişim ihtiyacını karşılamak üzere 11. yüzyılda oluşturduğu *Lingua Franca*, İtalyanca sözdizimi üzerine dayanan, söz varlığı İtalyanca, Latince, Grekçe, Fransızca, İspanyolca, Arapça ve Türkçe kökenli kelimelerden oluşan yapay bir dildi. İtalyan kökenli bürokratlara sahip Osmanlı Devleti'nin, oluştururken büyük ölçüde *Lingua Franca*'yı örnek aldığı anlaşılan, sözdizimi Türkçeye dayanan, söz varlığı Türkçe, Arapça, Farsça, Grekçe ve daha sonra Fransızca kökenli kelimelerden oluşan *Osmanlıca* da yapay bir dildi. Ancak *Lingua Franca*'dan daha gelişmiş olarak, sadece ticari amaçla kullanılan bir dil değildi; ayrıca bilim, sanat, siyaset, diplomasi gibi çeşitli amaçlarla kullanılıyordu. İnşa edilme amacı dikkate alındığında Osmanlıcanın, Doğu ve Güney Avrupa ile Basra Körfezi'ne kadarki alanda Doğu Akdeniz'de konuşlanan Doğulu ve Batılı toplumları tek bir iletişim sistemi içerisine dâhil etmeye çalıştığı görülür.

İkincisi, Osmanlıcanın inşasında izlenen tek amaç, siyasi ve ticari iletişim sorunu değildi. Emevîlerden beri Müslümanların hâkim olduğu coğrafya Helenistik nitelikliydi. Müslümanlar bu coğrafyaya hâkim olmak için Batılı dillerle uyumlu olmayan Arapçada yapay bir felsefe dili oluşturmuşlardı. Böylece Hint-Avrupa dil ailesine ait olmayan Araplar, Helenizm (felsefe) üzerinden oluşturdukları yapay bir *entelektüel üst-dil* yaratmışlardı. Onlar bunu yaparken, Süryanî öğretmenlerden yararlanmışlardır; zira Süryanice de Arapça gibi Sâmi dil ailesinden olup, Süryanîler kendi dil ve kültürlerini çok önceden Helenistik hâle getirmişlerdi. Zira entelektüel uyum olmaksızın siyasi oluşumların başarı kazanma şansı olmadığı gibi, Batılı lisanlarda ifade edilmiş düşünceleri veya yazılmış metinleri

11 'Reisülküttâblık'a bağlı çalışan ve diplomatik iletişimde tercüme hizmeti veren Divan-ı Hümayun tercümanlığı Osmanlı hariciye teşkilatının dönüşüm sürecinde kilit rol oynayan bir birim olmuştur. Burada Müslümanların yabancı dil öğrenmeye uzak durmaları nedeniyle 17. yüzyılın ortalarına kadar Yahudiler veya mühtedi Avrupalılar görev alıyordu. Genellikle İtalyan, Macar veya Alman kökenli olan bu Avrupalılar kendi ana dilleri ve iltica ettikleri Osmanlı'nın dili dışında Latince ve ona ek olarak bir veya birkaç Avrupa dili de biliyordu. Sonrasında önde gelen Fenerli Rum ailelerin İtalyan üniversitelerinde eğitim almış dolayısıyla Avrupa kültürünü edinmiş ve yabancı dil bilen üyeleri tercüman olarak görevlendirilmeye başlandı. Rum tercümanlar aynı zamanda yabancı elçiliklere de hizmet veriyordu.' Bkz. Bostan (2019, s. 56-57).

doğru anlama imkânı yoktur. Geniş bir coğrafyada konuşulan Farsça ise hem Hint-Avrupa dil ailesine ait olması¹² hem de Eskiçağ'dan beri Helenizm'le yakın ilişkisi sebebiyle Avrupa düşüncesiyle uyumlu bir yapıya sahipti. Dolayısıyla Osmanlıların siyasi ve ticari olarak kontrol altına almak istediği alan, entelektüel olarak Batılı bir temele dayanıyordu. Türkçe ise bu temelle uyumlu değildi.

Felsefi düşünce mantığa dayanır; mantıksal düşünce mantık yasaları diye bilinen özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü hâlin imkânsızlığı ilkelerine dayanır; hem mantıksal hem de matematiksel düşünce, biri diğerinden olumsuzlama veya hariç tutma yoluyla üretilen iki parçalı *çelişki* kavramına dayanır. Gerek mantıksal gerekse matematiksel ispatlama *reductio ad absurdum* esasına göre, Kant'ın deyişiyle negatif bir tarzda yapılır. Yani sadece iki parçadan oluşan çelişik önermelerden birinin çürütülmesiyle diğer parçanın ispatlandığı varsayılır. Başka bir deyişle ispat, doğası gereği pozitif değil negatiftir. Matematiğin babası sayılan Euclides'in *Elementa* başlıklı abidevi eserinden örnek vermek gerekirse;¹³

*Kıyaslanabilir nicelikler birbirlerine ya eşittir ya da değildir,
Nicelikler birbirlerine eşit değilse ya büyüktür ya da küçüktür.
Niceliklerden biri diğerinden küçük değilse ondan büyüktür.*

$(\forall x)(\forall y)[(x = y) \vee (x \neq y)].$

$(\forall x)(\forall y) (x = y)$ yanlıştır.

$\therefore(\forall x)(\forall y)[(x < y) \vee (x > y)]$

$(\forall x)(\forall y) (x < y)$ yanlıştır.

$\therefore(\forall x)(\forall y) (x > y)$ doğrudur.

Görüldüğü gibi bu matematik akıl yürütmede *eşitlik* ($=$) ve *eşitsizlik* (\neq) birbirinin çelişigidir; ulaşılan zorunlu sonuç, x ve y arasında kurulan çelişiklik bağıntısına bağlıdır. Şu hâlde tutarlılık yasalarını işleten temel kural, düşüncelerin -ve eğer kendilerine uygulanacaksa varlıkların- birbirinin çelişigi ve aynı konuya yüklemememek şartıyla birbirini tamamlayan iki parçadan oluşması gerektiğidir. Doğru – yanlıştır ve geçerli – geçersiz gibi

12 Örneğin 'varolmak' anlamına gelip bütün cümlelerde bulunduğu kabul edilen Grekçe *estin*, Latince *esse* ve Farsça *hesten* fiilindeki gibi sözdizimin temeli bakımından Farsça ile Avrupa lisanları arasındaki uyumun yanı sıra İngilizce *father* Farsça *peder*, İngilizce *mother* Farsça *mâder* örneklerinde görüldüğü üzere kelimebilgisel bakımdan da büyük bir benzeşim vardır.

13 Türker (2012, s. 159).

mantıksal değerlerin *zorunlu kipte* kullanılabilmesi için gerek düşüncelerin gerekse onların ifadelerinin, *çok bölümlü* (polychotomy) değil *iki bölümlü* (dichotomy) şekilde işletilmesi şartının yerine getirilmesi gerekir.¹⁴ Çelişki basitçe, işaret yahut kastedilen belirli bir fikir yahut varlık ile onun dışında kalanların kavramsal olarak ikiye bölünmesiyle elde edilir ve bu bölme işlemi, olumsuzlama edatı yardımıyla gösterilir.

Örneğin *canlı* ve *cansız* kavramları birbirinin çelişigidir; *evren*, *canlı* ile onun dışında kalan *cansız* şeylerin toplamından yahut bütünlüğünden ibarettir. Sembolik olarak ifade edersek *a* terimi *canlı*yı, $\sim a$ terimi de *canlı*nın dışında kalan *cansız* şeyleri ifade etsin. Bu durumda evren (*e*), *canlı* ile onun dışında kalanların toplamından oluşacaktır; yani $e = a + \sim a$. Yani *canlı*, *cansız*nın dışında kalan evreni ($a = e - \sim a$), *cansız* ise *canlı*nın dışında kalan evreni ($\sim a = e - a$) ifade edecektir; evrense bu iki çelişik kümenin toplamından ibarettir. Konuşma evrenimizin yüklemelerini böylece çelişik iki kümeye ayırdıktan sonra farkında olmamız gereken en önemli husus, yüklemelerimizin konusunu oluşturacak kavramların bu iki kümeden birisine ait olmak zorunda olduklarıdır. Başka bir deyişle evreni iki kümeye ayırdıktan sonra, herhangi bir şey, bu iki kümeden birisine ait olmak zorundadır. Öyleyse gördüğüm şey, *canlı* kümesi içerisindeyse *cansız* kümesi içerisinde değildir; *cansız* kümesi içerisindeyse *canlı* kümesi içerisinde değildir. Daha basit bir ifadeyle, çelişik iki kümeye dönüştürdüğümüz bu evrende; şu gördüğüm şey (*x*),

a sınıfı içindeyse $\sim a$ sınıfı içinde değildir

$\sim a$ sınıfı içindeyse *a* sınıfı içinde değildir

a sınıfı içinde değilse $\sim a$ sınıfı içindedir

$\sim a$ sınıfı içinde değilse *a* sınıfı içindedir

Önergeleri kesinlikle doğru düşünceler olacaklardır.

Kavramlar ve önergeler arasındaki ilişki *çelişiklik* değil de *zıtlık* yahut *farklılık* temeline dayandırılırsa mantık yasalarını, dolayısıyla mantıksal düşüncüyü icra etmek, şu hâlde felsefi düşünebilmek mümkün olmaz. Örneğin;

Ali ya İstanbul'da ya da Ankara'dadır.

Cümlesinde Ali'nin bulunabileceği mekânlar tasnif edilmiştir; ancak dikkat edilirse İstanbul ile Ankara birbirinin *çelişigi* değil sadece birbirinden *farklıdır*. Dolayısıyla

Ali Ankara'da değildir.

O hâlde Ali İstanbul'dadır.

14 Boole (1854, s. 49-51).

Sonucu zorunlu olarak çıkarılamaz; çünkü Ali pekâlâ Sivas'ta veya Berlin'de de olabilir. Zorunlu bir sonuç çıkarmak için kavramsal tasnifin zıtlık yahut farklılık değil çelişiklik esasına göre yapılması gerekir. Bu yüzden;

Ali ya İstanbul'da ya da İstanbul'un dışında bir yerdedir.

Önermesiyle Ali'nin bulunabileceği mekânlar *İstanbul ve İstanbul'un dışı* olmak üzere iki çelişik parçaya bölündükten sonra zorunlu bir sonuç çıkarılabilir.

Mantığın Grekçe dilbilgisi temelinden hareketle kurulması, Ortaçağ eğitim kurumlarında temel mantık ve hitabete yüzyıllar boyunca *yedi özgür sanat* (seven liberal arts) kapsamı içinde yer verilmesi ve Batılı lisanlar ile Grekçenin akraba olması gibi nedenlerden dolayı Batı düşüncesinde dilbilgisi ile mantık birbirine son derece uyumludur. Öyle ki bir anlamda dilbilgisi çalışması mantık çalışması yahut tam tersine mantık çalışması dilbilgisi çalışması yapmak anlamına gelir. Bu uyumu sağlayan morfolojik neden, çelişik kavramlar üretmeyi sağlayan olumsuzlama edatlarının Batılı lisanlarda yaygın olarak kullanılmasıdır. İngilizce ve Fransızca gibi Batılı lisanlarda *in-, im-, un-, non-, dis-, mis-, -less* gibi çeşitli olumsuzlama edatları, bitiştirildiği sözcükleri olumsuzlayarak onların çelişiklerinin üretilmesini sağlamak suretiyle mantıksal düşünce için elverişli bir kavramsal zemin oluşturur.

Discernable	Indiscernable
Possible	Impossible
Pleasant	Unpleasant
Profit	Non-profit
Honesty	Dishonesty
Leading	Misleading
Sleepy	Sleepless

Dilimizden tasfiye edilen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle birlikte yaygın olarak kullanılan olumsuzlama edatları da tasfiye edilmiştir. Osmanlıcada *bî-* (bikarar), *gayr* (gayr-ı kâbil)-, *nâ-* (nâmert), *lâ-* (lâmekân) gibi çeşitli edatlar, bitiştirildiği sözcükleri olumsuzlayarak çelişik sözcükler üretmeye yarar. Ancak bu edatlar tasfiye edildikten sonra Türkçede *-siz, -suz* biçiminde çekimlenen tek bir olumsuzlama edatı kalmıştır; bu edatla her sözcüğü olumsuzlama imkânı bulunmadığından (örneğin *yeşilsiz*) 'olmayan' ve 'değil' gibi sözcükler kullanılsa da bunlar bir bakıma cümle gibi görüldüğünden, gerek konuşana gerekse dinleyene, olumsuzlamanın

kastedilen sözcük hakkında olduğuna ilişkin bir bilinç kazandırmamaktadır. Türkçe felsefe eserlerinde bile kullanılmayıp sadece mantık metinlerinde yer alan ve tek bir kavramı ifade eden sözcük izlenimi vermek için tire (-) işaretiyle bitişik olarak kullanılan *-değil* edatıysa *insan-değil* ifadesinde görüldüğü gibi telaffuz edildiğinde (*insan tire değil*) İzmir'in Tire ilçesini andırmasından dolayı, Türkçe mantık dili yaratma zorunluluğunun bir eseri olmakla birlikte saçma bir icattır. Olumsuzlama edatlarının dilimizden tasfiyesi, kavramlar arasındaki zıtlık ile özellikle felsefi düşünce bakımından çok önemli olan çelişiklik arasındaki ayrımı da ortadan kaldırmıştır. Bu yüzdendir ki ülkemizdeki dilbilgisi ve edebiyat yazınında *siyah-beyaz*, *sıcak-soğuk* gibi sözcüklerin yanı sıra *doğru-yanlış* gibi kelimeleri de zıt anlamlılar listesinde görmek şaşırtıcı değildir. Hatta denebilir ki zıt ve çelişik anlamlı sözcüklerin sadece genel kültürde değil, felsefe eğitimi almış bireylerde bile ayırt edilebilmesi çok güçtür.

Türkiye Türkçesinin morfolojik yapısından tasfiye edilen Arapça ve Farsça olumsuzlama edatlarının Türk düşüncesinde çelişikliğin zıtlık olarak yorumlanmasına yol açması ve bu yorumun Batılı felsefi düşüncenin imkânını bir yerde ortadan kaldırması, dil devrimiyle amaçlanan Batı'ya yönelme amacının tam tersi istikamette, yani akıl yapısı bakımından Batı'dan uzağa yol alındığını ortaya koymaktadır. Çünkü daha en baştan Osmanlıca ve Doğu ilişkisi yanlıştır; zira Osmanlıcanın Batı'yla olan zihniyet ilişkisi, Doğu'yla olduğundan çok daha güçlü ve barizdir. Zaten ülkemizde, bütün özellikleriyle birlikte Osmanlıcanın Doğu'ya yakın ve Batı'ya karşıt olduğu varsayımına dayanan gerek gelenekselci gerekse Batıcı ideolojilerin peşinde olan yazarları yanıltan asıl neden budur. Esasen Batılı olmak ile abece (genel olarak *biçim*) arasında doğrudan bir ilişki olsaydı, daha 19. yüzyıl başlarında modernleşmeyi başarmış ama geleneksel abecesini kullanmaya devam eden Japonların bunu yapamamış olması gerekirdi. Gerçekte dilin morfolojisinin sağladığı akli zemin bakımından değerlendirilirse bütün Doğulu görüntüsüne rağmen Osmanlıcanın Türkiye Türkçesinden çok daha fazla Batılı olduğu ve yine bütün Batılı görüntüsüne rağmen Türkiye Türkçesinin Osmanlıcadan çok daha fazla Doğulu olduğu gayet açıktır. Yine aynı sebepten ötürü, özellikle Batılı düşünceleri doğru anlama sorunu açısından değerlendirildiğinde, gelenekselci diye bilinen insanların zihniyetçe Batı'ya daha yakın, Batıcı diye bilinenlerinse Doğu'ya daha yakın olduğu söylenebilir. Sonuç olarak Türkiye Türkçesi projesiyle aslında *batılılaşma* amaçlanmıştır ancak dilin doğası konusundaki felsefi zeminden habersiz şekilde üretilen bu proje, en azından zihniyet olarak *doğululaşma* yahut *Batı'dan uzaklaşma* sonucunu doğurmuştur.

6. Şeylerin ve Süreçlerin Bilgisi

Dünya hakkında, miras alınmış belirli bir paradigma üzerinde, sorunlara çözüm ve ihtiyaçlara cevap olarak ortaya çıkan bilgiler, sıradan insanların kolayca edinebileceği gelenek kalıpları hâline gelir; yani geleneği oluşturur. Gelenek kalıpları, halk insanı tarafından çoğunlukla sorgulanmadan kullanılır ve işe yaradıkları için onların önemini vurgulayan normlar geliştirilir. Halk insanının düşünmesi veya sorun çözmesi, gelenekten kazandığı hangi düşünce/tercih/davranış kalıbını kullanmasının doğru olduğuna karar vermesiyle sınırlıdır. Geleneklerin ve geleneksel bilgilerin şekillendirdiği bireyler, belirli bir dünya algısını, belirli bir zaman ve mekânda dondurur, yani gerçek dünyada değil gelenek tarafından şekillendirilmiş zihnine kazınan kültürel dünyada ezbere yaşar. Eğer o resmi çekilerek zihinde sabitlenen dünya değişmişse, o kişinin veya toplumun artık o değişen dünyaya uyum sağlaması mümkün değildir. Özellikle de klasik Batılı akıl yapısıyla (zamansal olanı uzamsallaştıran)¹⁵ değişken süreçlerin anlaşılması mümkün değildir. Gelenekler doğduklarında güncel ve etkili olsalar da, zaman içerisinde güncelliklerini yitirirler ve onlarla ilgili normlar, çoğu kez yeni bilgilerin onlarla yer değiştirmesinde direnç kaynağı hâline gelir. Dolayısıyla gelenekler, gerçekleşme veya tezahür etme biçimi değişen evreni ve insanı doğru yorumlamada, sorunları isabetle teşhis edip onlara çözüm üretmede başarısız hâle gelir. Geleneğin çözümlediği sorun ortadan kalktığı veya gelenek ilgili olduğu sorunu çözemediği hâlde uygulanmaya devam eder. Böylece gelenekler muhafazakârlaşır ve onlar etrafındaki savunma kalkanı o nispette sertleşir. Bütün bunlar, geleneğin ve onun ortaya çıkmasına neden olan sorunların ilgili olduğu dünyanın yeniden kavramlaştırılmasını, hatta düşünür/bilgin modelinin gözden geçirilmesini veya yeniden yaratılmasını gerektirir.

İnsanların elle tutulup gözle görülebilir şeylerin gerçekliği yahut nitelikleri konusundaki uzlaşmazlıkları neredeyse yoktur. Çünkü gözle görülebilir bir şeyin boyutları yahut rengi, algı bozukluğu olmayan herkes tarafından nesnel şekilde kavranabilir. İnsan ve toplum hayatı, herkes tarafından kolayca idrak edilebilen şeylerden ziyade uzun, yoğun ve dikkatli tecrübeler sonrasında kavranabilen süreçler tarafından belirlenir. Sözceliği dünyanın “ekonomi-politik merkezi” kavramı bir süreçtir; bu merkezin “16. yy.

15 Yaygın olarak bilinenin aksine modern Batılı aklın kökeni, Eskiçağ Helen veya Roma değil, klasik İslam'dır. Zira geleneksel Batılı akıl, *zamansal olanı uzamsallaştırır* ve bu bakımdan onun temeli *görüdür* (intuior); modern Batılı akılsa *uzamsal olanı zamansallaştırır* ve bu bakımdan temeli *sayma* (computare), özellikle *soyut sayma bilimi* olarak *cebirdir*. Bkz. Türker (2017, s. 230-234); (2023, II, s. 231).

başında Doğu Akdeniz'den Kuzey Atlantik'e taşınmış olması" veya "20. yy. sonunda Asya Pasifik'e taşınmış olması", yahut "Sanayi Çağı" ve "Enformasyon Çağı" gibi soyut süreçler savaşların, insanların fakirleşip zenginleşmesinin vb. pek çok somut olayın nedeni olduğu hâlde kendileri soyut olup herkes tarafından kavranamazlar.

Neolitik Çağ'dan beri, sahip olunan denizcilik teknolojisiyle okyanus yolculuğu yapılamaması sebebiyle klasik dünya, kara ve nehir yolları aynı noktada buluşan üç kıtanın birleştiği bir Akdeniz dünyasından ibaretti. Akdeniz bölgesindeki devletler, eski siyasi tecrübelerle müracaat ediverdiklerinde, bu bölgenin nasıl yönetilmesi gerektiğini, bölgede otorite kaybı veya artışının hangi nedenlerle ortaya çıkıp hangi sonuçlara yol açacağını zaten ana hatlarıyla biliyordu. Binlerce yıllık Akdeniz imparatorluklar zincirinin son halkası olarak Osmanlı, kendi ekonomi-politik ufkunu bu dünya algısına ve tecrübesine göre belirlemişti. Ancak 1492'den itibaren yeni kıtalarla temas kurulması, bu binlerce yıllık tecrübeyi altüst etti ve dünya algısını değiştirdi. Çünkü küresel ticaret ve siyasetin yeni kalbi Akdeniz değil, kuzey Atlantik olmuştu. 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz ve Akdeniz tecrübesi üzerine kurulu sistemler, milletler arası siyaset ve ticarete eski önemini kaybetmiş, başarılı bir siyaset için artık yeni denklemlerin geliştirilmesi zorunlu hâle gelmiştir. Bu süreci bir türlü kavrayamayan, bunu kavrayabilecek bir düşünür sınıfı bulunmayan Osmanlı Devleti, 1922'deki fiili çöküşünden çok önce, 16. yüzyıl başında hükmen çökmüştü.

7. Sahte, Gerçek ve Meşrû Düşünceler

İnsanın, zihninde bulunan kavramları, doğru veya yanlış şekilde birbiriyle ilişkilendirmesi onun düşündüğü anlamına gelir. Bu bakımdan patolojik bozukluğu olmayan her insan düşünebilir ancak bu, onun düşünür niteliğinde düşünebildiği anlamına gelmez. Herhangi bir sorunla ve gerçeklikle ilişkisiz olarak düşünceleri rastgele ilişkilendirerek oluşturulan manalı ifadelerle *spekülasyon* denir. Bir tartışmada üstün çıkma veya başkalarını etkileyerek manipüle etme gibi amaçlar için kullanılan spekülasyonlar Eskiçağ'dan beri felsefe ve bilim açısından değersiz görülmüş, bunu meslek edinen *sahte düşünür*lere, *safsatacı* veya *şarlatan* gibi isimler verilmiştir. Gerçekteyse düşünce, insanların yöneldiği bir ihtiyaç veya maruz kaldıkları bir sorundan kaynaklı olarak düşünür niteliğine sahip kimse'nin dünyaya verdiği tepkidir. Yani bu sorun ve ihtiyaçla ilişkili olmadığı sürece, bir önerme doğru bile olsa teknik olarak gerçek düşünce sayılmaz; çünkü kişi, bu önermenin, diğer doğru düşüncelerle nasıl ilişkilendirileceği

ve nasıl sorun çözeceğine ilişkin bir sezgiye sahip olmaz. Şarlatan'ın spekülasyonlarını filozofun veya düşünürün gerçek düşüncelerinden ayırt etmek çok zor bir iştir; ancak düşüncenin toplumsal ve kültürel boyutları, bunlarla sınırlı değildir. Toplumdaki sorun ve ihtiyaçlarla ilişkisiz şekilde üretilen bir düşünce, gerçek bile olsa o düşüncenin kültürde birikme, kök salma ve gelişme imkânı yoktur. Çünkü bu düşünce toplumsal zihniyet ve paradigma açısından *meşru* görülmez ve toplum tarafından sahiplenilmez. Başka bir deyişle toplumsal zihniyet ve paradigma açısından gerekçelendirilmemiş ve onunla ilişkilendirilmemiş tercüme fikirler yahut yenilikçi teşebbüsler meşru sayılmadığından gelenek oluşturamazlar ve yaşayamazlar. Bir düşüncenin, sırf bilimsel veya doğru olmasından dolayı yaşayacağını, toplumda benimseneceğini ve kök salacağını sanmak büyük bir aldanıştır. Zira sahte düşünceler, gerçek veya bilimsel olmadıkları hâlde sırf meşru görüldükleri için bir toplumda gelenekleşirler ve yaşarlar.

Söz gelişi 19. yüzyılda keşfedilen Stoacı filozofların hipotetik mantığı, bir yandan çağdaş felsefi ve bilimsel düşünce formu olan hipotetik ifadelerin öneminin Eskiçağ'da da anlaşılmış olduğunu göstermesi bakımından felsefe tarihinde umut kaynağı olmuş, ama öte yandan bu düşünce formuyla ilgili neden bir gelenek oluşmadığı, bu metinlerin neden kaybolduğu sorusu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, Eskiçağ felsefesinde önem taşıyan ifade formunun hipotetik değil kategorik önermeler olmasıdır. Eskiçağ epistemolojisi zamansız olan kategorik önermelerle evreni tasvir etme alışkanlığında olduğundan değişim ve zamanı ifade eden hipotetik önermelerin varlığına ilişkin bir bilinç bulunsa da bunlarla ilgili görüş ve fikirler önemsenmemiştir. Benzer şekilde 17. yüzyıl başlarında Hezarfen Çelebi'nin çağının üç yüzyıl ötesini vaat eden uçma deneyimi -gerçek olmasa bile- Osmanlı toplum yapısı ve devlet geleneği içinde meşru görülmediğinden gerek uçma fikri gerekse Hezarfen'in kendisi, yaşayamamış ve bir gelenek oluşturamamıştır.

8. Düşünür ve Paçoz

“Gerekçeler sıralayıp ve açıklamalar yaparak birisiyle tartışırken ve onu inandırmanın bütün ıstırabını göze almışken, en nihayet onun anlamak istemediğini ve bütün işin onun [aklıyla] değil *istemiyle* ilgili olduğunu keşfetmek kadar insanı çileden çıkaran şey yoktur.”¹⁶ der Schopenhauer. Bu gerçek bize, düşünür/bilgin olan ve gerçekte öyle olmayan iki farklı eğitimli insan türü bulunduğunu gösterir: Düşünür/bilgin ile saf satacı/şarlatan veya

16 Durant (1962, s. 292).

Alatlı'nın genel nitelemesiyle *paçoz*. İnançları¹⁷ kanıtlar tarafından belirlenen *düşünür/bilgin* tipi ile inançlarına göre tanıklık gösteren veya kanıt uyduran *safsatacı/şarlatan/paçoz* tipi yazarlar ve onların ifadeleri birbirinden tamamen farklıdır. Genel olarak, (i) öznel durumu 'inancıma göre düşünmek zorundayım' yerine 'tanıklıklara ve kanıtlara göre inanmak zorundayım' kategorik emriyle belirlenen ve (ii) bulduğu deliller doğrultusunda inançlarını, hoşlanmadığı hâlde değiştirebilen kimse düşünürdür; bu iki özelliğe sahip olmayan, bununla birlikte çeşitli okumalar yapıp mülumat sahibi olan ve dili hitabet sanatının gerektirdiği biçimde etkileyici kullanabilen kimse paçozdur. Esasen inanmadığı şeyleri bile kolayca iddia edebilen paçozun bir inancı olduğu da söylenemez. Hem düşünürün hem de paçozun yazısı yayımlanabilir: ikisine de kitap denir, iki kitabı kaleme alana da yazar denir. Ancak bunlardan birisi gerçeğin açıklanmasıyla ilgilenirken, diğeri kendi inançlarının, insanları etki altında bırakarak yayılması ve çıkar sağlamakla ilgilenir. Birisi dogmasıdır, en azından dogmadan kurtulmaya çalışır; diğeri dogmalara sahip ve dogmalarına bağlı bir skolastiktir. Aynı sebepten dolayı birincisinin yazısı eserdir, ikincisinininki sadece yazıdır. Birincisinin eseri bilimsel olarak ve evrenin herhangi bir yerindeki herhangi bir akıllı varlık için değerliken, ikincisinin yazısı ideolojik olarak ve sadece o ideolojinin geçerli olduğu topluluk ve zaman için değerlidir. Düşünür 'olan'ın peşindedir, paçoz kendi dar dünyasındaki 'olması gereken'in. Bu, düşünürün 'olması gereken' hakkında konuşamayacağı anlamına gelmez; sadece 'olan'la ilgili düşünceleri ile 'olması gereken'le ilgili düşüncelerini birbirine karıştırmaz.

Yükseköğrenim görmüş kimselerin, -resmî olarak yani devlet nazarında, dolayısıyla halk nazarında- bilgili olduğu kabul edilir; temel eğitim ve yükseköğrenim görmemiş bireylerinse cahil olduğu varsayılır. Ne var ki her yükseköğrenim görmüş kişi bilgili olmadığı gibi, onun diploması cahil olmadığını göstermez. Aksine temel eğitim görmemiş birinden daha tehlikeli derecede cahil olması mümkündür. Çünkü iki çeşit cehalet vardır;

17 *İman* (Faith) ve *inanç* (belief) terimleri, İngilizcede olduğu gibi Türkçede de farklı anlamlar ifade eder. İnanç duysal şeyler veya süreçlerle ilgili insanın onaylama durumunu, iman ise duysal olmayan varlıklar veya süreçlerle ilgili onaylama durumunu ifade eder. Hem iman hem de inanç, belirli bir varlık veya sürecin gerçekliğiyle ilgili onaylama olup önermenin, olguya değil söyleyen kişiyle olan ilişkisini ifade eder. Yani olguya uygun söz doğru, uygun olmayan yanlışır ancak konuşan kişinin niyetine uygun söz gerçek/sahici uygun olmayan sahte/yalandır. Öyleyse bir önerme doğru olduğu hâlde yalan, yanlış olduğu hâlde sahicisi olabilir. Bilgelikte önemli olan, sözün hem niyete uygun olarak sahicisi hem de olguya uygun olarak doğru olmasıdır. Bu niteliğe sahip olmayan sahte düşüncelerin ve onların sahibi paçozların ciddiyeti olmadığından kaale alınmazlar.

basit cehalet bilmemektir, bu anlamda cahil olan kişiler çoğunlukla bilmediklerinin de farkındadırlar; karmaşık cehaletse bilmediğini bilmemek, üstelik bildiğini sanmaktır, bu kimseler bildiklerini sanırlar, daha da kötüsü toplum da onları bilgin zanneder.

9. Bilgin ve Düşünürlerin Toplumsal Bilinçteki Rolü

Bazı işlerin uzmanlaşmayı gerektirmesinden dolayı her toplumda demircilik, marangozluk, elektrikçilik gibi işlerle ilgili görev bölüşümü yapılarak insanların bu konularda yetkinleşmesi sağlanır. Patolojik bozukluğu olmayan her insanın akıllı olduğu ilkesel olarak kabul edilse de insanın ve toplumun içinde yaşadığı soyut süreçlerden oluşan çevreye ilişkin bilgi üretimi, uzmanlaşma gerektiren bir iştir; bu yüzden her akıllı insan bunu yapamaz. Bilgin ve düşünürlerin ürettiği bilgiler zamanla gelenek kalıpları hâline gelerek toplumdaki bireyler tarafından öğrenilmesine gerek kalmaksızın kolayca edinilir. Bu edinim, toplumsal kimlik bilincini de kapsar. Bilgelik görevini üstlenmeyen bireylerin aklını kullanmasından söz ederken, onların var olmayan yeni kavramlar ve yargılar üretmesinden ziyade, karşılaştığı bireysel bir sorunun çözümünde gelenekten kazandığı hangi düşünce/tercih/davranış kalıbını kullanmasının doğru olduğuna karar vermesi kastedilir. Toplumdaki bilge olmayan bireylerin sahip olduğu gelenek kalıpları, tıpkı hayvanların içgüdüleri gibi neden ve nasıl olduğunu bilmeksizin doğru davranış ve tercih kalıpları anlamına gelir. Bu kalıpların yorumlanması, gerektiğinde yenilenmesi, bilge olmayan bireylerin yapabileceği bir iş değildir. Bu yüzden bilgin ve düşünür sınıfı bulunmayan yahut bunları kaybetmiş bir toplum, toplumsal ve kültürel bilincini de kaybetmeye mahkûmdur. Bu, öteden beri büyük devlet geleneklerinin farkında olduğu bir gerçektir. Bu nedenle her bilinçli devlet geleneği, bilgin ve düşünürlerini hazine gibi korur ve saklarken, bir devleti temelli yok etmenin yegâne yolunun o toplumun düşünür ve bilgin sınıfını yok etmekten geçtiğini herkes bilir.

Zerdüş hikemiyâtına ilişkin olup *Kitâbu'l-Mevâlid* adıyla 750'lerde Arapçaya çevrilen *Denkard* adlı eserin sonradan ilave edilen mukaddimesinde, Eskiçağ'da Persler ile Makedonlar arasındaki savaşlarda bilgin ve düşünürlerle ilgili izlenen stratejiler şöyle açıklanmıştır:

“Kral İskender, Dara krallığını zapt edince, astronomi, tıp, astroloji ve diğer felsefi bilimlerle ilgili bütün eserleri, Yunancaya çevirtti. Daha sonra korunan bütün orijinal nüshaları yaktırdı. Bu nüshaları saklayabileceğini düşündüğü herkesi öldürttü. Ayrıca İskender, çeşitli binalardaki taşlara ve

*ahşaplara yazılmış bütün bilgileri yerlerinden sökerek ve bunları yaktırarak yok etti. Geriye, ancak yüksek dağlara yahut denizlerdeki adalara kaçarak İskender'den kendisini koruyabilen bazı bilgelerin ezberinde kalanlar kurtuldu. Bu kimseler, İskender'in ölümünden sonra vatanlarına geri dönünce, söz konusu eserlerden ezberlerinde kalanları yazıya geçirdiler. Ancak bu yazıya geçirilenler, fragmanlar hâlindeydi. O bilgilerin çoğu yok oldu ve geriye pek azı kaldı.*²¹⁸

Bu gibi örneklerin sayısı artırılabilir. Düşünür ve bilginlerin önemi, şöyle bir benzetmeyle daha iyi anlatılabilir: Güçlü kuvvetli bir boğa, onu nasıl yönetebileceğini bilen küçük, çelimsiz bir çocuk tarafından bile yönlendirilebilir. Düşünür ve bilginler, toplumun akli gibidir; aklını kaybetmiş insanlar nasıl insanlık vasfını kaybederse düşünür ve bilginlerini kaybetmiş yahut böyle bir sınıfa sahip olmayan bir toplum, hiçbir şeye sahip olamaz, zira o yok olmaya mahkûmdur.

Sonuç

Fuzulî'nin "Selam verdüm rüşvet değıldir deyû almadılar" dizesinin kaleme alındığı 16. yüzyıl başlarından bugüne değin geçen beş yüzyılda Türk devlet geleneğinde siyasi ahlak hâlâ oluşturulamamışsa, 17. yüzyılda kaleme alınan Koçi Bey Risalesi'nden beri geçen dört yüzyılda değışen dünyayı kavrama ve uyum sağlama konusunda hâlâ istenilen mesafe alınamamışsa, yüzyıllardır şikâyet edilen dinî, kültürel, siyasi ve ekonomik sorunlar çözülememişse bunun başlıca sorumlusu, karar organlarındaki yetkilileri ve siyaset insanlarını yetiştiren düşünürler ve bilginlerdir. Zira uzun yüzyıllardır olduğu gibi günümüzde de düşünür kimliğiyle tanınan insanların çoğunluğunun düşünceden anladıkları, *olması gerekenle değil olanla* ilgili olarak belirli kanıtlara dayanan *hipotez* ve *eleştiri* değil, drama ve hitabete özgü kavramlar olarak *övgü* ile *yergidir*. Bunlarsa düşünür kimliğiyle toplumda öne çıkan insanların çoğunun, gerçeğin ortaya çıkarılmasından ziyade geçim ve toplumsal statü kaygısı içerisinde olduğunu göstermektedir.

Bilindiği gibi ülkemizde modernleşme sorunu karşısında gelişen iki büyük akım vardır; birincisi devlet gücüyle yaratılan batılılaşmacı akım olup çoğunlukla tercüme ve yabancı hocalarla tepeden inme şekilde modernleşmenin mümkün olduğu inancına dayanır. İkincisi gelenekçi akım olup geleneğin gücünden destek alarak başkalaşma olarak gördüğü Batılılaşmaya karşı çıkıp ıslahatla sınırlı bir yenileşme inancına dayanır. Alev

Alatlı başkalaşmaya karşı olması bakımından Batıcı, ıslahat kavramını aşan bir yenileşme inancı bakımından gelenekçi anlayışın sınırları dışında bir düşünür tipi yaratmıştır. Tarih ve kültürümüzle barışık olan bu düşünür tipi, kimi çevrelerde itibar sağlayıcı sahte düşüncelerin değil kalıcı ve doğurgan meşru düşüncelerin peşindedir; modern Batı uygarlığında iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin ne varsa taklit etmeyi doğru bulmaz. Bu düşünür tipinin ahlaki özelliği, çıkar veya itibar kaygısıyla gerçekleri dile getirmekten imtina etmemektir. Ayrıca ülkemizde modernlik sorununun genellikle ya devletin resmî kimliğiyle ya da geleneksel kimlikle tartışıldığı dikkate alınırsa akademik bir ünvanı bulunmayan ve düşünürlük vasfı devlet tarafından yakın zamanda takdir edilen Alev Hanım, modernleşme tarihimizde pek az rastlanan *sivil ama geleneksel de olmayan düşünür* kimliğinin yaratılmasına katkıda bulunmuştur. Samimi düşünceleri ve ahlaki duruşuyla toplumumuzun geneli tarafından sevilip benimsenme imtiyazı kazanan Alev Alatlı hem yeni bir düşünür modelinin hem de toplumsal bilincimizin yeniden inşasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Kaynakça

- Alatlı, Alev 2006. *'Hayır' Diyebilmeli İnsan!*, İstanbul: Zaman Kitap.
- Boole, George 1854. *An Investigation of the Laws of Thought on which are Found the Mathematical Theories of Logic and Probabilities*, Cambridge – Londra: Macmillan & Co. – Walton and Maberley.
- Bostan, Zeynep 2019. Modern Osmanlı Hariciyesinin İnşası ve II. Abdülhamid Döneminde Bürokrasi, İ.Ü.S.B.E. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Doktora Tezi, İstanbul.
- Derviş Paşa, Mehmet Emin 1289/1865. *Usul-ü Hikmet-i Tabîyye*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Durant, Will 1962. *The Story of Philosophy: The Lives and Opinions of the Greater Philosophers*, New York: Time Inc.
- Gutas, Dimitri 1998. *Greek Thought Arabic Culture: The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early Abbasid Society*, 1. bsk., Londra: Routledge, 1998.
- Kaynaradağ, Arslan 2002. “Yücel Dönemi Devlet Yayınlarında Felsefe Çevirileri”, *Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Felsefe: Düşünceler-Etkinlikler-Filozoflar-Söyleşiler* içinde, 1. bsk, Cumhuriyet Kitapları dizisi 26, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. s. 95-102.
- Minkenberg, Michael 2003. “The Policy Impact of Church-State Relations: Family Policy and Abortion in Britain, France and Germany”, *Church and State in Contemporary Europe: The Chimera of Neutrality*, ed. Madeley, John T.S.-Enyedi, Zsold, Londra: Frank Cass, s. 189-211.
- Pollard, A.F. 1907. *Factors in Modern History*, New York: G.P. Putnam’s Sons.
- Türker, Sadık 2012. *Batı Düşüncesinde Üçleme/Trichotomy Sorunu: Geleneksel Batılı Akılcılığın Temelleri Üzerine Sistematik bir İnceleme*. 2. Baskı. İstanbul: Külliyyat Yayınları.
2017. “Analitik Fisyon: Çağertesi-Beşertesi Dönemde Analitik Düşünce Sorunu”, *Felsefi Düşün*, 9: 224-269.
2023. “Abdurrahman Bedevî”, XIX. *Yüzyıldan Günümüze İslam Düşünürleri*, ed. K. Sözen – S. Yılmaz – A.K. Turgut, 2 c, 1. Bsk, İstanbul: Divan Kitap, s. 203-237.
- Ülken, Hilmi Ziyâ 2001. *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 7. bsk, İstanbul: Ülken Yay.
- Windelband, Wilhelm 1958. *A History of Philosophy*, 2 c, 1. Bsk, New York: Harper & Row Publishers.

BİR TOPLUMSAL AFAZİ REÇETESİ OLARAK BİZE YÖN VEREN METİNLER PROJESİ

Prof. Dr. Ömür CEYLAN

İstanbul Kültür Üniversitesi

Alev Alatlđ hakkında onun olmadđđı bir salonda ilk kez konuşuyorum, buna alışık değilim. Alışık olduğum şey onunla yüz yüze ya da hiç olmazsa telefonda konuşmak, hatta WhatsApp'ta konuşup tartışmak aslında. Bugün de burada olmasını, konuşmaları dinlemesini, kendisi hakkında varılan yargıları her zaman yaptığı gibi yine şaşırtıcı argümanlarla paramparça etmesini ve yalnız onu konuştuğumuz bu iki gün sonunda yine başladığımız yere döndüğümüzü görmeyi çok isterdim. Evet, o burada olsaydı muhtemelen yaşayacağımız şey bu olacaktı. Ama gün bittiğinde kâinata, varlığa, insana ve "BİZ"e dair bambaşka ufuklarla ayrılacaktık buradan.

Biyografi kitapları Alev Alatlđ maddesine romancı, denemeci, yazar, köşe yazarı, hatta şair tanımlamalarıyla başlıyor. Ardında bıraktđđı eserlerine bakınca bu tanımlamalar şüphesiz doğru fakat hayati oranda eksiktir. Çünkü söz konusu eserlere yakından baktđđınızda türlerin klasik sınırlarına sđđmadđđını görürsünüz. Ne romanları klasik roman çerçevesine oturur ne denemeleri ve ne de şiirleri. Hemen tamamı sıra dışı ve "entelektüel anarşist" bir zihnin sıra dışı ürünleridir. Edebî metin olmalıkları aşınsından birer "sanat ürünü"dür her biri, ama her satırında yazarının sanattan, sanatın gerçegi retoriğe hapseden doğasından kaçmaya çalıştığını hissederseniz. Bütün bu metinlerin yazarı, sanki sahip olduğu bütün bu sanatsal enstrümanlarla dev bir "proje"yi, bilinçli ve yerinde hamlelerle tamamlamaya çalışan soğukkanlı bir "mühendis", bir "bilim adamıdır".

Yakından tanıyanlar gayet iyi bilecektir. Sakin bir ruha sahip olan Alev Hanım, iş metin üretimi ya da bir başka entelektüel faaliyete gelince garip bir acelecilik içerisine girer. Sanki teslim süresi yaklaşan kapsamlı bir projenin telaşıdır bu. Eşsiz birikimi ve Tanrı vergisi muhakeme yeteneği, âdeta detaylarını ve kapsamını yalnız kendisinin bildiği mukadder ve mukaddes bir projenin sahibi, yürütücüsü ve tek çalışanı kılmıştır onu. İşte bu

sorumluluk ve telaş bir yandan yazdığı her metni güçlü bir biçimde kendisinin kılarken bir yandan da türler arası sınırları şaşılmalı bir şekilde esnetir. Köşe yazılarının denemelere, romanlarının tarihî tanıklık metinlerine yaklaşması, kimi roman kahramanlarının da yekvücut olup tarihin derinliklerinden konuşan kendisine dönüşmesi bu nedenledir.

Çoğu yazarla tanıştığınızda kitaplardaki kendisinden daha farklı bulursunuz onları. Özellikle roman, öykü vb. kurgu metin yazarları, kurdukları fiktif dünyada kendilerine konforlu bir alan yaratma kolaylığına çabucak kapılıverirler. Masalsı bir iklimde erişilmez bir zirveden seslenen o Bilge'nin kitap fuarlarına, imza günlerine inmesi ise genellikle iyi neticelenmez. Sevilen yazarla tanışma seremonisi bu nedenle de pek çok okur için hayal kırıklığı ile sonuçlanır. Alev Alatlî bu kolaylığı hayatı boyunca tercih etmemiş bir kalemdir; çünkü buna vakti yoktur. Yazdığı her kelimeyle kendisidir ve tanıştığınızda bırakın sevdiğiniz yazarı, o severek okuduğunuz metnin doğal yaratım ortamında bulursunuz kendinizi. Yazı hayatı da gündelik hayatı da kurgu ya da gerçek her bir anıyla o büyük projenin bir parçasıdır. Yalnız yazıları, kitapları, röportajları ve televizyon programları değil her şey ama her şey, Kapadokya Üniversitesi ve hatta çalışan kadınlar için geleneksel, yarı-geleneksel ve modern tarifler içeren "Funda'nın Mutfak Rehberi" bile buna göre planlanmıştır. 2005'te Kapadokya MYO kurulumu, 2011'de *Funda'nın Mutfak Rehberi* yayınlanır, kısa bir süre sonra Kapadokya MYO üniversiteye dönüşür ve gün gelir Kapadokya Üniversitesi, yerel mutfakları yok etmek için tasarlanmış, sanki silahı "fast food"a meydan okuyan küresel Slowfood hareketini Türkiye'ye taşımak için kitaplar yayınlamaya başlar. Önemsiz bir detay gibi duran bu hassasiyet için 20 yıla yayılmış bu emek ancak dikkatli gözlerle fark edilir.

Onunla bir dost, bir çalışan, herhangi bir işte bir paydaş, bir komşu hatta bir okur olarak şu ya da bu düzeyde kurduğunuz insani herhangi bir ilişki farkında olmadan sizi de o büyük projenin parçası hâline getirir. Kapsamı ve sınırları yalnız onun zihninde mahfuz olan bu devasa projenin küçük ama önemli bir detayısınız artık. Ama fotoğrafın bütününü göremediğiniz için onun hızlı bilinç akışı karşısında bocalarsınız. Onu okuduğunuzda da onunla sohbet ettiğinizde de bu böyledir. Yakından tanıyanların şahit olduğu "entelektüel yalnızlığı"nın sebebi de aslında budur. İdeolojiler, güçlü beyinlerin uğrunda verdiği mücadeleler açısından onun için değerlidir. Çünkü kazanımları ve kayıplarıyla zihnindeki büyük proje için veri sağlarlar, ama hepsi o kadar. İdeolojik şartlanmışlıklara hapsolmayan düşünce biçimi, siyah-beyaz dünyada onu yalnızlaştırır. Aslında

bundan şikâyetçi de değildir. Hatta bu yalnızlık çoğu zaman projenin doğruluğunu ispatlayan değerli bir veri olarak onu motive eder.

Alev Hanım'ın zihninde taşıdığı ve yaşadığı her gün biraz daha olgunlaştırdığı projeye yakından bakalım. Bir eserinde:

“Milletçe fena halde ürkmüş gibiyiz. Savunmadayız. Ya düşünüyü kurduğumuz bir gelecekte (örneğin, Avrupa Birliği'nde) ya da hayal ettiğimiz bir geçmişte (örneğin, Asr-ı Saadet'te) yaşıyoruz. Kendimize ait bir cümlemiz yok; 'şimdi' yok. 'Gün' kaybolmuş gibi; 'gün'ü savuruyor, 'gün'ü acımasızca tüketiyoruz. Saniyeler, dakikalar, saatler akıp giderken, bütünüyle edilgen, beklemede gibiyiz.” (Şimdi Değilse Ne Zaman/73).

diyor Alev Alatlı. Bu cümlelerden yola çıkarak onun zamanla kavga ettiği zannedilmesin. Yalnız insanların zamanı algılayış biçimiyle sorunu vardır onun. Doğal yaşantı dizgesinde devinim hâlinde olan üç ögesi vardır zamanın; dün, bugün ve yarın. Bugün; idrak edilen anı, yarın; hazırlığınız ölçüsünde idrak edebileceğiniz meçhul zamanı, dünse tüm zamanlar artı 24 saati ifade eder. Yani yarın, bugünün doğal devamı değil, dün ve bugünün toplamına göre şekillenir. Alev Hanım, birbiriyle doğrudan bağlantılı olan bu zaman dizgesinden herhangi birini ön plana çıkarma fikrini yanlış hatta art niyetli bulur. Ne günceli kutsayıp parlatarak dünü karanlığa yarını ise bilinmezlik sisine boğan modernizme, ne güncelleme bahanesiyle dünü doğal şartlarından koparan postmodernizme ve ne de bilim-kurgu sosuyla tatlandırılan fütürizme pirim verir. Bireylerin de toplumların da zamanın ruhunu okuyabilmek, onunla konuşabilmek ve yarını öngörebilmek için dünden bugüne taşıdıkları, özgün bir dile ihtiyaçları vardır.

Aciz ve muhtaç bir varlık olarak dünyaya gelen insan, anadili dediğimiz mucize ile konuşmayı, konuşma sayesinde düşünmeyi öğrenir; öğrendiği her kelime ile de düşünme becerisi ve düşünce ufku genişler. Toplumların da bir arada, hür ve müreffeh yaşayabilmek için, tıpkı anadilin kuralları gibi adı konmamış tarihî ittifaklarla ortak kabule dönüşen bir üst konuşma dili ve onunla kolektif bilinç yaratma zorunluluğu vardır. Her birey, bazı anomaliler dışında konuşma yeteneği ile doğar. Fakat süreç içerisinde yaşanacak bir talihsizlik, bir travma, beyindeki konuşma bölümüne hasar vererek onu afaziye sokabilir. Aynı şey toplumlar için de geçerlidir ve -kendi tabiriyle- buna “toplumsal afazi” denir. Konuşma yetisini kaybeden bir birey nasıl ki işaret diliyle de olsa hayatını kısmen devam ettirebilirse, toplumlar da başka toplumların kendisine yabancı diliyle konuşmaya öykünerek varlığını belli belirsiz devam ettirebilir. Ana dilini kaybeden bireyin de metinlerini, o metinlerle kurduğu dili ve dünya görüşünü kaybeden

toplumun da kendi dilini yeniden öğrenmesi değil hatırlamasıdır burada söz konusu olan. Bunun için de her ikisine de geçmişini, yani rahatlıkla konuşabildiği o güzel günleri anımsatan sarsıcı deneyimler yaşatılmalıdır. Yazdıkları, konuştukları, yaptıklarıyla o meşhur menkıbede Yunus'un dilini çözen Tapduk Emre gibi Alev Hanım da Türk toplumuna "sıra sende", "artık sen söyle", "sen konuş" demenin çabası içerisinde. Hatta ona göre yalnız ülkemizin değil, bölgemizin ve dünyanın da daha adil ve yaşanır bir yer hâline gelmesi bizim toplumsal afaziden kurtularak tekrar konuşmaya başlamamıza bağlıdır.

Afazinin hasar verdiği bölgeyi canlandırmak için ilk şart oraya güçlü uyarıcılar göndermektir. Alev Alatlını bunu sarsıcı eserleriyle yapmaya çalışmıştır. Fakat sorunun yalnız bununla çözülmeyeceğinin de farkındadır. Çünkü toplumsal hafızanın manipülasyonlardan uzak en saf hâli metinlerdedir ve toplumla metinleri arasında "dil" mesafesi girmiştir. Ötesi bu mesafe ideolojiler tarafından suistimal edilmektedir. Bir romanında kahramanları şöyle konuşturur:

– *Belki de dile ilişkin kaygılarımız Türkçe-Osmanlıca tartışmalarıyla sınırlı kaldığından afaziye uyanamadık.*

– *Haklısınız. İlim mi, bilim mi münakaşalarına gömüldük, her ikisinden de olduk. Kavramın kendisi, karşılığı olmayan bir sestem, bir şekilden ibaret kaldı.*" (Kâbus/57).

Alatlı'nın işi zor, yolu uzundur anlayacağınız. Önce edebî eserleri, köşe yazıları ve televizyon programlarıyla afazik bölgeyi uyaracak, sonra toplumun uyanıp konuşmaya çalışan kısmını öz metinleriyle buluşturup dil terapisi yapacak ve toplum artık konuşmaya başladıktan sonra da bir daha afaziye uğramaması için dünyadaki benzerleri/rakipleri ile kendisini karşılaştırıp yerini ve değerini görmesini sağlayacaktır.

İşte bu uzun yolculuğun ilk adımını Kapadokya Üniversitesi henüz çiçeği burnunda bir Meslek Yüksek Okulu iken atar Alev Alatlını. Batı uygarlığını şekillendiren tüm metinlerin en önemli bölümlerini günümüz Türkçesine tercüme ettirerek 4 cilt hâlinde yayınlar. Bu ciltlerin yayınlanmış amacı Alev Alatlını tarafından:

– *"Batı zihniyetinin gerçeğini aydınlatmakta yetersiz kalınmış, 'rakip' kültürü hakkıyla değerlendirmek yolunda tatminkâr sonuçlara ulaşılammıştır. Buna karşın, Batı karşısında geri kalmışlık duygusu, bilincimize adeta bir sosyo-kültürel çıkmaz olarak kazınmakta, kendi kültürümüz hakkındaki tasavvurlarımızın hırpalanmasını da beraberinde getiren uzun bir*

savunma sürecine girilmektedir. Hayli gecikmiş bir girişim olmakla birlikte, Batı'ya Yön Veren Metinler, Türk okurunun hızla küreselleşen dünyayı şekillendirmeye aday olan Batı düşünce kalıplarını ve onları oluşturan düşün serüveninin tarihsel gelişimini, kendi dilinde okuyup kavramasına olanak sağlamayı amaçlamaktadır.”

cümleleriyle özetlenmiştir ve içeriğinde “3500 yıl boyunca Batı medeniyetini şekillendirdiği kabul edilen yaklaşık 1000 metinden” seçki yapılmıştır.

Batıya Yön Veren Metinler adıyla 2010 yılında yayınlanan bu antoloji büyük ilgi görür. Fakat Alev Hanım henüz yolu yarılamamıştır bile. Bu kez *Bize Yön Veren Metinler* adıyla 7 cilt olarak tasarlanan projenin 750-1299 yılları arasını kapsayacak ilk iki cildi için düğmeye basılır. Prof. Dr. Sadık Türker'in editörlüğünde *I Büyük Buluşma* ve *II Kuzey Gökkürede Yeni Bir Yıldız Selçuklu* ciltleri 2014 yılında yayınlanır. Anadolu öncesi Türk kimliğini ele alan ve Arapça, Farsça, Türkçe yüzlerce metinden tercüme yapılan bu iki cilt de kısa sürede yeni baskı yapar.

Sıra Osmanlı çağlarına gelmiştir. Bu ciltler maceranın en uzun zaman dilimini kapsamakla kalmaz, proje ekibi hemen herkesin bir şekilde ilgisini çeken Osmanlı'ya ait on binlerce metinlik bir külliyatla karşı karşıyadır. Bendenizin editörlüğünde oluşturulmuş yaklaşık 3000 metinlik bir metin evreni üzerinde aylarca çalışılır ve nihayet 120'yi aşkın tarihî vesika, 600'e yakın farklı eser ve metin, 160 civarı köşe yazısı ve haber kupüründen yapılan seçkilerle oluşturulmuş III., IV. ve V. ciltler; *Beylik'ten Cihan Devleti'ne (1299-1606...)*, *Büyük Yüzleşme (...1606-1923)* ve *Alacakaranlıkta Gün Dönümü (1606-1923...)* adlarıyla 2021 yılında yayınlanır. Alev Alatlı'nın takdim yazısı projenin felsefesini de özetler niteliktedir:

“Nasıl ki ilk iki ciltte onu besleyen kavram damarları üzerinden köklerin izleri sürülmüşse, bu ciltlerde de medeniyet çınarımızın muhkem gövdesi ve gök kubbeyi baştanbaşa kaplayan güçlü dalları, onun geniş gölgesi altında yaşayanlara bütün zenginliği ve renkliliği ile gösterilmeliydi. Kardeş katli meselesi, aile hukuku, devletin ve toplumun gayrimüslimlerle ilişkisi, kapitülasyonlar, ıslahat arayışları, düyun-ı umumiyye, Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Pozitivizm, Sosyalizm, cemiyet, fırka ve ideolojik örgütlenme kültürü, Milli Mücadele, saltanat ve hilafetin kaldırılması vb. hayati konularda, sığ televizyon tartışmaları ve kurgu dizi senaryolarından hareketle kanaat oluşturmaya çalışan günümüz insanının, resmî belgeleri ve ilgili eserleri günümüz diliyle okumasına imkân sağlanmalıydı. Bu ufku kuşatabilmek amacıyla III, IV ve V. cilt, yüzlerce kat fazlası arasından itina ile belirlenmiş dokuz yüze yakın farklı eser ve vesikadan yapılan

seçkilerle oluşturulmuştur. Bununla birlikte İçindekiler bölümlerine atfedilen kısa bir bakışın açığa vuracağı gibi seçkide yer alan metinler ayrıcalıklı bir grup tarafından anlaşılan veya onlara hitap eden, çözümlemesi, erişilmesi zor, özel parçalar değildirler. Hatta çoğunluğu itibarıyla harciâlem oldukları da söylenebilir. Osmanlı donanmasının çıkarma taktiklerini merak eden muharip teğmen adayından sünnet töreni için oğluna şehzade kıyafeti satın alacak ebeveyne, müşterilerine Osmanlı mutfağından lezzetler sunmayı planlayan müteşebbisten yaptığı işin 'Biz'deki geçmişini öğrenmek isteyen beyin cerrahına dek, her türlü sınırlı fakat gerekli merakın da kolaylıkla yararlanabileceği bir tasnif metodu özellikle benimsemiştir.' (BYVM III/26-27).

Sağlık sorunları hayli artmasına rağmen projenin hız kesmeden devam etmesini arzu etti Alev Hanım. 1923-2020 yıllarını ele alacak VI. ve VII. ciltler için bendenizin editörlüğünde geniş bir metin evreni hazırlandı. Prof. Dr. Hasan Ali Karasar ve Prof. Dr. İskender Öksüz'ün değerli katkılarıyla olgunlaştırıldı ve Alev Hanım'ın bizzat müdahaleleriyle de son şekline kavuşturuldu. Birkaç ay sonra tamamlanacak ve yayınlanacak olan ciltleri ise görmeye ne yazık ki ömrü vefa etmedi.

Bundan 14 yıl önce, *Batıya Yön Veren Metinler*'in ilk baskı sunuşunda:

"Dünyaya kapalı, 'rakip' medeniyetin düşünsel ürünlerinden habersiz bir kültürün sadece kendi imkânlarıyla gelişmesinin mümkün olmadığını insanlık tarihi tescil etmiştir... Batı düşünce tarihinin kısacık bir özeti olan bu dörtlünün bir ön 'dizin' olarak kullanılarak Türk-İslam medeniyetinden seçilecek eş zamanlı metinlerin eklenmesiyle kapsamlı ve belki de dünyada ilk kez derlenecek bir düşünce kılavuzunun oluştuğunu hayal ettiğimi itiraf etmek isterim... Diyorum ya, bakarsınız o da olur."

diyordu Alev Hanım. 14 yıl gibi kısa bir süre içerisinde geldiğimiz nokta itibarıyla bu hayaline ulaştığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü 4 ciltlik Batıya yön veren ve 7 ciltlik bize yön veren, toplam 11 ciltlik yaklaşık 3500 farklı metni bizzat seçti ve en önemli bölümleriyle seçkiye dâhil etti. Yani işin zor kısmını yine kendisi üstlendi ve tamamladı. Kapadokya Üniversitesinin değerli yönetimine ve vasiyetine muhatap proje ekibine düşense yalnızca tüm metinleri kronolojik ve senkronik bir harmanlama yaparak Alev Alatlı'nın hayalindeki düşünce kılavuzunu neşretmek ve onun o çok sevdiği **"düz akılla anlaşılmaz, pergele cetvele gelmez, kendine has bir kimliği"** olan ülkesine, Türkiye'ye hediye etmek.

Birlikte çalışmaktan ömrümce onur duyacağım, fikri gelişimimde büyük emekleri olan sevgili hocamı rahmet ve özlemle anıyorum.

ÜÇÜNCÜ OTURUM



Mustafapaşa Yerleşkesi,
Oktay Sinanoğlu Konferans Salonu

16 MAYIS 2024

09.30-11.30

ALEV ALATLI VE BİLİM



OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK

Kapadokya Üniversitesi Rektör Yardımcısı

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Volkan EDİGER

Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr. Candan GÖKÇEOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. İskender ÖKSÜZ

Kapadokya Üniversitesi

ALEV ALATLI'NIN PAÇOZLAŞMA KAVRAMINA ENERJİ TARİHİMİZDEN ÖRNEKLER

Prof. Dr. Volkan EDİGER

Kadir Has Üniversitesi

Öncelikle böyle bir organizasyonu düzenlediğiniz ve beni de davet ettiğiniz için, Hasan Ali Karasar Hocama, Funda Aktan kardeşime, İlhan Öztürk Hocama ve Şafak Oğuz Hocama çok teşekkür ediyorum. Özellikle sevgili Funda, iki üç senedir annenle ilişkilerinde gözlediğim kadarıyla örnek bir evlatsın, Allah herkese senin gibi bir evlat nasip etsin.

Efendim Alev Alatlî ile benim ortak yanımız Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Aramızda 10 yıllık bir fark var, ben ondan 10 yıl sonra Orta Doğu'ya girmişim. Ve tabii bir ODTÜ mezunu olarak Alev Alatlî'yı hep izledim; onun eserlerini, görüşlerini, fikirlerini, öne sürdüğü tezleri hep takip ettim. Gıyabında gayet iyi tanıyordum. Daha sonra yaklaşık 2 sene önce, Nisan 2022'de, benden önceki konuşmacıların da bahsettiği, Alev Alatlî'nin önderliğinde her hafta toplanan "Türkiye İçin Burnu Sızlayanlar Grubu"na enerji konusunda bir konuşma yapmak için davet edildim. Ben ona Alevi Grubu hatta Alevi Tarikatı diyorum. Orada verdiğim "Enerji Dönüşümüne Jeopolitik Bakış" konulu konuşmamdan sonra Alev abla gruba benim de katılmamı istedi. Sayın Bakanımın da içinde olduğu, birbirinden çok farklı dünya görüşlerine sahip değerli kişilerin katıldığı bu grubun ortak noktası hepsinin de ülkesi için burunlarının sızlamasıydı ve orada ülke ve dünya meseleleri hakkında yapılan tartışmalardan, özellikle Alev ablanın konulara yaklaşımlarından çok istifade ettim. Burada sizlere hitap etmemi de büyük ölçüde o gruba borçluyum.

Şimdi efendim, ben "Alev Alatlî'yı Anlamak" başlıklı bir sempozyumda nasıl bir konuşma yapmam gerektiğini düşünürken, Alatlî'yı anlamamın hem çok kolay hem de çok zor olduğunu fark ettim. Kolaydı, çünkü ülkemizin yetiştirdiği ender mütefekkirlerden biri olan Alev abla yaşamı boyunca çok düşünmüş, fikir üretmiş ve de en önemlisi onları açıkça ve cesurca hiç çekinmeden yazılı ve görsel medyada ifade etmişti. Öte yandan,

çok zordu, çünkü onun basitçe sergilediği görüşleri derin anlamlar içeriyordu ve onları anlamak için ciddi ölçüde gayret sarfetmeniz gerekiyordu.

İşte bugünkü konuşmamda bahsedeceğim “paçozaşmak” da onun engin anlamları içinde barındıran bu hipotezlerinden biridir. Onun en hoşuma giden bu hipotezini benim uzmanlık alanım olan enerjiyle bir şekilde birleştirmek ve böylece aramızda bir köprü kurmak istedim. Konuşmamda, iki gündür burada tartışılan “Biz neden Batı’nın sanayileşme devrimini kaçırdık?”, “Neden yeterince başarılı olamadık?” sorularına bir anlamda cevap olabilecek, enerji tarihimizdeki paçozaşmaya kömürden bir örnek vermek istedim. Bunun için de önce, başta Büyük Britanya İmparatorluğu olmak üzere Batılı ülkelerin 1760’lardan beri sürdürdüğü sanayileşme serüvenini anlatmak istedim. Bu serüvende Batı ne yapmış, ne gibi konulara öncelik vermiş ve nasıl bir düşünce mekanizması, ilerleme mekanizması geliştirmiş önce onu izleyip arkasından da aynı dönemde Osmanlı’da neler yapıldığını anlatmak istedim. Bana göre, paçozaşmanın en güzel örneklerinden biri yaşılanmış, umarım onu sizlere de gösterebilirim.

Dilerseniz önce paçozaşmanın ne demek olduğuna bakalım. Alev ablanın İlber Ortaylı ile birlikte yaptığı çeşitli televizyon konuşmalarında ayrıntılarını verdiği bu tabir, Ortaylı’nın “eblehleşme” ya da “hödükleşme” dediği, İngilizcede “Philistinism”, Rusçada “Poshlost” olarak kullanılmakta. Alev ablanın kendi deyimiyile; “*niteliksizleşme, sıraladanlık; sürekli pazara oynanması hâli*”; “*sevindirik olma, sonradan görme hâli*”; “*hiçbir değer yargısı olmayan, sıradan kendi çıkarları için her yolu mubah sayan, küstah, beş para etmez, sokak kurnazı, zevzek, müptezel, basmakalıp, palavracı, rükküş, hoyrat, içtensiz, pespaye, nekes, terbiyesiz, aşağılık, ahlaksız, kalleş*”; “*hiçbir şeyin önünü-arkasını hesaba katmadan, günlük olanı tüketen*”; “*basmakalıp yargılar, içi boş düşünceler ve sözler, klişe fikirler, içtenliksiz davranışlar, gurur ve paye çıkartmalar, müptezellik, kokuşmuşluk*”.

Gördüğünüz gibi birçok şekilde ifade edilebiliyor ama ben bu tabiri daha çok “Matematiksiz teknoloji, biyolojisiz çevre, notasız müzik olmaz. Bunları yerine oturtamadığınız sürece sadece tüketirsiniz.” ya da “Sadece tüketim odaklı düşünen insanlar paçozaşmıştır.” şeklindeki anlamıyla kullanmak istiyorum. Kısaca, kömür tarihimizdeki tüketime ağırlık verip, çok çeşitli nedenlerle üretimi ihmal eden paçozaşma örneklerini vereceğim.

Bugünkü konuşmamda değineceğim konular hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isterseniz, 2005 yılında Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülü alan *Osmanlı’da Neft ve Petrol* kitabım ile Dr. John Bowlus’la birlikte 2019

ve 2020'de kaleme aldığım "A Farewell to King Coal" ve "Greasing the Wheels" başlıklı makalelere başvurabilirsiniz.

Şimdi efendim, teknoloji/makina ve enerji arasında her zaman çok yakın bir ilişki olmuştur. Biliyorsunuz insanoğlunun ilk kullandığı enerji kaynağı odundur. Aşağı yukarı 1 milyon yıl önce *Homo erectus* dediğimiz insanoğlunun ayağa kalkıp yürümeye başladığı dönemde keşfettiği ateş ile birlikte odun kullanılmaya başlanmıştır. İlk makina ise bana göre dikey bir çubuk üstüne oturtulmuş dönen bir tabladır. Bu makina da çanak çömlek yapımında kullanılmıştır. Kapadokya bölgesi de, özellikle Kızıllırmak boyunca yerleşen Avanos ve civarı bu tür makinanın kullanıldığı ilk yerlerden biridir.

Bu ikisi, yani makina ve enerji birlikteliği de ilk defa kömür çağında oluşmuştur. Kömürü kullanan teknoloji olan Dıştan Yanmalı Motor'la (*ECE-External Combustion Engine*) ilgili inovasyonlar 1880-1890 arasında zirveye erişmiştir. Teknolojinin gelişmesi kömürün kullanımını yaygınlaştırmış ve kömürün dünya enerji sepeti içindeki payı da aşağı yukarı 25 yıl sonra 1913'te zirveye erişmiştir. Daha sonra aynı gelişim İçten Yanmalı Motor (*ICE-Internal Combustion Engine*) ile petrol çağı arasında yaşanmıştır.

Odunla başlayan enerji tüketimi, kömürle devam etmiş oradan petrol ve gaza evrilmiştir. Enerji kaynakları arasındaki bu yer değişiminin temel dinamiği ise enerji kaynaklarının ısı değerinin artması, kullanımının daha pratikleşmesi ve daha çevre dostu olmasıdır. Ama asıl neden, enerji kaynağının tüketimini yaygınlaştıracak teknolojinin geliştirilebilmesidir. Yani bir enerji kaynağının kullanımının yaygınlaşması için onu kullanabilecek teknolojinin de geliştirilip orada hazır olması gerekir.

Şimdi ECE'lerin yani buharlı makinaların gelişimine bir bakalım. İlk kez İngiliz mucit ve mühendis Thomas Savery, 1698'de ticari olarak kullanılmaya başlanan buharlı pompanın (*engine*) patentini aldı. Daha sonra İngiliz demirci, dökümcü Abraham Darby, 1708'de Bristol Demir Şirketi'ni kurdu ve bakır eritmede kok kömürü kullandı. 1709'da da kok yakıtlı bir fırında demir üretti. Asıl gelişmeyi İngiliz mucit Thomas Newcomen, 1712'de kömür madenlerinde su basması sorununu çözen "*atmospheric engine*" denilen makinayla yaptı. Daha önce hep odun kullanılırken birdenbire kömüre geçilmesi, aşağı yukarı bir kilo yaktığınız zaman elde edilen kalori değerinin 4000'lerden 6000-7000'lere çıkmış olması demektir. Artık odunun kapasitesi yetmediği için yeni bir kaynak arayışına girilmiş ve kömür odunun yerine kullanılmaya başlanmıştı. Gördüğümüz gibi Batı'da gelişmeler, yenilikler hep bir ihtiyaçtan, daha ileriye doğru adım atılması

isteğinden doğmuştur. Artık Kömür Çağı'na girilmişti ve Newcomen'un atmosferik makinası piyasada satılmaya ve giderek yaygınlaşmaya başlanmıştı.

Buhar makinalarındaki asıl gelişme, İskoçyalı mucit, makine mühendisi ve kimyager olan James Watt tarafından sağlandı. Watt, Thomas Newcomen'in 1712 yılında yaptığı pistonlu buhar motorunu 1769'da dönme hareketi vererek geliştirdi ve İngiliz iş adamı Matthew Boulton'la birlikte Boulton & Watt şirketini kurarak motoru ticarileştirdi. Bütün bu gelişmeler dönemin başat gücü (*hegemony*) Büyük Britanya İmparatorluğu'nda oluyordu.

Teknolojideki gelişmeler her şeyi etkiliyordu. Boulton & Watt şirketi bir kampanya başlatmış ve Newcomen'un makinalarını kendi makinalarıyla değiştirenlere kömür tüketiminde azalma vadetmişti. Kömür maliyetinde sağlanan tasarrufun üçte birine eşdeğer bir miktarı da düzenli ödeme olarak kendilerine alıyorlardı. Fakat bu sistem Londralı bira üreticisi Godwyn ve Whitbread için arpa öğütmede kullanılan buhar motorları siparişini aldıklarında bozuldu. Bira üreticileri değirmenlerde at kullanıyorlardı ve kömür tasarrufu olmayacaktı. İşte o zaman oturdular ve beygir gücü (*horsepower*) birimini ortaya çıkardılar. Bugün hâlâ yaygın olarak kullandığımız bu kavram tamamen bir ihtiyaçtan türetilmişti.

Buhar gücüyle birlikte üretimin makinalarla yapıldığı yepyeni bir çağa girildi. Bol bol mal üretildi ve bu mallar buharlı gemiler (vapur) ve trenlerle dünyanın her yerinde satıldı ve müthiş bir gelir birikimi sağlandı. Yani kapitalizm doğdu. İskoç aydınlanmasında önemli roller oynayan bir ekonomist ve filozof olan Adam Smith'in hayatının en büyük eseri olan "*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*"u James Watt'tan sadece 7 yıl sonra 1776'da yazması elbette tesadüf değildi. "Ekonominin Babası" ya da "Kapitalizmin Babası" olarak adlandırılan Smith, zenginlik ve gücün dağılımını Tanrı'nın iradesiyle açıklamak yerine doğal, politik, sosyal, ekonomik, yasal, çevresel ve teknolojik faktörlere başvurmuştu. Demek ki endüstri devrimi, kömür ve çeliğin kullanımı ve kapitalizmin ortaya çıkışını içeren bir dizi gelişmeyle sağlanmıştı.

Bütün bunlar aynı zamanda bilime de yansımış ve ısı ve hareket arasındaki ilişkiyi inceleyen termodinamik diye yepyeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştı. Bu bilimi ilk çıkaran Termodinamiğin Babası sayılan Fransız Nicolas Leonard Sadi Carnot'du. Adını babasının hayranı olduğu İranlı şair Sadi Şirazi'den alan Carnot, Napolyon savaşlarının makina verimliliğinin artırılmasıyla kazanılabileceğini savunarak termodinamiği geliştirmişti. Çok ilginç bir hayat hikâyesi olan Carnot maalesef 36 yaşında, Batı Avrupa'yı kasıp kavuran büyük kolera salgınından öldü. Daha sonra, İskoç

fizikçi Lord Kelvin, 1854'te termodinamiğin özlü bir tanımını formüle etti ve yine bir İskoç makine mühendisi olan Prof. William John Macquorn Rankine, bir buhar makinesinin idealize edilmiş bir termodinamik çevrimi olan Rankine Çevrimi'ni geliştirdi. Bu bilim dalına daha sonraları Alman bilimciler de ciddi katkılarda bulundular.

Artık 1851'e gelindiğinde İngiliz sanayileşmesi zirveye ulaşmıştı ve gelinen noktanın gururla bütün dünyaya gösterilmesi gerekiyordu. Londra'da demir ve camdan oluşan Crystal Palace'ta açılan büyük sergiye beş ay içinde 6 milyon ziyaretçi geldi ve ziyaretçiler en son teknolojinin yanı sıra dünyanın dört bir yanından gelen eserlere hayran kaldılar. Unutmayalım yıl 1851 ve ulaşım da henüz yeterince gelişmemişti. Bu sergiye Osmanlı İmparatorluğu'ndan da bir heyet katılmış ve bu muhteşem gelişme bizde niye yok, neden biz sanayileşemiyoruz soruları sorulmaya başlanmıştı.

Şimdi Batı'yı burada noktalayalım ve aynı dönemlerde bizim neler yaptığımıza bakalım. Osmanlı 1699'da imzalamak zorunda kaldığı Karlofça Antlaşması'yla birlikte Gerileme Dönemi'ne girerek toprak kaybetmeye başlamıştı. Keşke o tarihlerde ilerleme döneminde olabilseydik ve Fatih gibi padişahlar ülkeyi idare etseydi, belki daha farklı bir gelişme mümkün olabilirdi. Bu dönemde kömürle ilgili ilk gelişme I. Mahmud Dönemi'nde yaşandı. Aslen Fransız olan ve Humbaracı Ahmet Paşa adını alarak top dökme işini yürüten Claude Alexandre Comte de Bonneval 1731'de Bosna'da kömür bulunduğunu Padişah'a iletmiş ama bu kömürler bir türlü işletilememişti. Daha sonra gelen III. Osman 2 yıl, 10 ay, 18 günlük saltanatında yedi tane vezir-i azam değiştirmekle meşgul olmuştu. III. Mustafa Dönemi'nde ise, Macar asıllı Baron François de Tott 1774'te İstanbul civarında Yedikumlar'da kömür buldu ama aynı yıl padişahın ölümü üzerine Fransa'ya döndü ve hiçbir gelişme sağlanamadı. I. Abdülhamid ise 15 yıl, 2 ay, 17 gün süren saltanatında Avrupaî tarzda mektepler açtı, Yeniçeri Ocağı'na ve donanmaya yenilikler getirdi ve hatta Sürat Topçuları Ocağı'nı kurdurdu ama ülkesindeki kömür üretimiyle hiç ilgilenmedi. Gördüğümüz gibi, bizdeki kömürle ilgili ilk gelişmeler hep topçuluk yani savunma sanayi ile ilgili olmuş, imalat sanayi ile değil.

Kömürle ilgili ilk ciddi girişim III. Selim (1789-1807) Dönemi'nde top imalatı için Humbaracılar Ocağı ağalarından, "Campbell" soyadlı İskoç asilzadelerinden Resmî Mustafa Ağa ile İngiliz asıllı Mühendis Selim tarafından başlatıldı. Resmî Mustafa Ağa İngiltere'yi örnek göstererek İstanbul civarındaki yedi kumlar kömürünü kullanmayı teklif etti. III. Selim de projeyi onaylayarak, rapora "Kömürü çıkarsın. Güzel şeydir." notunu

düştü. İzni alan Resmî Mustafa Ağa, Mühendis Selim ile birlikte Thomas adlı bir İngiliz uzmanı hizmete almaya karar verdi fakat ocak İrad-ı Cedid Hazinesi'ne bağlı bir mukataa işletmesine çevrilip kömürün işletme hakkı 1795'te Sultan III. Selim'in yakını olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'ya verilince proje gerçekleşemedi. 18. yüzyıl sonlarında başlayan imtiyazların konuyla ilgili olmayan, hiçbir uzmanlığı bulunmayan yakınlarla verilmesi uygulaması günümüze kadar devam etti.

Zonguldak kömürlerinin keşfi II. Mahmud (1808-1839) Dönemi'nde gerçekleşti. Son altı padişahın ikisinin babası, dördünün de dedesi olması nedeniyle hanedanın son atası ve Gerileme Dönemi'nin en büyük padişahı olan II. Mahmut, tambur ve ney çaldığı gibi otuza yakın bestesi vardı ve aynı zamanda yetenekli bir hattattı. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kapattı (Vaka-i Hayriye) ama onun yerine koyduğu Nizâm-ı Cedid, Sekban-ı Cedid, Eşkinci Ocağı ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye gibi orduları da başarılı olamamış ve Osmanlı orduları 1839'da Mehmed Ali Paşa ile yapılan Nizip Savaşı'nda yenilmişti. Asıl büyük felaket 1827 Ekim'inde yaşanan Navarin Bozgunu'ydu. 1825'ten beri Mora'da bulunan Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki 3 büyük harp gemisi, 4 büyük ve 19 küçük fırkateyn ile birçok çifte direkli, korvet ve yangın gemisiyle birlikte bu gemilerdeki 1994 top İngilizlerin başını çektiği donanma tarafından yok edildi. Bir zamanlar efsane olan Osmanlı donanması artık yoktu.

Navarin Bozgunu'ndan bir yıl sonra, İngiliz Swift adlı bir buharlı geminin Darphane Müdürü ve bir grup Ermeni tüccar tarafından 350 bin kuruşa satın alınıp beyaza boyattırıldıktan sonra Sultan II. Mahmud'a hediye edilmesi elbette tesadüf değildi. Resmî olarak "Sür'at" ismi verilen, Osmanlı'nın bu ilk buharlı gemisi halkın taktığı "Buğu" lakabıyla anılıyordu. Buğu Gemisi'nin kaptanlığını da Mister Kelly yapıyordu ve Padişah II. Mahmud üstünde elmadan bir vapur resmi olan madalyayı ona hediye etmişti. İki yıl içinde yine İngiltere'den yeni bir gemi daha satın alındı. Hilton Joliffe adlı bu gemiye de "Sagir" (ufak, çocuk) adı verildi. Onun kaptanı da mürettebatıyla birlikte Osmanlı donanmasının emrine girdi. Osmanlı tersanelerinde yapılan ilk ahşap tekneli buharlı gemi de Aynalıkavak'ta suya indirilen "Eser-i Hayır" dı (1837), bunu 1838'de Mesir-i Bahri, 1839'da da Tahir-i Bahri izledi.

İlk gemi Osmanlı İmparatorluğu'nda büyük ilgi uyandırmıştı. Halkın verdiği isim olan buğu, buhar anlamındaydı. Biliyorsunuz daha sonra gemilere yine buhar anlamında vapur demeye başladık. Gemi limana

demirlenmiş ve halkın ziyaretine açılmıştı. Her gelen geminin yelkeninin olmamasına ve hele hele kürekçilerin bulunmamasına hayret ediyordu. II. Mahmud da gemiyi çok sevmişti. Sık sık Marmara'da geziye çıkıyor, klasik müzik dinleyerek gün batımını seyrediyordu. Kürekçilerin olmamasını o da garipsemiş, geminin kömür denilen siyah bir taşla çalıştığını öğrendiğinde çok şaşırılmıştı. Peki, nereden geliyor bu taşlar, sorusuna aldığı yanıt İngiltere Cardiff olunca hemen ülkede bir seferberlik ilan edilerek kömür aranması emrini verdi.

Bu kara taşların bulunması hikâyelerini biliyorsunuz. Bir söylentiye göre, Ereğli yakınlarındaki Kestaneci köyü eşrafından Hacı İsmail, asker-deyken komutanları tarafından yapılan çağrılarını hatırlayarak 1822'de kömürü bulmuş ve daha sonra Sultan II. Mahmud tarafından 5.000 kuruşla ödüllendirilmişti. Diğer bir hikâyeye göre de Ereğli'de görev yapan Safranbolu müteselliminin hizmetindeki Uzun Mehmed 1829'da kömürü bulmuş, İstanbul'dan ödülünü alıp memleketine döndükten sonra Hacı İsmail'in oğlu olan ve kendisini kıskanan İsmail Ağa tarafından öldürülmüştü. Gördüğünüz gibi, Batı'da hep daha ileriye doğru gelişmek için ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak amacıyla kömüre geçilirken, biz nelerle uğraşmışız.

Burada asıl önemli olan 1820'lerde Zonguldak'ta taş kömürleri keşfedildiğinde, henüz petrol ve gaz ortada olmadığından, bu kömürlerin Orta Doğu ve Balkanlar'ın en değerli enerji kaynağı olması. Aynı tarihlerde (1820) Karadeniz'in karşı kıyısında günümüz Ukrayna'sında Donbass denilen yerde de benzer kömürler bulunmuş ve bu kömürler Rus İmparatorluğu ve daha sonra Sovyetler Birliği'nin enerjisinin önemli bir kısmını karşılamıştı. Hatta günümüzde Rusya-Ukrayna Savaşı'nın en önemli nedenlerinden biri de Rusya'nın bu bölgeyi almak istemesiydi.

Peki, bizde ne oluyor? II. Mahmud'dan sonra 16 yaşındaki oğlu Sultan Abdülmecid (1839-1861) tahta geçiyor. Batı eğitimi de alan, balo ve tiyatroya giden ilk padişah olan Abdülmecid Paris'te yayımlanan *Debas* gazetesiyile *Illustration* dergisine aboneydi ve ilk Türkçe gazete olan Tercüman-ı Ahval'in Ağâh Efendi tarafından çıkarılmasına da öncülük etmişti. Onun asıl şansı Mustafa Reşit Paşa, Mehmet Emin Ali Paşa ve Fuat Paşa gibi dönemin en başarılı üç sadrazamıyla çalışmasıydı. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nı, 18 Şubat 1856'da da Islahat Fermanı'nı ilan etmiş, büyük bir Batılılaşma hareketini başlatmıştı.

Onun döneminde 1851 yılındaki ilk sergi için Londra'ya bir heyet gönderilmişti. Osmanlı mallarının taşındığı gemide *Seyahatnâme-i Avrupa*'nın yazarı Mehmed Rauf da bulunuyordu. Mehmed Rauf yaklaşık 4 ayda 50

şehir, bölge ve mekân gezmiş; Malta'dan Roma'ya, Venedik'ten İsviçre'ye, Londra'dan Paris'e, Viyana'dan Berlin'e Avrupa'nın farklı ülkelerini ziyaret etmişti. Ülkeye döndükten sonra *Seyahatnâme-i Avrupa* kitabını yazan Mehmed Rauf, Batı'nın geldiği noktayı ayrıntılarıyla anlatmış ve Avrupa'dan en fazla etkilendiği şeyin elektrik denilen garip şey olduğunu yazmıştı. Ona göre biz de bunu mutlaka kullanmalıydık.

Londra Sanayi Sergisi'nin Osmanlı'daki etkisi büyük oldu. Kömür üretimi de ilk kez o dönemde başlatıldı. 1849-1856 arasında keşiften tam 20 yıl sonra Galata'daki İngiliz sarraflara yıllığı 30.000 kuruşa Havza kiraya verildi ve onlarda Karadağlı ve Hırvat işçiler getirerek Kırım Savaşı sonuna kadar üretim yaptılar. 1856-1859'da Havza'yı Hazine-i Hassa Yorgaki Zafirapulos'a kiraladı, 1860-1861'de tekrar İngiliz sarraflara verildi. 1858'de Orman ve Maâdin Mektebi kuruldu, 1861'de Osmanlı'nın ilk Maâdin Nizâmnamesi Fransız kanunları esas alınarak çıkartıldı, Darülfünun açıldı (1863) ve ilm-i mevalid dersleri verilmeye başlandı.

Kardeşinin ölümü üzerine tahta geçen Sultan Abdülaziz (1861-1876) tahttan indirilip öldürülen son padişahı. O aynı zamanda yabancı ülkelere seyahate çıkan ilk ve tek padişahı. 1867'de Paris'te açılan Sanayi Sergisi'ne III. Napolyon'un daveti üzerine katıldı, daha sonra Kraliçe Viktorya'nın davetlisi olarak Londra'ya gitti. 1600 kişilik İngiliz korosu Crystal Palace'ta onun onuruna Türkçe kaside okudu. Ardından Belçika, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a da uğradı. Avrupa seyahatinde, maden ve sanayinin önemini kendi gözleriyle gördü ve 1861 Nizamnamesi'ni geliştirerek, 1868 Maadin Nizamnamesi'ni onayladı. Kömürle birlikte petrolün de dâhil edildiği bu maden kanunu çok önemli. 1859'da Amerika'da ilk kez petrol çıkarılmış ve hemen 9 sene sonra Osmanlı'da petrol kanunu düzenlenmişti.

Gezinin günlüklerini tutan İstanbul Şehremini Ömer Faiz Efendi'ye göre, sergideki ürünlerin Osmanlı memleketinde de yapılması mümkündü. Osmanlı insanında "çalışma azmi ve gücü" vardı ama halkın "tahsilli olmayışı, ilim ve irfanın yaygın olmaması ve teşkilatsızlık" sanayinin ilerlemesini engellemekteydi. Osmanlıların en çok ilgisini çeken şey ziyaretçileri eğlendirmek amacıyla sergiye konulan garip bir aletti. Ağır bir küreye vurulduğu zaman vuruş gücüne göre bir rakamın işaret edildiği bu alete "Türk Kafası" denildiğini öğrenince içerleyen Sultan Abdülâziz, yanındaki pehlivan yapılı Halil Paşa'ya "Türk kolunun kuvvetini göstermesini" buyurdu. Halil Paşa da küreye öyle bir vurmuştu ki küre bağlı olduğu yerden fırlayıp aleti parçalamıştı. Halil Paşa şaşkın bakışlı izleyicilere dönerek, "Bu Türk kafası değil. Türkün kafasına vurulmaz. Bu ancak Avrupalı

kafası olmalı ki bir vuruşta dağıldı.” demişti. İşte Türk kafası ile Avrupalı kafası arasındaki fark buydu! Paçozaşmanın güzel bir örneği.

Asıl paçozaşma, tam anlamıyla bir borç batağına giren Osmanlı'nın bu dönemde sanayileşme yerine yaptığı şeyler. Bütün Avrupa kömürle, sanayiyle, üretimle uğraşırken biz saray yapmışız. Sultan Abdülmecid Dönemi'nde 1843-1856 arasında 46 salonlu, 285 odalı Dolmabahçe Sarayı, 1856-1857 arasında da Küçüksu Kasrı yapıldı. Sultan Abdülaziz Dönemi'nde ise, 1861-1864 arasında Beylerbeyi Sarayı, 1861-1864 arasında da Çırağan Sarayı yapıldı. Hepsi de borç parayla.

Bu dönemde A. Du Velay'ın “Türkiye Maliye Tarihi” kitabında anlatılan bir olay Osmanlı'daki paçozaşmanın boyutunu çok güzel sergiliyor. İnşaatı bitmek üzere olan Dolmabahçe Sarayı'nı gezen Abdülmecid, Hazine-i Hassa müdürüne, bu muhteşem binanın kaç mal olduğunu sorunca, “3.500 kuruş” cevabını alır. İki kızının düğünü için 10 milyon frank harcayan Padişah'ın cevabına şaşırđını gören Müdür devam eder: “Hakkatte inşaat 70 milyon franka mâl olmuştur. Fakat Mâliye bu paranın kime olarak karşılığını çıkartmak için (paranın basılması için) tam 3.500 kuruş yani 805 frank sarf etmiştir.” Burada iki enteresan şey var. Birincisi ekonomi denilen bilimden ne kadar uzak olduğumuz. İkincisi de 70 milyona bir sarayın yapıldığı dönemde padişahın iki kızının düğünü için 10 milyon frank harcaması.

Sonucu biliyorsunuz: Kırım Savaşı'nın (1853-1856) da etkisiyle 1875'te Düyun-u Umumiye'ye giden acılı süreç ve İstanbul'a elçi olarak gönderilen Mençikof'un da bulunduğu St. Petersburg'daki bir baloda, Rus Çar'ının İngiltere Elçisi'ne Osmanlı Devleti için “Hasta Adam” nitelemesini yapması. Zonguldak kömürleri de bu dönemde hep yabancılara verilen imtiyazlarla işletilmiş. Bunlardan en önemlisi de Osmanlı Bankası, Fransız Sermayeli İki Yatırım Fonu, Gemi Mühendisi Yanko Bey, Sarraf Zarifi ve Orman-Madin- Ziraat Bakanı Melhame Paşa ortaklığında 1892'de kurulan Fransız Sociéte Ottomane d'Héraclée, yani Ereğli Şirketi'nin kurulması. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda Cumhuriyet Hükümeti tarafından devletleştirilene kadar Zonguldak kömürleri bu şirket tarafından üretilmişti.

Bütün bunların sonucunda 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte kömür ithalatının başlaması ve kömürde dışa bağımlılığın günümüze kadar da devam etmesi. Bakınız Yerli ve Milli Kömür Politikası! Neticesinde 2022 yılında 23 milyon ton petrol eşdeğeri taşkömürü tüketmişiz ve bunun sadece %3,6'sını Zonguldak'ta üretmişiz, gerisini de dışardan satın almışız. Evet, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa

Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi, “*Çalışmadan, yorulmadan ve üretmeden, rahat yaşamak isteyen toplumlar; evvela haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini daha sonra da istiklal ve istikballerini kaybetmeye mahkûmdurlar.*”

Efendim, Sevgili Alev ablayı sevgiyle, saygıyla ve rahmetle anıyorum. Konuşmamı onun son sözlerinden biriyle kapatmak isterim: “*Daha söylemek istediğim o kadar çok şey var ki...*”. Gerçekten de onun söyleyecek daha çok sözü, geliştirecek daha çok teorisi vardı, özellikle de paçozlaşmanın bu kadar yaygınlaştığı günümüzde. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum.

ALEV ALATLI, MANTIK VE HEYELAN

Prof. Dr. Candan GÖKÇEOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Ülkemizin yetiştirdiği en büyük değerlerden biri olarak kabul edilen, bizim de saygıyla, rahmetle andığımız bir insanımızın, bir değerimizin anısına yapılan bu toplantıda bulunmaktan ne kadar büyük şeref duyduğumu belirtmek istiyorum. Alev Alatlđ Hocamı ben de şahsen tanıma şansına sahip oldum. Kendisiyle zaman zaman sohbetlerimiz de oldu, toplantılarında da bulundum. İnanılmaz engin bir düşünce yeteneğine sahipti ama bir o kadar, belki ondan daha fazla engin bir bilgiye sahipti. Alev Alatlđ Hocamın en büyük özelliğini ben şöyle tarif ediyorum kendi adıma: çok derin sorular sorardı. O sorarken cevap verecek kişi olarak siz öğrenirdiniz. Neticede, size sorarken düşündürür ve öğretirdi. Az da olsa bu imkândan istifade etme olanağı buldum. Bu sebeple kendimi şanslı sayıyorum. Tabii bir taraftan da çok erken kaybettik. Bu da ülkemiz ve insanlık adına büyük bir talihsizliktir. Alev Alatlđ Hocam fuzzy mantığına çok değer verir ve önemserdi. O mantıkla ve matematiğı ile çok çalışmış biri olarak böyle bir ortak tarafımız da vardı. Bunun üstünde de kendisiyle epey konuşmalarımız olmuştur. Bu mantıkla ilgili bir şeyler anlatmak istiyorum. Bu fuzzy mantık nedir? Bir tane de uygulamasını kısaca göstereceğim.

Ben, fuzzy logic kavramının Türkçesi olarak yıllardır bulanık mantık kavramını kullanıyorum. Fakat Alev Alatlđ Hocam buna saçaklı mantık derdi. İşte bulanık mı olsun, saçaklı mı olsun kısmı henüz biraz bulanık. Türkçede de yanlış anlaşılan bir kavram. O yüzden Türkçe metinlerde, sanki bundan sonraki akademik hayatımda saçaklı kavramını kullanacağım. Şimdi Alev Alatlđ Hocamın ağzından bazı sözleri söyleyerek biraz daha fazla konuya girelim. Bulanık mantıkla ilgili konuşurken der ki “*Aklı evvel bir çocuğunuz varsa ve 0-1 niye olsun, neden olsun? Bu ikisinin ortası diye bir şey düşünöldüğü zaman zaten çocuk kaybetti demektir.*”. Aslında katı mantığın bir çocuğın düşünce tarzına yerleştirilmesinin, eğitimde ne kadar zararlı olduğunu söylüyor. Alev Alatlđ Hocam diyor ki “*Buna karşılık*

Nasreddin Hoca mantığı, benim Nasreddin Hoca mantığı demeyi sevdiğim fuzzy logic var.” Aslında meselenin felsefi derinliklerine indiğiniz zaman bu yaklaşımın ne kadar doğru olduğunu anlıyorsunuz. Alev Alatlı Hocanın başka bir sözü *“Bir dağın nerede bittiğini, bir ovanın nerede başladığını kesinlikle bana söyleyemezsiniz. Buna kesinlikle yüzde yüz bu diye mantığıyla yüzde yüz doğrudur derim.”* Bir yerbilimci olarak baktığımda son derece doğru bir değerlendirme olduğunu görüyorum. Alev Alatlı Hocama göre *“Dünyayı rahat bırakırsan zaten fuzzy'dir.”* Aslında hepimiz düşünürken bulanık veya saçaklı düşünüyoruz. Ve yine Hoca'nın ağzından Türkçe gerçekten matematik dilidir, bilgisayar dilidir. Yapısı buna müsait. Evet, gerçekten de öyle. Bu mantığın derinliği İlkçağ Yunan felsefesine kadar gidiyor. Diyor ki aslında ortası çıkarılmış yasa dediğimiz doğru yanlış mantığı vardır ve buna Aristo mantığı diyebiliriz. Çimler ya yeşildir ya da yeşil değildir gibi bir önermeyi dikkate aldığımızda, bu katı mantık açısından doğru bir önermedir. Ancak bunun ne kadar gerçeği yansıttığını iddia edebiliriz? Baktığınız zaman aynı tohumdan üretilmiş çimlerde bile onlarca, yüzlerce yeşilin tonunu sadece gözümüzle dahi ayırt etme imkânımız var. Yunan filozoflarından Platon diyor ki *“Doğru var, yanlış var, bir de üçüncü bir alan var.”* Aslında kesin doğru olmayan, kesin yanlış olmayan bir alan var ki o artık çağımızda bütün makinalarda, bilgisayar teknolojisinde hatta kullandığınız navigasyon sistemlerinde kullanılıyor. A noktasından B noktasına gideceksiniz, bir navigasyon sistemini açtığınız zaman, bu sistem size yaklaşık anlamlandırma ile en doğru yolu öneriyor. Burada yaklaşık anlamlandırma kavramı karşımıza çıkıyor. Yaklaşık anlamlandırma, çağımızda bilgisayarlarda kullanılan, birçok yazılımın geliştirilmesinde kullanılan mantık. Fiziğe dönecek olursak, felsefi olarak bu olası kavram, yüzlerce yıl boyunca pek kabul görmüyor. Bilim alanında da çok kabul görmüyor. Çünkü klasik anlayışta bilim bir şeyi ispatlar ve bu doğru olur, aksini ispatlar ve yanlışlanır. Bu aslında klasik matematiğin, yani bilimlerin şahı olan ve neredeyse her bilimin temeli olan klasik matematiğin de temel yaklaşımıdır. Ancak daha sonraki yıllarda iş değişti. Diğer bir ifade ile bu durum Lütü Zade ile beraber değişti. Lütü Zade babası Azeri, annesi Rus olan bir elektronikçi. Zade Amerika'da bir makale yazıyor.

Bu çalışma ile bulanık kümelerin matematiksel ifadesini ortaya koyuyor ve bu çalışma maalesef ilk yayınlandığı zaman çok ağır saldırılara uğruyor. Özellikle klasik matematikçiler “bilimin pornosu”, “bilimin kokaini” gibi sözlerle hakaret ediyorlar ancak daha sonra iş değişiyor. Özetle şunu söylemeye çalışıyorum, aslında klasik mühendislikte de klasik temel bilimlerde de şöyle bir şey var. Bir belirsizlik kavramı var. Yani matematiksel

olarak bir şeyi ifade ediyorsunuz. Ama diyorsunuz ki sınır değerleri şunlardır, şunun içinde de belirsizlik vardır. Peki, bu belirsizlik nereden geliyor? İki şeyden kaynaklanır belirsizlik. Temelde bilgi eksikliğinden kaynaklanır. Her şeyi bilmiyorsak. Ama o elde ettiğimiz sınırlı bilgiyle bir yorum çıkarıyorsa, bir matematiksel ifade yazıyorsa, bir ampirik ifade yazıyorsa orada bir belirsizlik oluşuyor. Diğeri ise bir olayın/durumun aşırı karmaşık, aşırı kaotik yapısından, aşırı heterojen yapısından kaynaklanır. Örneğin bütün Anadolu'yu deprem özelliği açısından inceleyeceksiniz. Bunu matematiksel bir modele koyacaksınız ama orada yüzlerce tür kaya var. Her kayanın ayrı ayrı kendi içsel parametreleri var, gerilmelerin dağılımı var. Morfolojik yapıdaki farklılıklar var. Buradan hesap yapabilmek için sadeleştirmeler yapmanız gerekiyor. Her sadeleştirdiğiniz bir durum ya da parametre size belirsizlik olarak geri döner. O zaman ne yapacağız? Bu belirsizliği azaltmak zorundayız. Bu belirsizliği bildiğimiz analitik yöntemlerle azaltacağız. O zaman bir hesap yapıyoruz ve sonra diyoruz ki bu hesabı yaptım ama burada da sınırlamalar ve problemler var. Neticede bulduğunuz rakamı ikiyle çarpıp bir arttıralım veya yarıya düşürelim ve daha emniyetli bir yerde kalalım. Bu da bizim mühendislik hesaplarında güvenlik katsayısı dediğimiz kavrama karşılık gelir. Yani bir hesabı yaparsınız, öyle bir hâl alır ki o yaptığınız hesabı 3'le çarparsınız. O zaman ne oluyor? Aslında bu durumda gerçekten uzaklaşmaya başlıyoruz. Onun için insan düşüncesinin bir şekilde hesaplamalara yansıtılması lazım. Olayın ne kadar karmaşık olduğunu gösteren bizim hesaplarımızda ve mühendislik yapılarında birkaç video göstereceğim. Biz bunlarla uğraşıyoruz ve bunun matematiğini yapmaya çalışıyoruz. Aslında heyelan dediğimiz şey bizim ülkemizde çok yaygın olan, sürekli can ve mal kayıplarına sebep olan bir doğal tehlikedir. En basit tarifıyla heyelan, bir yamacı oluşturan malzemenin çeşitli etkilerle hızlı ya da yavaş aşağıya doğru yer çekiminin etkisiyle hareket etmesidir. Şimdi burada ne yapmalıyız? İhtiyacımız varsa bir alana, orayı korumak zorundayız. O heyelanı durdurmak zorundayız. Onun için bir sürü mühendislik işlemi yapmak ve bir sürü para harcamak zorundayız. Peki, o zaman bu işin en doğrusunu yapmalıyız değil mi?

Sadece 6 Şubat 2023 Depremleri'nde 2 bin 611 tane heyelan tetiklendi. Depremde ortaya çıkan çok sayıda can kayıplarının bir kısmından da bu heyelanlar sorumludur. Sadece Bektaşlı köyünde kaya düşmesi sebebiyle 51 kişi hayatını kaybetti. Köyün tepesine kaya yağdı. Heyelan ve depreme ayrı ayrı bakıyoruz ama zaman zaman bunlar eş zamanlı gelişir. Dolayısıyla bizim bunları da bir şekilde engellememiz, azaltmamız ve oradaki o tehlikeyi görüp uzaklaşmamız gerekiyor. Onun için heyelan değerlendirmesi

çok önemli. Şimdi bazı videolar göstermek istiyorum. Bakın bu bir doğal heyelan. Dağdan koptu, malzeme geliyor. Düşünün şu aşağılarda yol olduğunu, yerleşim alanı olduğunu. Kurtuluşu yok. Bundan kurtulamazsınız. Böyle karmaşık bir yolda giderken kaya düştü ve araba tamamen yok oldu. Bu da ayrı bir kütle hareketi Norveç'te yaşanan. Bakın evler göle doğru gidiyor ve gittikçe de evler göle gömülüyor. Şimdi bunun arkasında tabiatın kendini dengeye getirme çabası var. Tabiatla denge bozulduğu zaman, dengeyi kurmaya çalışır. Deprem de aslında böyle bir durumun sonucudur. Burası ise Yusufeli Viyadüğü. Bakın burada bir mühendislik sevi yapmışız diğer bir ifade ile biz tasarlamışız. Bakın şev koptu ve eğim aşağı gidiyor. Yanında da inşaatı devam eden, bugünlerde tamamlanacak olan Yusufeli Viyadüğü var. Mevcut durumda burası tamamen su ile doldu. Şimdi üst seviyeye kadar su dolu olan Yusufeli Barajı.

Bu da yeni yaşadığımız İliç vakası. Bakın burada da yine sırt üstünde oluşturulmuş mühendislik, şevleri yeniliyor. Bu bölgede 9 çalışan hayatını kaybetti. Bu yer değiştiren malzeme yaklaşık 7 milyon metreküp. Yani aşağı yukarı iki ile çarparsak 14-15 milyon tonluk bir malzemedan bahsediyoruz. Bu ise 6 Şubat Depremleri'nde Ekinözü'ndeki bir heyelanda hareket eden malzeme 70 milyon metreküp, iki buçukla çarpın 200 milyon tona yakın bir malzemenin hareket ettiğini görürsünüz. Şimdi bunların birkaçını gördük. Bize diyorlar ki ben buraya bir mühendislik önlemi alacağım ve çözüm geliştireceğim. Haydi, bunu hesapla, buraya ne yapalım, nasıl bir duvar yapalım, nasıl bir kazık yapalım, neticede ne yapalım buraya? İşte bu aşamada işin içine matematik giriyor. Bizim de bu durumu matematiksel olarak oturtup onu mühendise sunmamız gerekiyor ya da yetki-lye sunmamız gerekiyor. Örneğin burada 35 metre kazıklar olsun, kazıkların çapı şu olsun, içinde bu kadar demir olsun, işte şu aralıkta yapın, şu sırada yapın, buraya yerleştirin diye bir hesap vermemiz gerekiyor. Çünkü bunların hepsi, attığınız her adım para ve neticede sorumlu oluyorsunuz. Bir de yaptıktan sonra onun yıkılması var ki en kötü durum da bu. Bu sebeple, biz de bazen haklı olarak düşünüyoruz, bu sorumluluğumuzu minimize edebilmek için, ortamdaki belirsizliği minimize edebilmek için katı matematikten daha ziyade akla yatkın bir yaklaşımla bunu nasıl ifade edebiliriz? İşte burada daha önce bahsettiğimiz bir elektronik mühendisinin matematiksel temellerini attığı bulanık mantığı veya saçaklı mantığı kullanıyoruz ki Alev Hocam da bu mantığın ne kadar önemli olduğunu, hatta böyle bir düşünce sistematığının vatandaşa yerleşmesi gerektiğini, çünkü vatandaşa yerleştiği zaman aslında vatandaşlar arasındaki kavgayı da minimize edeceğini söylüyordu ki son derece haklıydı.

Örneğin Candan ya iyidir ya kötüdür. Değil aslında, iyi de değil, kötü de değil. İyi tarafları da var, kötü tarafları da var. İyiliğin kesin nerede başladığı ya da bittiği sınır diye bir sınır yok aslında. Ama katı küme ile çalışıp, onun matematiği ile çalışırsak sonuçta bize bir rakam çıkıyor. Bu rakam da sizin ya iyi ya kötü olduğunuzu söylüyor. Bunun sonucu da acayip yargılara gidiyor. O yüzden gördüğünüz üzere son derece karmaşık ve çok sayıda şeyin olduğu karmaşıklık. Parametrenin çok olduğu ve bu parametrenin de içsel değişkenliklerinin de çok karmaşık olduğu, çoğu zaman bir kısmını da eleyemediğimiz yerlerde sözel olarak ifade ettiğimiz şeyleri, rakama çevirerek ve son derece mantıklı rakamlara çevirerek son kullanıcıya sunduğumuz bir metodolojiye bulanık algoritma diyoruz. Nitekim bizim Sinop bölgesi için yaptığımız bir çalışmadan bahsedeyim. Bu çalışmanın sonucunda diyoruz ki bakın şuralardan yolu geçireceksin, buradan ise geçirme, onun yerine gel şuradan geçir. Buralarda heyelan tehlikesi son derece yüksek diyoruz. Bunun görüntüsünün böyle olduğuna bakmayın. Bunun detayına girdikçe pikselleri 5 metreye kadar görebiliyoruz. Şimdi bu bahsettiğim şey, bu görüntü çok karmaşık gibi görünse de bunu büyüttükçe, bütün detaya inebiliyorsunuz piksel bazında.

Dolayısıyla biz bunları artık çok daha akla yatkın, bunu elimize alıp ürettiğimiz haritayla sahaya gittiğimizde, evet biz bunu daha önce sahada görememiştir ama algoritma bunu yakalamış. Gayet güzel, gayet mantıklı gösteriyor ve son derece de iyi sonuçlar elde ediyoruz. Bunu geliştirdikten sonra. Tabii geliştirdiğimiz şey de nihayetinde Zade'nin bize sunduğu matematiği temel alıyor. Biz ise daha sonra bunun yazılımını ve metodolojisini geliştirdik. Şu ana kadar dünyada 300'den fazla projede ve akademik çalışmada bu kullanılmış durumda. Dolayısıyla, yani sevgili Alev Alatlı Hocamın aslında bu gibi işleri bilmeden ama konunun ne kadar önemli olduğunu bize anlatan düşünce sistematığının ne kadar kıymetli olduğunu bir kez daha vurgulamak istiyorum. Çünkü ben o yıllarda Alev Alatlı Hocamı şahsen tanıımıyordum ama bunu bulana kadar herhâlde 8-10 yılımı harcamışımdır. Bunu klasik matematikle çözemiyoruz. Buna bir şey lazım, başka bir şey lazım derken çok alakasız bir yerde, elektronik alanında bulduk onu. Sonuçta da getirdik buralara kadar. Aslında uygulamasını yaptık. Teoriyi biz geliştirmedik ama mantığımızı ve düşünce sistematığımızı mühendislik de olsa, temel bilim de olsa yenilikçilikten elde etmemiz gerekiyor. Aslında işin hülasası, işin özü bu. Buradan yola çıktığımız zaman sosyal barışı da sağlayabiliyorsunuz. Farklı insanlarla, sizden farklı düşünen insanlarla da çok rahat diyalog kurabiliyorsunuz ve o fikirleri de dikate alıp tartışma imkânı bulabiliyorsunuz. Bu da aslında sizin gerek gönül

dünyanıza gerek düşünce dünyanıza gerekse de bilim dünyanıza çok ciddi zenginlikler kazandırıyor. Bize çok zengin düşünme mirası bırakan Alev Alatlî'yı rahmet ve şükranla bir kez daha yâd ediyorum.

SCHRÖDİNGERİN'İN KEDİSİNDE BİLİM

Prof. Dr. İskender ÖKSÜZ

Kapadokya Üniversitesi

I- Ana Çizgiler

Alev Alatlının dostları, onun sohbet meclislerinde bulunma ayrıcalığını yaşayanlar, onun fikirlerini, parça parça da olsa mutlaka dinlemişlerdir. Parçaları birleştirebilecek kadar birlikte zaman geçirmişseniz, “Alev Alatl ve Bilim” başlığı altında anlatacaklarıma, “Zaten biliyordum.” diyeceksiniz.

Neden böyle? Çünkü Alev Alatl için fikirleri ve hayatı diye iki ayrı kompartıman yoktu. Hayattan düşüncelerini çıkarır, düşüncelerini derhâl, hemen, hayata geçirmek isterdi. Hayat ve düşünce saçaklı mantıkla birbirinin içinde gibiydi. Birinden diğeri çıkardı. Bu tarafı, bence kişiliğinin en önemli bileşenlerinden biriydi. Bir konuyu tam kavrayamadığını hissederse onu hakkıyla anlayana kadar araştırmak ve üzerinde düşünmek isterdi. “*Bakmak lazım. Buna da öbürüne de bakalım.*” sık kullandığı ifadelerdi. Baktıktan sonra da yapmak lazımdı. Bakıp kalmak, anlayıp bırakmak olmazdı. Görüp davranmak lazımdı... Görüyorsan davranmalıydın.

Fotoğraflarına bir de bu anlayışla bakınız. Bakışları “*Haydi gidiyoruz, haydi yapıyoruz.*” der gibidir. Kendisine bir konudaki fikrinizi söylerseniz ve sizi haklı bulursa o bakışlar sorardı: “*Haydi yap o hâlde. Hâlâ burada ne oturuyorsun. Haydi başla. Haydi, başlayalım.*” Bu hâl ondan ağır, lâgar olanları rahatsız bile ederdi. Mesela beni. Ama bu benim ayrıcalığım değil. Alev Alatl hemen hepimizden daha dinamikti; ona kıyasla hemen hepimiz lâgardık.

II- Bilim

Bilim hakkındaki düşünceleri neydi? Meclisinde bulunmaktan da, yıllar önceki sohbetlerimizden de epey başlıklar, ipuçları toplamıştım. Bunları bir araya getirince gerçi ortaya bir Alev Alatl bilim düşüncesi çıkıyor. Fakat ben biraz daha sistemli davranayım istedim ve *Schrödinger'in Kedisi*

Kâbus'u bu gözle taradım. Alatlı, *Schrödinger'in Kedisi*'ne hazırlanırken telefonla sık sık konuşurduk. Benim mesleğim Kuantum Teorisi... O yüzden. Fakat o, bu konuşmaların ötesinde geniş araştırmalar, okumalar yapmış. Nereden biliyorum? Ben iki hâlin üst üsteliğini hep Feynman'ın iki yarık deneyiyle anlatırım. Hâlbuki o, yarı geçirgen ayna düşünce deneyini kullanmış. Hazırlığının genişliğinin daha birçok izi var.

Neydi Alev Alatlı'nın bilim görüşü? Şöyle özetleyebilirim:

1. Bilim Belirsiz, Matematik Yetersiz (BBMY)

Bilim doğaya yakındır, fakat kesinliği yoktur.

Matematik, mantık (Aristo mantığı, Boole mantığı, 0-1 mantığı), felsefe ve ideolojiler kesindir, fakat doğayı tarif edemezler. Eksiktirler. İdeolojiler de doğadan kopuktur ve matematik cephesinin elemanlarıdır.

Bilimin bulanıklığından kaçanlar matematiğe sığınır. Doğadan kaçar.

2. Kaos

Doğadaki belirsizliğin bir başka tezahürü Kaos Teorisi'dir. Alatlı, bununla da yakından ilgilenir.

3. Saçaklı Mantık

Bilimi değil matematiği ve mantığı düzeltelim: Bu bunalımın çözümü saçaklı mantık, bulanık mantık, fuzzy logic'tedir. Ya o ya öbürü değil, hem o hem öbürü. Saçaklı mantığın temel mucidi Kaliforniya Üniversitesi Berkeley Yerleşkesinden Lütfi Rahimoğlu Elaskerzade'dir. (Elaskerzade'nin adının çeşitli yazılışları var; kendisi bir Azerbaycan Türkü olduğu için ben Azerbaycan Türkçesindeki yazılışını tercih ettim.)

4. Afazi

Saçaklı mantığı Türkiye'deki kamplaşmalara da uygulamalıyız. Birbirinizi boğazlamaktan vazgeçin. İkinizin de haklı taraflarınız olabilir. "Marks Allah'a inansaydı bu kadar yanlış yapmazdı.". Alatlı, Türkiye'deki kampların birbirini dinlemediğini, duysa da idrak etmediği kanaatindedir. Romanda bunu daha çarpıcı bir şekilde, "afazi" ile anlatır. Afazi, beynin dille ilgili merkezlerinin tahribinin yol açtığı bir hâl. Afaziye yakalanan söyleneni kavrayamıyor, anlayamıyor; diğer taraftan, kendini de ifade edemiyor. Türkiye'de insanlar afazik. Birbirleriyle konuşamadıkları, diğerlerini anlayamadıkları için kamplara ayrılmışlar ve Türkiye de küçük küçük parçalara bölünmüş. Romandaki çevre bu.

Ben aynı hâli Babil Kulesi benzetmesiyle anlatıyorum. Babil'de insanlar, gökyüzüne tırmanmak için bir kule inşa etmeye başlar. Niyetleri Tanrı

katına ulaşmaktır. Tevrat'ın tanrısı bundan hoşlanmaz. Önlem olarak dillerini çeşitlendirir. Bunun üzerine Babilliler birbirini anlamaz hâle gelir ve kuleyi tamamlayamaz.

Bütün bu problemler romanda İmer Kadızade'nin gözünden ve düşüncesinden naklediliyor.

Şimdi *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*'tan bu saydıklarım örnekler vereceğim. Sıra, örneklerin kitaptaki sıralamasıdır.

III- *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*'tan Örnekler

Afazi

“Kullanılan sözcük sayılarının azaldığının idrakindeydim’ dedi Kadızade, mazeret beyan eder gibi, ‘Belki de, dile ilişkin kaygılarımız Türkçe-Osmanlıca tartışmalarıyla sınırlı kaldığından afaziye uyanamadık.

Kelimelerin sesli/yazılı şekilleriyle uğraşıyorduk.

Beyinlerimize ulaşıp ulaşmadıkları üzerinde düşünmek aklımıza gelmedi. Düşünce içeriklerinin korunup korunamadığının üzerinde de düşünemedik.”

“Düşünemedik’ dedi Kadızade yine ‘Haklısınız, ilim mi, bilim mi münakaşalarına gömüldük, her ikisinden de olduk. Kavramın kendisi, karşılığı olmayan bir sestem, bir şekilden ibaret kaldı.”

“Kenan Kadızade’ye de Toprak’ın eşi Gönül Yılmaz’ın başörtüsüne ilişkin sorunlarını anlatamamıştım. ‘Sahte meseleler bunlar, efendim! Sahte meseleler!’ demişti, August Comte Kenan! Yusuf, ‘mesele’ demez de ‘sorunsal’ derdi. Aralarındaki tek fark da bundan ibaretti.”

“Nihilizm bizde dini, milli, ahlaki, siyasi, sosyal hatta bilimsel inançları defalarca yıkılan Türkiyelilerin yeni aldatılmalarından korunabilmek için ne kadar saygın oldukları iddia edilirse edilsin, tüm otoriteleri, tüm ilkeleri inkâr etmeleri şeklinde ortaya çıktı. Gençler zihinlerini her türlü bağımlılıktan kurtarmaya çalışıyorlardı, bağımlılıktan ve bağımlılığın dayatacağı sorumluluktan. Bireyselleşme, toplumun, aile hayatının, dinin, dilin, ideolojinin dayattığı manevi sorumluluklardan kurtulmanın diğer adıydı. Türk nihilizmi, izleyecek büyük drama, ülkenin parçalanmasına da öncülük etti.”

BBMY

“Korkma! Dağlar koni, bulutlar küre, yıldırımlar şakuli değil! Doğrusal denklemler, sahici dünyanın mecazıdır, gerçek, doğrusal denklemlerden ibaret değil!”

“Çünkü vahiyin dili yok! İnsan diliyle ideoloji vaaz eden Allah, antropomorfik Tanrı'dır. İnsanlaştırılmış Tanrı, yanılığa açıktır, çünkü bu dünyada insanoğlunun asla bilemeyeceğini kesin olarak bildiği şeyler vardır!

Antropomorfik Tanrı âlim-i mutlak olamaz çünkü bu dünyaya dair olup da, yüzde yüz doğru ya da yüzde yüz yanlış olduğu kanıtlanmış tek bir veri yoktur. Bu dünyaya dair bütün hükümler, bütün düzenlemeler, bütün ideolojiler kırılıdır, derece meselesidir. Oysa Allah zar atmaz! Zar atan ya insandır ya da insanlaştırılmış Tanrı. İnsanlık tarihi, sahici dünyanın fenomenleriyle halleşemedikleri için ideolojik teorisyenliğine soyunanlarla doludur. Bilim tarihi, uğraş konularını mutlak kontrolleri altına alamıyor olmaktan hoşlanmadıkları için fiziği bırakıp, matematiğe geçenlerle doludur. Kurgusal olgular üzerindeki kontrolümüzün elle tutulur nesnelere üzerindeki kontrolümüzden daha fazla olduğu doğrudur ama bu kontrol dahi bir derece meselesidir.”

“Bir oyun kurmuştuk; briç gibi, satranç gibi. Tabiatla olmayan bir şekil kurgulamıştık, üçgen gibi, piramit gibi. İşin matrak yanı, üçgenin açılarının toplamının yüz seksen derece olduğunun saptanmasının bilimsel bir zafer! Olarak algılanmasıydı, sanki başka türlü olabilirmiş gibi. Sanki adına satranç denilen olayda kalenin çapraz gitmemesi şaşırtıcıymış gibi.”

Saçaklı Mantık

“Ona ‘Yin-Yang denklemi’ diyorlar, dedi Erkâni, ‘Bugün bilimde geldiğimiz nokta bu. Aristo’ya karşı Buda. ‘Ya o-ya da bu’ya karşı ‘hem o-hem de bu.’ ‘Fuzzy’ pozitivism, puslu mantık. Bulanık mantık.”

“Nasrettin Hoca zihniyeti, fuzzy mantığa en iyi örneklerden birisi,’ dedi Erkâni, ‘Sonbahardaki Edinborough seminerinde tebliğime onun fıkrasıyla başlamayı düşünüyorum.’ ‘Ve bu fıkra artık gülünç değil diyorsun!’ demiştim, ‘Bakar mısın şu işe! Şark mistisizminin ‘mantıksız saçmalığı’ değil! Doğulu düşünce biçiminin itibarı nihayet iade ediliyor.

Bu saatten sonra basu badel mevt! Işık Doğu’dan gelir!”

“El Biruni var. Ortaçağın en büyük matematikçisi olarak bilinen, dünyaya cebiri armağan eden Muhammed ibni Musa el Harizmi var. Ne tuhaf! Harizmi, 780, Hive doğumlu. O, Hazar Denizi’nin doğusundan, Lütüf Askerzade, batısından. Tesadüf olabilir mi?”

“Zekâ bilimdir oğlum, akıl din.”

“Sayın Yargıç, bilimin peşini bırakmaya niyetim yoktu ama Körkuyu’ dan da vazgeçmiş değildim. Bu nedendir ki, tam üç buçuk yıl, hayatla ilişkisi olmayan birtakım rakamsal törenlere ciddiyle katıldıktan sonra altı ay yataktan çıkamadığım bir depresyona girdim. Beni kurtaran çok değişkenli mantık oldu. Ne zaman ki, Isaac Newton’un beyaz ışığın renkli ışıkların karışımı olduğuna dair teorisiyle birlikte bilimin, Aristo’nun kâinat görüşünün peşinden gitmekten vazgeçtiğini öğrendim, adamın akla dair iddialarını sorgulamaya başladım. Saçaklı Devrim ortaya çıkınca, onlara katıldım.”

BBMY ve Saçaklı Mantık Bir Arada

“Hatasızlık mümkün değil. Ne fizikte ne kimyada ne de sosyal bilimlerde, hatasızlık mümkün değil. Bunu kabullenmekten başka çare yok.”

“Bilim’ dedi İmre Kadızade, bu soruyu bekliyormuş gibi kendisini de şaşırtan bir kesinlikle, ‘Bir gün bir Saçaklı Devrimciyle tanıştım ve bilimin doğru olmadığını öğrendim. Bütün hayatım değişti. Roman başlangıcı gibi oldu, değil mi?’

Profesör Erkânî Keyman,’ dedi General, ‘Nükleer fizikçi. O, değil mi? Keyman, arkadaşınızdı sizin!’”

“Benim şefim, Bart Kosko’ydu: ‘Saçaklı Düşünce: Saçaklı Mantığın Yeni Bilimi!’ Kitabın klasik roman girişi gibi bir girişi vardı: ‘Bir gün bilimin doğru olmadığını öğrendim!’ Böyleydi birinci cümle:

‘Bir gün bilimin doğru olmadığını öğrendim! Gününü hatırlamıyorum ama dakikasını hatırlıyorum! Yirminci Yüzyılın Tanrısı, bundan böyle tanrı değildi. Bir yanlışlık vardı ve bilimle uğraşan herkes bu yanlışlığı yapıyordu. Bir şey ya doğrudur ya da yanlış diyorlardı. Neyin doğru, neyin yanlış olduğundan her zaman emin olamıyorlardı. Emin oldukları tek bir sav vardı, o da, bir şeyin ya doğru ya da yanlış olduğu.”

“Göremediğiniz bir şeyler de olmalı! Göremedikleriniz ne oluyor?’ diye sormuştum. ‘Biz, görmediğimizi yok sayarız,’ demişti. ‘Ama olmaz ki! Sonuçlardan asla emin olamazsınız ki!’ diye karşı çıkmıştım.

‘Ah, siz soft bilimciler!’ diye güldüydü. Soft bilim diye, psikoloji, sosyoloji gibi insan bilimlerinden bahsediyordu. Kızmıştım, ‘Hangi soft bilim canım! Bize bile ‘metri’ girdi, sayenizde. Sosyometri, psikometri! Bu hesapça, insanları delidir, deli değildir diye 0/1 sınıflandırmak zorunda kalacağız!’ Dudaklarında o ufak tebessüm, başını sallamıştı, ‘Eh, sınıflandıracaksınız tabii. Bilim bu!’ ‘Ama yapamazsın! Her zaman çok fazla

veri var ve veriler sabit değil. Durmadan değişiyor. Sınıflandırmaya kalkarsan, keyfi bir sınıflandırma olur. Gerçeği yansıtmaz.”

“Sayın Jüri Üyeleri, beni din ile bilim arasındaki BÜYÜK AYRIŞMA’da ayakta tutan Saçaklı Düşünce oldu.”

“Nasıl ki, matematik kanunları gerçeği yansıttıkları sürece Kesin değildirler, kesin olduklarında gerçeği yansıtmazlar, İslami ölçütler de gerçeği yansıttıkları sürece kesin değildirler, kesin olduklarında da gerçeği yansıtmazlar!”

“Bakın, bilimsel sosyalist olduğumu iddia etmeseydi, Yusuf’un tutuculuğunu hoş görebilirdim belki. ‘Yaşam fiziktir, yasaları var!’ diye kibirlenmeseydi, Newton’a sövüp büsbütün hırçınlaştırmazdım adamı! Benim için fizik yasaları, hem bir tehdit hem de bir güvence unsuruydu. Ne var ki, insan topluluklarını teoriler biçiminde idealize eder, proletarya diktatörlüğü ile sonuçlanan hayali düzenlemeler yapılırken, fizikçilerin değil, matematikçilerin tarikinde olduğunu fark etmiştim. Fizikçiler, matematiği kullanırlar, matematiğe güvenirler. Matematiği çalgınca isterler ama kendi işlerinde matematiğin mantıksal kesinliğine asla erişemezler. Bazılarının ömrü dünyaya en iyi uyan matematiği aramakla geçer, diğer bazılarının ömrü de matematiğe en iyi uyan dünyayı. Ben kendimi dünyaya en iyi uyan sosyalizmi arayanlar grubunda görüyordum. Oysa Yusuf, fiziği bırakıp matematiğe geçenlerdendi. Ben, sahici dünyadan yola çıkıyordum, o fikirlerden! Akıl erdiremediğim, onun beni idealistlikle suçluyor, kendisinin maddeci olduğunu iddia ediyor olmasıydı.”

“Derdimi anlatamadığım zamanlar, kendisine, ‘Kabul et, sen, ilâhiyatçıların hamurundansın. Biriniz Allah’ın, diğeriniz proletarya âleminin bilgisinin, fitri ve vasitasız olduğuna inanır, tüm diğer bilgileri bu esas üzerine yapılandırırınız,’ der, hem onu hem de Toprak’ı çileden çıkarırdım.”

“Siyasi İslam’ın Allah’ı, antropomorfik bir Tanrı olarak, kimi zaman bir holding koordinatörü, kimi zaman bir istihbarat başkanı gibi davranmak zorundadır. Siyasi İslam’ın Tanrısı, ‘Ya özgürlük ya ölüm!’ türünden 0/1, siyah-beyaz, sloganlara iltifat etmeli, hatta gerektiğinde Tevrat’ın Yahovası gibi Yakup’la güreş tutabilmelidir. Siyasi İslam’ın Tanrısı, suretinde kurgulandığı insan gibi, akkarayı tutturmak için gerçek fenomenleri görmezden gelmeli, geri basmalı, gerekirse saçmalamalı, uydurmalı, geçiştirmeli, abartmalı hatta düpedüz yalan söyleyebilmelidir. Siyasi İslam’ın Tanrısı, tıpkı bir insan gibi, bir ideolog

gibi, bir matematikçi gibi, tertiplelediği kurgusuna uymayan fenomenleri yok saymalı, kırpmalı, düzenlemeli, tanımları durumu kurtaracak şekilde saptırabilmelidir. Siyasi İslam'ın Tanrısı, başka türlüünü yapamaz çünkü insan suretindedir.

Siyasi İslam'ın Allah kurgusu, şirktir."

"Kâfir, mümine elin bileğe, bileğin kola, beden atomlarının dünyasının atmosferine, atmosferin atomlarının, uzaya geçtiği gibi geçer. İman bir derece meselesidir, küfür bir derece meselesidir. Ama bu gerçek yok sayıldı, çünkü siyasi İslam'ı, İslam düşüncesini Aristo mantığı, Aristo bilimi yönlendirdi! Yahova aşlamadıysa, Aristo aşlamadığı içindir."

"Wittgenstein, üzerinde konuşulan bir olgunun nedenleri açıklanabilmelidir, nedenleri açıklanamayan bir olgu üzerinde konuşulmaz, susulur, buyurmuştu. Gördüğüm kadarıyla kendisine saçmalama diyen de olmamıştı. Bilimsel yöntemin indirgemeci kabalığını kabullene-medim, Sayın Yargıç. Yaşama sanatı diyebileceğim fuzzy düşünce biçiminden medet ummuş olmam bundandır."

"İddialarıma ilişkin her türlü bilgiyi eksiksiz topladığım durumda bile yüzde yüz doğru karar veremeyeceğimi hissettiğim şeylerin sayısının çokluğundan! Kübistik bir dünyaydı benimkisi. Matematikğin dünyası, bilimin dünyası, İslamiyet'in dünyası, sinemanın, tiyatronun, müziğin dünyası.

Sonra şuradan buradan fıskıran, birbirine giren kültür, politika, ideolojik yapı ve iktidar odaklan. Benim kübistik dünyamda Lenin de tutarlıydı, Alfred von Hayek de. Hazreti Muhammed de, Stephen Hawking de... Ama bana öyle görünüyorlardı, birbirlerine değil! Bir araya geldiklerinde birileri diğerlerinin gırtlığına çöküyorlardı. Buna karşın, elimde tasım, dinden bilime, bilimden sanata, sanattan felsefeye kapı kapı dolaşıp nihai gerçeği dilenmekten usanmıyordum. Şekilde görüldüğü gibi hâlâ da usanmıyorum!"

Kaos

"Büyük meseleleri, büyük programların halledebileceğinin düşünüldüğü günler geride kaldı. Küçük müdahalelerin, kendileri gibi küçük sonuçlar doğuracağı düşünüldüğü için küçümsedikleri günler de öyle. Zaman ve mekânın mutlaklığı Newtonsal bir illüzyondan ibaretti, görecelik yıktı.

Kuantum teorisi ölçümleme sonuçlarının kesinliğine ilişkin rüyalardan uyandırdı. Laplace'cıların geleceğin öngörülebileneğine dair

fantezilerini de KAOS bilimi yok edecek. Dinamik sistemler hayal bile edemediğimiz karmaşık kurallara göre çalışır. Bugün, İstanbul'da kanat çırpan bir kelebek, bir ay sonra Pir'in Dergâhında kasırgalara neden olacaktır. İnan ve korkma!"

"Teoriye oturtamadıkları için türbülansı, kaosu görmezden geldiler, yıllarca yok saydılar matematikçiler."

"Her durumda, hayatta ve bilimde, olay zincirlerinin küçük değişimleri devleştirdiği bir kriz noktası vardır. Kaos, bu kriz noktalarının dini inançları, ideolojileri, aile yaşamını, adalet sistemini, her şeyi istila etmiş olduğu durumdur."

Sonuç

Alev Alatlının hiç de "fuzzy" olmayan temel değerleri vardı. Türklük ve Müslümanlığında saçaklı bir yön yoktu. Kapadokya Üniversitesinin ilkeleri, büyük harfle "Akıl", "Ahlak", "Adalet", "Adap", Alev Alatlının üzerinde yükseldiği altyapıdır. Alatlının bunlara bir de "Aşk"ı eklemiştir. Aşk olmadan bu enerji, bu yoğunluk olmazdı zaten. "Aşk olmayınca meşk olmaz."

Alt yapıyı kurduktan sonra şu özeti tekrarlayalım: *Matematik yetersiz, bilim belirsiz. Bu buhrandan çıkış yolu da saçaklı mantık.* Yalnız dikkat edin, Alatlının yaklaşımı, o da, öbürü de, öbürünün yanındaki de yanlış, kötü şeklinde değil. İterek, nefret ederek bakmıyor. Tam tersine, "Onun da, ötekinin de haklı tarafları var, birbirleriyle konuşabilseler." diye yaklaşıyor.

Buraya kadar söylediklerimin bir özetini yapmak gerekirse, bunu, yine Alatlının bir alıntıyla başarabiliriz:

"Benim dünyam, tipik bir yirmi birinci yüzyıla beş kala Türk'ünün kubistik dünyası. Matematik'in dünyası, bilimin dünyası, İslamiyet'in dünyası, sanatın dünyası. Yetmiyor, şuradan buradan fıskıran, birbirine giren kültür, siyaset, ideolojik yapı ve iktidar odakları! Benim kubistik dünyamda Picasso da gerçek, Lenin de, Friedman da, Hazreti Muhammed de, Hawking de. Sosyalizm de, kapitalizm de, liberalizm de. Hepsi gerçek, hepsi ilgi istiyor, hepsi sorumluluk talep ediyor. Gördüğün gibi, elimde tasım, dinden bilime, bilimden sanata kapı kapı dolaşım dileniyorum. Verilerin hepsi kendi içlerinde anlamlı ama bir araya geldiklerinde biri ötekinin boğazına çöküyor! 'Nasrettin Hoca'ya döndüm. Davalıya 'Sen haklısın,' davacıya 'Sen haklısın,' 'Hocam, hem o hem de öteki haklı olamaz!' diyen mahkeme kâtibine, 'Sen de haklısın!' diyen Nasrettin Hoca'ya! Tam bir kâbus!"

DÖRDÜNCÜ OTURUM



Mustafapaşa Yerleşkesi,
Oktay Sinanoğlu Konferans Salonu
16 MAYIS 2024
11.30-13.30

ALEV ALATLI VE EDEBİYAT



OTURUM BAŞKANI

Prof. Dr. Nuran TEZCAN

Kapadokya Üniversitesi, BBF Dekanı

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Serpil OPPERMANN

Kapadokya Üniversitesi

Doç. Dr. Halil İbrahim ÜNSER

Kapadokya Üniversitesi

ALEV ALATLI'NIN *SCHRÖDİNGER'İN KEDİSİ* VE POSTMODERN GERÇEKLİK ALGISI

Prof. Dr. Serpil OPPERMANN

Kapadokya Üniversitesi

Alev Alatlı, felsefe, tarih, bilim ve edebiyatı en mükemmel biçimde harmanlayarak romanlarında yansıtan, çok önemli bir çağdaş Türk yazarı ve düşünürüdür. Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi*¹ adlı 2 ciltlik romanı bu özellikleri yansıtan bir *magnum opus* olarak ele alınmalıdır. Roman'ın tartışmasına başlamadan önce beni bu esere götüren sürecin hikâyesini paylaşmak isterim.

2003 yılında Almanya'da Dresden Üniversitesi, İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde konuk profesör olarak Postmodern Roman dersi verirken bazı Alman öğrencilerim sınıftaki gerçek, doğruluk, mutlakiyet gibi kavramların sorgulamasını yapan ve çok seslilik, çeşitlilik, metinsellik, değişkenlik, belirsizlik ilkesini vurgulayan Postmodernizm akımı üzerine tartışmalarımız sırasında durup dururken sanki Postmodernizm bunu savunuyormuş gibi küreselleşme sürecine karşı çıktılar. Kendilerine postmodern kuramın globalizmi savunmadığını belirterek, aslında postmodern romanların gerçekliğe aracsız bir erişimin olabileceği inancını sorguladığını, dil ile dünya arasında doğal bir bağ olduğunu varsayan gerçekçi temsil kavramına meydan okuduğunu anlatmaya çalıştım. Ancak, postmodern kuramı ve bu ders için seçtiğim örnek İngiliz romanlarını tartışırken, kendimi eski Doğu Almanya'da tüm gelenek ve değerlerin postmodernizm tarafından yıkıldığına inanan ve bu duruma sorgulayıcı bir tutum sergileyen genç beyinlerle karşı karşıya buldum. Öğrencilerimin duruşuna uygun görünen Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi*'ni sınıf tartışmasına dâhil etme isteğiyle İngilizce çevirisini aramaya koyuldum. Ama Alev Hocayla yaptığım e-posta yazışmalarımdan romanının çevrilmediğini öğrenince hayal kırıklığına uğradım. Öğrencilerim de üzüldüler. Daha sonra bu romanın Frankfurt Kitap

1 *Schrödinger'in Kedisi* 1999'da *Kâbus* ve 2001'de *Rüya* olarak iki cilt hâlinde İstanbul'da Alfa Yayınları tarafından basılmıştır.

Fuarı'nda sergileneceğini öğrendik ve bu dikkate değer başyapıtın Alman okur kitlesine ve akademik çevrelere tanıtmanın umudunu yaşadık ama bu umudumuz gerçekleşmedi. Biliyorum ki Alatlının *Schrödinger'in Kedisi*, günümüzün *Lingua franca'sı* olan İngilizceye tercüme edilmiş olsaydı hiç şüphesiz Alev Alatl, dünyada da çağımızın önde gelen düşünürlerinden biri olarak kabul edilmiş olurdu.

Genel olarak bakarsak, Alatlının romanlarında yaşadığımız dönem ile ilgili derin bir felsefi sorgulama ve eleştirel bir iç görü hâkimdir.² Alatlının başarısı Batı ve Doğu felsefelerinin, kadim Türk gelenekleri ve mitlerinin çağdaş bilimsel keşifler ile birlikte düşünülmesine dayanmaktadır. İki ciltten oluşan ve ilki 1999'da yayımlanan *Schrödinger'in Kedisi*, çağdaş Türk toplumuna ve geleceğine dair sunduğu benzersiz felsefi iç görü ile Alatlının bu yönünü kanıtlar niteliktedir. Alatl, *Schrödinger'in Kedisi*'nde kuantum fiziği ve muhtelif kuantum kuramlarını çağımızın sosyo-politik ideolojileri ile bir araya getirerek eşsiz bir esere imza atmıştır. Romanın ilk cildi olan *Kâbus*'ta, baskıcı, otoriter bir yönetimde millî ve kişisel kimliklerin tamamen dağıtılmış olduğu parçalanmış bir Türkiye ve distopik bir dünya anlatılmaktadır. Yani *Kâbus*'ta yakın gelecekte gerçekleşen çılgınlaşmış olarak ifade edebileceğim bir Postmodern durumun olumsuz ve endişe verici sonuçları, sözde evrensel ama aslında parçalı ve dışlayıcı kimlik anlayışı ile resmedilmiştir. 2. Cilt *Rüya*'da ise binlerce yıl öncesinde ilk Türk imparatorluklarının kültürel söylemlerinin filizlendiği topraklar olan Asya ovalarında doğan kadim Türk kültürünün kökenleri ile Kuantum fiziğinin ve asıl postmodern kuramların çeşitli yorumlamalarının eşsiz bir karışımı sunulmaktadır. Son derece etkileyici bir anlatımla sunulan kadim Türk gelenekleri, astronomisi ve bilimi birinci kitap *Kâbus*'taki YÜCE PİR'in baskıcı rejimine boyun eğmeyen ONARICILAR'ın öyküsünde hayat bulmaktadır. Onarıcılar sayesinde insanlar özgürce düşünmeyi, kendilerini bulmayı ve ulusal kimliklerini yeniden inşa etmeyi öğrenirler. Kuantum fiziğinin ASAL YASASI'nı uygulayarak Mucizeler Diyarı'nın mimarları olurlar ve *Kâbus*'tan kurtulmayı başarırlar.

Kâbus'ta tıpkı Dresden'deki Alman öğrencilerin endişelendiği gibi kontrolcü bir ortamda alışlagelmiş inanç yapılarından da hayal kırıklığına uğrayan karakterlerin içinde yaşadıkları yozlaştırılmış bir postmodern dünyayı anlamlandırma ve romanın başında altı çizilen Yeni Dünya Düzeni'ni deneyimleme süreçlerini görmekteyiz. Başdanışman Arısoy adlı karakter

2 Alev Alatlının diğer bazı eserleri arasında *Yaseminler Tüter mi, Hala?* (1985); *Viva La Muerte* (1992); *Nuke Türkiye* (2001); ve 2 cilt olarak yayımlanan *Aydınlanma Değil, Merhamet!* bulunmaktadır.

“Tekleşmiş Bireyler” yetiştirilmesini amaçlayan ve YÜCE PİR’in Yolu olarak ilan edilen bu düzeni şöyle betimler: “YENİ DÜNYA DÜZENİ *anayasası, Bilimsel Yaşama Hakkı, Genlerin Korunması Hakkı, Yeniden Arınma Hakkı olmak üzere üç temel hak üzerine bina edilmiştir*” (24-25). Bu düzende Talip, Mürid ve Salih’lerden oluşan Vasıllar ile Lanetliler adlı 2 grup insan yaşamaktadır. Düzen, Vasıllar’ın KUTSAL İTTİFAKI üzerine kurulanmıştır. Buna KUTSAL KOALİSYON denmektedir (30). Doğu Trakya Cumhuriyeti adı verilen yeniden şekillendirilmiş ve Türkiye olmaktan çıkmış bir ülkenin Adrianople (Eski Edirne) Islahhanesi’nde arınma sürecindeki başkarakter İmre Kadızade işte böyle bir ortamda yaşamaktadır. “*Eski Türkiye’nin hemen her köşesinden Yeniden Arınma umuduyla*” (18) gelen 300 kişiden biridir Kadızade. Burada TEK’leşmiş birey olmayı öğrenmesi gerekmektedir.

Kendisini YENİ DÜNYA DÜZENİ Anayasası uyarınca ıslah eden birey, genlerini bilimsel verilerin ışığında koruyan bireydi. Yeniden arınma hakkı, kendi öznelliğini *ötekinde* yaşayabilen, taşıdığı özü KOLASİYON’da seçebilen, Tekleşmiş Bireyler’in yetişmesinin ve çoğunluğa geçebilmesinin teminatıydı (25).

Kâbus, Türk toplumunun kendi aleyhine dönmüş Postmodern durumunun açıkça görülen çelişkilerini ve sınırlarını romanın kurgulandığı hayali 2020’li yılların bakış açısıyla aktaran öz-bilinçli bir sorgulamadır. Bu cilt, postmodern olana gene postmodernizmin kendi retorik yol göstericileri üzerinden saldırır. Dünyayı aşkın bir doğruluk tanımıyla açıklamaya çalışan büyük anlatıların doğruluk değerinin postmodern yıkımına meydan okuyan belki de tek kurgusal metindir. *Kâbus*, şizofrenik bir yapıya dönüştürülmüş postmodern bir distopya sunar; diğer bir deyişle, bu romanda postmodernizm gaddarca bir baskı sistemi olarak tamamıyla olumsuz bir şekilde karşımıza çıkar. Bu yüzden, ilk cilt, postmodernist ideolojinin belirsizlik formülüne karşı bizi uyarıcı bir öykü olarak okunmalıdır. Roman, millî kimlik, kültürel devamlılık ve bütünlük kavramları ile politik istikrar düşüncesini merkezden uzaklaştırmayı önceleyen bu ideolojinin politik tehlikelerini açığa çıkarır. *Kâbus*, Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü) tarafından kurulan Adrianople Islahhanesi’nde yeğeni Devrim’i öldürmekle suçlanan başkarakter İmre Kadızade’nin mahkemesiyle açılır. Vasılları, Salıkları, Müridleri ve Talip’leri gezegenin geri kalanına “Son Hakikat”ı ilan etmeleri için eğiten ve görevlendiren Yüce Pir’in kurucusu ve başkanı olduğu Yeni Dünya Düzeni bayrağı altında dünyanın zorla birleştirilmiş olduğunu görürüz. Türkiye, Yeni Dünya Düzeni’nin

totaliter sistemine uygun şekilde belli sınırları, politik liderleri ve vatandaşları bulunan yeni kurulmuş politik devletlere ayrılmıştır. Bunlara Anadolu Devletçikleri denmektedir (134). Bu Düzen'in amacı bölünmüş yeni toplumları "Tekleşmiş Varoluş" denilen yeni bir sisteme dâhil etmektir. Karşı koyanlar genetik imha ile cezalandırılmaktadır. Elbette sorun çıkarıcılar vardır: "Sömürülmezler" diye damgalanmış grup, baskıya karşı savaşıyor. Alev Alatl, bu yeni düzene "Postmodern Faşizm" ve yönetim sistemine "Yüce Pir'in Kutsal Koalisyonu" der. Açıkça bellidir ki koalisyonun adı bugünkü Avrupa Birliği'nin ironik yansımalarını taşır. Bu sisteme karşı koyabilecek tek ve yegâne güç, Schrödinger'in Kedisi'dir.

Schrödinger'in Kedisi, Avusturyalı fizikçi Erwin Schrödinger'in (1887-1961) meşhur dalga denklemi paradoksu için kullanılan bir metafordur. Schrödinger'in düşünce deneyinde bir kedi içerisinde zehirli gaz salan bir düzeneğin de olduğu bir kutuya konmuştur. Gazın salınımı bir atom radyoaktif çürümesini temsil eden rastgele bir olaydır. Gaz salınmış mı salınmamış diye karar vermek için kimse kutunun içine bakamaz. Deney başladıktan sonra gaz ya salınmıştır ya da salınmamıştır. Öyleyse, klasik fiziğe göre kutunun içinde ne olduğu sorusu cevapsız kalır, çünkü kedi ya ölüdür ya da diridir diyemeyiz. Ancak kuantum mekaniğine göre kedi, tıpkı bir dalga işlevi gibi, her iki olasılığın da eşit ağırlığa sahip olmasından dolayı hem ölü hem diri olduğu bir durumdadır. Romanda hem ölü hem diri olan Schrödinger'in kedisi, bu gaddar Koalisyon'un "ya o ya bu" mantığına karşı "her ikisi de" mantığını temsil eder.

Kâbus, Amnesty International tarafından bir yeniden arınma, reCycling, programına mahkûm edilmiş eski psikoterapist İmre Kadızade'nin hikâyesine eşlik eder. Davası, artık Doğu Trakya Cumhuriyeti diye bilinen yeni devletin bir parçası olan Adrianople Islahanesi'nde görülür. İmre'nin savunması, romanın ana öyküsünü oluşturur. İmre Kadızade üç boyutlu görselleri yansıtan bir cihaz olan holo-former kullanarak, kendisinin içinde büyüdüğü eski Türkiye'nin politik, ekonomik ve kültürel düzenini mahkemeye anlatır. Böylelikle İmre'nin kimliğini, tarihi ve politik bilincini şekillendiren 20. yüzyılın ikinci yarısındaki Türkiye'nin başlıca sosyo-politik olaylarına göndermeler yapılır. Romanda bir "Talip" olan İmre Kadızade'nin durumu düşünüldüğünde 20. yüzyılda geçen olaylar tıpkı bir kâbusmuş gibi temsil edilir. Ama asıl kâbus yeni başlamıştır. "Talipler" Yeni Dünya Düzeni'nin en önemli kavramlarını öğretileri olarak kabullenmeleri için bu kavramları tekrar tekrar söylemeye zorlanır. Tekrarlanan bu terimler arasında Yüce Pir, Mutlak Bilinç, Eşitlikçi Birliktelik

Doktrini, Koalisyon, The Yol, Tekleşmiş Bireyler, Yeniden Arınma, Teslimiyet, Üniter Dünya, Varlıklı, Batılı, Avrupalı, Kindar, Zengin, Seksi, Özgürlükçü, Ekonomik Akıl, Kapitalist, Bireysellik, Gelişmiş ve Akılcılık gibi ifadeler vardır. Batı uygarlıklarının yüzyıllardır diğer kültürler üzerindeki hâkimiyetini oluşturan ve onların söylemlerini meşrulaştıran bu kavramların tekrarlanması, anlamlarından ironik bir uzaklaşma yarattığını söylemeye gerek bile yoktur. Eski Türkiye'den İmre gibi Talip'ler yeniden programlanırken zorla "öteki" ve farklı olduklarının bilincine sokulurlar. Postmodern kuramın, daha çoğulcu bir farklılık kavramının lehine ikili karşıtlıkları, hiyerarşiyi ve bilginin üniter biçimlerini reddetmesine rağmen, roman burada tam tersinin olduğunu iddia eder. Buradaki postmodernizm, kendi kendinin aleyhine dönmüş ve Batı'nın evrensel hâkimiyet arzusuna işaret eden Kutsal Koalisyon düzeninin temsil ettiği kapanma, ereklilik, evrensellik ve otorite gibi aslında temelden karşı çıktığı kavramları kutsar hâle gelmiştir. Yazar, Türkiye'nin Anadolu devletçiklerine bölünmesi (134), postmodern anlayışta kabul gören kültürel çoğulculuk ve tarihi çoğulluk kavramları içerisinde barınan tehlikeleri bu şekilde göstermektedir. Bu yüzden de anahtar sözcüklerin tekrar edilmesi okuyucuda bir tür korku duygusu yaratılmasına yardımcı olur. "Ekonomik Akıl"ın ilkelileriyle yönetilen Kutsal Koalisyon'un tüm gezegene egemenliği, Sömürülmezler diye adlandırılıp marjinalleştirilen insanlar için tam bir kâbusa dönüşmüştür. Postmodernizmin totaliter bir ideoloji olarak olumsuz bir şekilde yeniden tanımlanması, okuyucuyu anlatının kâbus gibi dünyasına sokarak dehşete düşürmeyi de hedefler. Bu bakımdan, romanda postmodern düşünce kasıtlı olarak kendi içindeki tezatları kullanılarak kafa karıştırıcı hâle getirilir. Burada karşımıza bir soru çıkmaktadır. Postmodernizm Türkiye'de böyle mi algılanmaktadır? Belki de romandaki edebî muamma bize bu soruyu sordurmayı amaçlamıştır. Aslında Postmodernizmin burada çılgına döndüğünü söylemek gerekir. Buradaki postmodernizm ilk dalga ekoeleştirilenlerin dışsal olan her şeyi göz ardı eden ve metinselliğin anlamsız bir şekilde kutlanması olarak yorumladıkları postmodernizm görüşüne benzetilebilir. Örneğin, "Eğer doğa sadece bir metinse, peki ya çevresel yıkım?" diye soran bu grup, doğanın metinsel bir yapıdan başka bir şey olmadığı yönündeki saçma varsayıma dayalı bir postmodernizm hayal etmişlerdir ancak bu postmodernizmin tanımlayıcı özelliği değil, 1980'lerde ortaya çıkan dilsel dönüşümün (linguistic turn) şizofrenik bir özelliğidir diyebiliriz. Romanda ise Yüce Pir tarafından kurgulanan postmodernizmin bu şizofrenik versiyonu baskıcı bir küresel düzen olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, İmre Kadızade bu düzeni tek eşitlikçi sistem olarak kabul

etmesi için yeniden programlanırken bu otoriter düzenin çelişkili yapısını aşama aşama fark edecektir.

Romanda öne çıkan göndermelerden biri, ön-insan olma durumunun açıklamasıdır. Genetik bireysel farklılıkları silinen Lanetliler'in ön-insan durumunda olduklarını kabul etmesi için İmre Kadızade'nin beyni yıkanır. Ancak İmre'nin, ünlü kuantum fizikçi ve matematikçilerinin çalışmalarına yaptığı yerinde atıflarla gösterdiği kuantum kuramları hakkındaki derin bilgisi ve kendi durumunu açıklamak için kullandığı felsefe, politika, ekonomi ve diğer disiplinlere karşı eleştirel yaklaşımları ve derin anlayışı, mahkeme salonunda kimliğinin ön-insan olarak bastırılmasına karşı en büyük meydan okuma unsurları olarak öne çıkar. İmre'nin Batılıların gözünde tam-insan olması için Amnesty International tarafından yeniden programlanmaya tabi tutulması, metinde Batı zihniyetine karşı mükemmel bir postmodern parodi yaratır. İmre Kadızade, yargılanma sürecinde otoriter Yeni Dünya Düzeni'ne karşı koyan ve bu düzene tehdit oluşturan Serseriler ile tanışacak kadar da şanslıdır. Gizemli Kara Kalpaklı Adam, İmre'yi tek görevleri yeni fizik, astronomi ve astro-fizik kuramlarını kullanarak baskı altındaki Türklere benlik olgusunun saygınlığını hatırlatmak ve onlara tarihi bilinçlerini ve toplumsal farkındalıklarını yeniden kazandırmayı amaçlayan "Onarımcılar" ile tanıştırır. Türk efsanelerine, gelenek ve göreneklerine, Göktürk gökbilimcilerine ve çağdaş Türkiye tarihine yapılan çok sayıda atıf, okuyucuyu ikinci cilde hazırlamak için kullanılır. *Kâbus*'taki Onarımcılar, İmre Kadızade'nin Kutsal Koalisyon'un zihin kontrol yöntemlerine kolay yem olmasını önlemeye çalışır. Aynı zamanda tabi tutulduğu yeniden programlamanın etkisini de silmeye çalışırlar. Onarımcılar'ın temel amacı, insanların Vasıllar Meclisi'nin kimi yerde de Ezilenler olarak adlandırılan Türk "Mağdurlar"ı "moronlaştırma"ya çalıştığı gerçeği hakkında farkındalık kazanmalarını sağlamaktır. Vasıllar Meclisi'nin Ezilenler'in afaziden mustarip olduğuna karar verdiğini öğreniriz. İmre Kadızade, Bulanık Mantık kullanarak bu sondan kaçır. Bu yüzden de cesurca "bu dünyaya dair hiçbir şeyin yüzde yüz doğru ya da yüzde yüz yanlış olduğu ispatlanamaz" der. "Bize Saçaklı verileri tanımlayacak bir matematik lazımdı." Zira "Dünyaya dair olup ta %100 doğru ya da %100 yanlış olduğu kanıtlanmış tek bir veri yoktur!" (127).

Görüldüğü gibi, İmre Kadızade, gerçekliğin belirsiz doğasına dayanarak Türkçede "saçaklı mantık" diye kabul edilen Fuzzy mantığın çok değişkenli ilkeleriyle uyum içinde düşünür. "Benim kübistik dünyamda *Picasso da gerçek, Lenin de, Friedman da, Hazreti Muhammed de, Hawking*

de. Sosyalizm de, kapitalizm de, liberalizm de. Hepsi gerçek, hepsi ilgi istiyor, hepsi sorumluluk talep ediyor” der (123). Kuantum kuramından alınmış bu tür bir kavramsal çerçeveyi kullanarak, Türk toplumunun Batı’ya anlaşılmaz ve çelişkili görünen yönünü açıklar. Türkiye kendi doğasına dair “ya o ya bu” kategorilerini reddeden, “her ikisi de” mantığının bir sembolüdür. Ayrıca 20. yüzyılın sonlarındaki Türkiye’nin belli başlı sosyo-politik olaylarına yapılan tüm göndermeler, yeni fiziğin “Bulanık Mantık” bakış açısından tartışılır. İmre’nin nükleer fizikçi arkadaşı Profesör Erkanı’ye dediği gibi:

“Schrödinger’in Kedisi, Türkiye gibi. İnan bana, hem ölü hem de canlı olması beni kaygılandırmıyor! Ölüm bir uç, dirim de öteki uç ise şayet, ortaldaki bir şeyleri yadırgamıyorum. Aynı şekilde, ışığın hem dalga hem parçacık gibi davranıyor olmasını da yadırgamıyorum. Hatta akla yakın bile geliyor. Benim derdim, siyah-beyaz’la” (119).

İmre’nin anlatısı içerisine serpiştirilmiş, eski Türk mitleri, kendi aile geçmişi, Anadolu gelenekleri, İstanbul’daki yaşam, İslam teolojisine referansla Kaos teorisi üzerine yapılan tartışmalar ve tüm romana yayılmış kuantum fiziğine yaygın göndermeler gibi konular hakkındaki küçük anekdotlar, İmre Kadızade’nin savunmasının temelini oluşturur. Tüm hayatının holografik gösterimi ise eski olayları canlandırarak yargıç üzerinde daha da fazla etki uyandırır. İmre Kadızade, mevcut durumunu eski Türkiye’nin hâlini kınayarak savunur. O zamanlar hiçbir yönlendirmenin, hiçbir ideolojinin olmadığını söyler:

“Eski Türkiye’nin belirleyici niteliği, ideoloji yokluğuydu, Sayın Yargıç. Eski Türkiye’nin ideolojisi yoktu. Siyasi ilkeleri, teorileri, idealleri, felsefesi yoktu. Yönü, hedefi, pusulası, öngörülerini olmadığı gibi, liderliğinin entelektüel unsurları da yoktu. Eski Türkiye kültürü, duyguların egemenliği altındaydı. Başatı duygu da korkuydu. Ben, siyasi felsefesi olmayan, anti-ideolojiyi ideoloji edinmiş bir ülkenin vatandaşı olarak, okyanusun ortasında, rüzgârın merhametine sığınmış, rastgele yol alan bir sandalda gibiydim” (324-25).

İmre, bu şekilde yeğeni Devrim’in ölümünün arkasındaki sebebi meşrulaştırmaya çalışır. Türkiye’nin politik duruşuna dair sert eleştirisi, vatandaşlarının afazi durumu ve ülkenin bölünmesi kâbusu ile nihai gerekçesine kavuşur. Daha geniş çapta bakıldığında, İmre’nin anlatısı Batı’nın başlattığı küresel birleşme programının dünya toplumlarını nasıl sistemli biçimde otomasyonlara indirgediğini gösterir. Bu yüzden de romanın ilk

cildi *Kâbus*, Kutsal Koalisyon'un karar verdiği şekliyle Türkiye'nin Yüce Pir'in yönetimine kendi isteğiyle itaat etmesi sonucunda birçok devlete bölünmesiyle sona erer. Ancak, Onarımcılar İmre'ye son bir sinyal gönderir: "Korkma!"

"Kork-ma!" General eski Türkiye'nin İstiklal Marşı'nın ilk hecelerini meşk etti, "Korkma! Kuantum dünyası bizim dünyamız! Kuantum dünyası ile kendini evinde hissedeceksin! Malazgirt'ten bu yana ilk kez top ayağımıza geldi, yavrum! İnsanlık tarihinde ilk kez, o akıl almaz sandığımız kuantum fizikçileri ile bizim sufi tayfası el ele! Birleşik Cehpe!" (618).

Romanın ikinci cildi *Rüya*'da Gök Türk kökenlerimiz ve gökbilimcilerinin gözlemleyip kaydettiği bütüncül evren modeli üzerinde kültürlerini inşa eden Göktürlere ³ başvurarak kurtuluş için yeni olasılıklar ve umut hissi ile karşılaşırız. Göklerin Yasası dedikleri ve ikili karşıtlıklara dayanmayan bu modelde, her şey birbiriyle bağlantılıdır ve insanla insan olmayanların ayrılığı düşünülemez. Yani ben ve öteki yoktur. Gerçekliği atomaltı seviyede oluşturan bu modeli Kuantum Mekanikliği'nin ortaya çıkardığı düşünüldüğünde, Göktürklerin bilimsel keşiflerinde ne kadar da gelişmiş oldukları görülür. Bu sebeple, romanın antik bilgeliğe atıfları son dönem Kuantum deneyleri ile birleştirilip bugünkü toplumsal yapıların parçalı doğasına bir çözüm olarak sunulur.

Rüya Onarımcılar'ın yeraltındaki üslerinde simülasyonunu yaptıkları galaksimizin ve gezegenlerin yaratılışını anlatan harika bir anlatı ile açılır. İmre Kadızade, şahane bir üç boyutlu kozmik gösteriye şahit olmaktadır. İmre bunları anlamaya çalışırken, hepimizin yıldız tozundan yapılmış olduğunu, yani yıldız tohumları olduğumuzu anlatan Remzi-X, "*Biz Mucizeler Diyarı'nda göksel evrimi her daim gündemde tutarız*" der. "*Bir de Yıldız Fidanlığımız var. Orada doğumdan ölüme Gök cisimleri'nin evrimini izleyebiliyoruz*" (39).

Kadim Türk medeniyetlerinin önemli bilge şahsiyetleri, geçmiş Türk tarihini yeniden canlandırmaları için klonlanmıştır. Kubilay Han'ın krallığı zamanında gezegenler üzerine yaptığı çalışmaları 17. yüzyıl Avrupalı bilim insanları üzerinde büyük etki yapmış olan gökbilimci Uluğ Bey'in dönemine ve Kubilay Han'ın astronomu Shoujing Usta'nın galaktik oluşumların

3 Göktürk İmparatorluğu, 5. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar Orta Asya'da 18 milyon km²lik bir alanı yönetmiştir. Göktürkler ilk alfabeyi (Orhun Kitabeleri) oluşturmuş ve oldukça gelişmiş bir kültüre sahip olmuştur. Dünyaya Gökler'den geldiklerine dair inançları ve Orta Asya'daki diğer toplumlarından kendilerini belirgin biçimde ayırt eden mavi göz rengine sahip olmalarından dolayı kendilerine Göktürkler demişlerdir.

doğasına dair tartışmasını ortaya attığı zamana ve mekâna götürülürüz. Ayrıca Türklerin nasıl kültürlerini ve değerlerini evrenin başlangıçta yaratılışına dayanarak oluşturduğunu ve bu ilkelerle yaşadığını öğreniriz. Örneğin, “Kubilay Han, semaların gücünü anlar, gözlerini asumandan ayırmazdı. Sonsuz Mavi Gök’ün düzeninin insan, hayvan, bitki, toprak, yıldız, siz, ben, hepimizden oluştuğunu bilirdi” (91).

Bunları hayranlıkla izleyen İmre Kadızade bütüncül düşünme biçiminin güzelliğini anlar ve eski Türklerin her zaman saygı duyduğu Turna’yı Onarımcıların da kendilerine özgürlük ve kurtuluş simgesi edinmiş olduklarını öğrenir. Onarımcıların siyasi görüşü astronomiye dayanmaktadır. “Göklerin egemenliğini temel alan bir dünya görüşümüz var. Yeni bulgular doğrultusunda her an onarabileceğimiz ideolojimiz” (54). Buradaki en önemli unsur ise Onarımcılar’ın Orhun Yazıtları’ndan bir bölümü kendilerine prensip edinmiş olmalarıdır: “Üstte mavi gök çökmedikçe, altta yağız yer delinmedikçe Türk milleti senin ilini, töreni kim bozabilir?” (53). Eğer tüm gezegen tamamıyla yok olacaksa, bu Vasıllar’ın ozon tabakasına zarar vermeleriyle ya da toprağa, havaya ve denizlere süregelen saldırılarıyla değil, astronomik gerçekliğin doğal bir sonucu olarak vuku bulmak zorundadır derler. Yıldızların doğuşu ve ölüşü ile süpernovaların gösterisini izlerken İmre Kadızade Onarımcılar’ın ideolojisinin Gökler’in egemenliğine dayandığını ve hepimizin yıldız tozundan bu dünyaya indiğimizi detayıyla öğrenir. Onarımcılar’ın resmî geleneği astronomiye dayalı yaşam tarzlarıdır: Göklerin egemenliğine dayanan dünya görüşleri ise her an yeni bulgular ışığında onarılan statik olmayan bir ideolojidir (54).

“Göklerin egemenliğini temel alan bir dünya görüşümüz olduğunu söylemiştik,’ diye araya girdi, Turnacıbaşı, ‘Mavi Moğolların, Göksel Çinlilerin imparatorluklarının Gökyüzü’nün yansımaları doğrultusunda yapılandırması, şehirlerini Kâinat’ın rölevesini yansıtacak şekilde inşa etmeleri gibi bir yapılanma. İlke aynı ilke. Amaç, Ezeli ve Ebedi Gerçeklik’le uyum içinde yaşayakalmak. Sonsuz Mavi Gök’ün yassa’sına aykırı düşmemek. Yassa’ya her geçen gün biraz daha vakıf oluyoruz. Uluğ Bey, bize Gök Cisimleri’nin adreslerini buldu. Biz, o noktadan aldık, yıldızların fiziksel niteliklerini irdelediğimiz aşamaya getirdik” (204).

Rüya, bütün bunların “El değmemiş bir dünya, yemyeşil...” “Kirlenmemiş bir dünya’nın nasıl bir yer olabileceğini hatırlatmak için” (431) yapıldığını anlatan cümlelerle son bulur.

Schrödinger’in Kedisi ikili karşıtlıklara dayalı günümüz söylem ve bilgi biçimlerine dair sunduğu öz-bilinçli eleştiriyi bir başyapıt niteliğindedir.

Totaliterlik ile karıştırılmaması gereken birlik anlayışının barındırdığı tehlikeleri çelişkili bir şekilde bağlama oturtup, kavramsallaştırarak bütüncül düşünmenin önemini anlatır. İki ciltlik, ütopyanın distopyayı takip ettiği bir hikâye olarak, ya da resmettiği yozlaşmış politik ve sosyal durumların içindeyken bile alınması gereken sorumluluğa davet yollayan bir çağrı olarak okunabilir. İmre Kadızade'nin en sonunda farkına vardığı gibi, eğer gerçekten daha bütüncül ve ekolojik uygulanabilirliği bulunan yeni varoluş biçimlerine doğru yeni bir başlangıç yapacaksak, bunu yalnızca Göklerin Gerçekliği'nin Dünya üzerindeki hakimiyetini kabullenerek ve göklerin sonsuz gücü ile tam bir uyum içinde yaşamayı öğrenerek başarabiliriz. Bu yüzden de Onarımcılar tekrar tekrar milliyetçiliklerinin Göklerin Yasası'nın kabulünü temel aldığını ve ideolojilerinin durağan değil, yeni bilimsel keşifler ışığında yeniden inşa edildiği devingen bir süreç içerisinde olduğunun altını çizer. Onarımcılar'ın bir üyesi olan General, bu noktada İmre Kadızade'ye döner, gözlerine bakar ve şöyle der: “*Yukarıda boğazımıza kadar pisliğe batmış durumdayız ama Yeraltı'nda! Yeraltında gözlerimiz yıldızlarda! Onun için diyoruz, İmre Hanım, KORK-MA!*” (54). Postmodernizmin kendi temel ilkelerini zekice altüst eden bir roman olan *Schrödinger'in Kedisi*, böylelikle zaman içerisinde kopmuş olduğumuz gezegensel ekosistemimize ve Göktürklerin kadim bilgeliğine başvuran öyküsü ile anlattığı galaktik köklerimize tekrar bağlanmamızın önemine dikkat çekerek asıl amacına ulaşır.

DÜNYA NÖBETİ: ALEV ALATLI ROMANINDA ENTELEKTÜEL SORUMLULUĞU

Doç. Dr. Halil İbrahim ÜNSER

Kapadokya Üniversitesi

Giriş

Alev Alatlının romanlarında yansıttığı dünya görüşünde entelektüel sorumluluğu meselesini çözümleyebilmek için öncelikle onun romanını Türk roman geleneği içerisinde konumlamak ve onu roman yazmaya iten nedeni net bir şekilde açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Alatlının entelektüel sorumluluğunu edebî üretim biçiminde somutlaştırması, siyasi roman geleneği kapsamında değerlendirilmelidir.

Siyasi romanın niteliklerini ortaya koymak amacıyla oldukça kapsamlı çalışmalar yapan Amerikalı eleştirmen Irving Howe, romanı “kişisel hassasiyetler romanı” ve “sosyal ve siyasi roman” olarak ayırır ve romancının ilgisinin toplumun kaderine kaydığı anda siyasi romanın başladığını savunur. Howe, siyasi bir romanda toplum fikrinin tüm yönleriyle karakterlerin bilincine nüfuz ettiğini söyler ve siyasi roman yazarının birkaç fikri aynı anda ele alabilmesi ve bu fikirler arasındaki muhalif ama aynı zamanda birbirine bağlı olan ilişkileri kavrayabilmesi gerektiğini düşünür (Howe 19-20).

Howe’un tarifinde geçen “toplumun kaderi” ifadesi, Alev Alatlının romanı bakımından oldukça önemlidir. Türk romancılığında, toplumu bulunduğu durumdan çıkarmak ve kalkındırmak için romanı bir araç olarak gören gelenek oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kimi zaman tezli roman, kimi zaman siyasi roman ismiyle anılan, sosyal veya siyasi meselelerin tartışıldığı romanlarda, doğrudan toplumun kendisiyle veya toplumun bir parçası olarak onunla ilişkili bir biçimde bireyin meseleleri ele alınır. Ancak toplumun kaderi ifadesi, Türk edebiyatında daha çok fikir akımlarının etkisinde ortaya çıkan siyasi romanları hatırlatmaktadır. Türk entelektüelinin ideolojilerle tanışması sonrası edebiyat sahasında üretilen veya edebiyat aracılığıyla savunulan siyasi görüşlerin hâkim olduğu eserler ile sosyolojik

tespitleri ağır basan romanlar, Türk edebiyatındaki siyasi romanın nüvesini oluşturan tezli roman geleneğini başlatır.

1980 sonrasında eser vermiş, önemli ve özgün tezli siyasi roman yazarlarımızdan olan Alev Alatlı'nın bir entelektüel olarak en belirgin özelliği, öğretici olmasıdır. Bu yönüyle romancılığı, toplumsal meseleleri ele alan ve toplumu geliştirmeyi hedefleyen Tanpınar'ın (19) ifadeleriyle “olağanüstü iyi niyetli ve gayretli” bir biçimde “okuyucu ile münasebet kurma”yı ve hikâyeyi nakletmeyi ön plana alan Ahmet Mithat Efendi'ye benzer.

Temelinde bir konuda toplum yararına halkı eğitmek, bilinçlendirmek arzusuyla ve bu sayede halkın filizlenmekte olan yeni yaşama uyum sağlamları kaygısıyla yazılan Tanzimat Dönemi tezli romanları başlığı altında birleştirilebilecek sosyal ve siyasi içerikli romanın sanattan evvel güttüğü temel kaygı, modernleşmeye ve dolayısıyla kalkınmaya hizmet etmektir. Ahmet Mithat Efendi bu konudaki görüşlerini şöyle özetler:

“Roman yalnız bir vak'a-i latife ve garibenin hikâyesinden ibaret değildir. O vaka elbette fünûndan birisine, sanayiden birkaçına, hikmetin bazı kavâidine, coğrafyanın bir faslını teşkil eden bir memlekete, tarihin bir fıkrasına taallük eder ki onlara ait verilen izâhât erbâbı mütâlanın malûmat ve vukufü dairesini tevsî eder” (Kudret 41).

Öğreticilik konusunda Ahmet Mithat Efendi'ye benzetilebilecek olan Alatlı, ayrıca roman yazma tekniği, ele aldığı konular ve olaylara yaklaşım biçimi açısından Türk siyasi roman geleneğinin etkili ismi Kemal Tahir'in izindedir. Romanlarında özellikle tarih ve sosyoloji alanlarında gün yüzü görmemiş fikirler ortaya atan ve bu fikirleri bir makale titizliğinde savunan Kemal Tahir'in kendi romancılık geleneğini anlattığı bir söyleşisinde Ahmet Mithat Efendi hakkında söylediği şu sözler, bu bağlamda dikkat çekicidir:

“Roman sanatı eski olan Fransa'da toplumsal sorunları işleyen bir yığın roman daha önce yazılmış olduğundan, bunun Fransız edebiyatında geniş bir birikimi olduğu için bugün roman başka alanlara dökülebilir, 'roman pure' yazılabilir. Biz yazamayız. Daha o birikim yok bizde, o aşamaya gelmedik.

-Yani hâlâ bir çeşit Ahmet Mithat Efendi mi olmak gerekiyor?

-E, ne yapalım, biraz öyle!” (Kudret 800-801).

Kemal Tahir'in ortaya attığı ve çoğu kez resmî tarihle örtüşmeyen tezleri, romanlarının önemli bir kısmını oluşturur. Onun romanlarında, romanın kahramanı romanın fikridir; diğer tüm unsurlar bu fikrin gelişmesine ve

aktarımına yardımcıdır. Kemal Tahir romanı, siyaset teorilerinden türetilen siyasi fikirlerin veya olayların toplumda veya insanda yarattığı hissiyatı yansıtır: Örneğin, bir Türk subayının İstanbul'un işgalinde yaşadığı kâbus, en iyi *Esir Şehrin İnsanları*'nin girişinde hissedilebilir veya Osmanlı Devleti'nin kuruluşu dönemindeki Anadolu'nun kaotik ortamı, *Devlet Ana*'nın panoramik bakışıyla zihinlerde canlandırılabilir. Dolayısıyla Kemal Tahir'in romanları, Türk edebiyatının belki de en kapsamlı siyasi ve tarihî tartışmalarını barındırmaktadır ve Alev Alatlı, Kemal Tahir'in "*Bati'nun kişi dramına karşılık ben toplum dramını işlersem kendi romanımı vereceğim*" (Bozdağ 111) cümlesi ile özetlediği roman anlayışından etkilenerek bu geleneği devam ettirmiştir. Aşağıda kısaca ele alacağımız ideal roman kahramanları, toplumun dramını kendi yaşamlarında hissedilen karakterlerdir. Türk toplumunun dramlarının vücut bulmuş hâlidirler. Kemal Tahir, Jameson'ın ulusal alegori tespitine benzer bir tespiti şu sözlerle veciz olarak dile getirir: "*Doğulu insan, eğer deli değilse, kişisel dramı içinde uzun boylu yalnız kalmaz. Topluma sığınır*" (Tahir 205). Alatlı'nın dünya görüşü de benzer şekildedir. Onun roman kahramanlarının tüm dramı, bu toplumun en azından bir kesiminin yansıması olarak ortaya çıkar. Romanlarında olaylar değil, fikirler çatışır. Roman tekniği de Kemal Tahir romanlarında olduğu gibi kökeni antik çağlara dayanan, çok eski bir anlatı yöntemi olan diyaloga dayalıdır.

Alev Alatlı, öncülleri Ahmet Mithat Efendi ve Kemal Tahir gibi hikâye nakledilirken sanatsal endişenin ön plana çıkmadığı, romanın meselesinin içinde yaşanan toplumun, dünyanın ve/veya insanlığın ortak sorunlarından biri veya birkaçı olduğu, bireysellik ve sanatsallıktan uzak duran tezli roman yazarıdır. Bu üç romancımız da belgeye dayanma endişesi güder. Bu nedenle özellikle Kemal Tahir romanına belgesel roman gibi adlandırmalar da yapılmıştır.

Kemal Tahir ve Alev Alatlı romanları tezli romanla benzerlikleri olan siyasi roman başlığı altında da birleştirilebilir. Her iki romancımız da siyasi romanı, siyasi ve onunla bağlantılı olarak ahlaki fikirlerini geniş kitlelere ulaştırmalarına yarayan bir enstrüman olarak değerlendirir. Onların romanı, öncelikle siyasi ve ahlaki olarak doğrunun peşindedir. Okuyucuda davranış değişikliği yaratmayı hedefler. Bu temel özellik, onların entelektüel sorumluluğu başta olmak üzere meselelere bakışını da etkilemiş, benzer kılmıştır.

1. Alev Alatlı'nın Entelektüel Anlayışı

Alev Alatlı'nın eser verdiği yılların önemli tartışmalarından biri, entelektüel meselesidir. Bu dönemde, neredeyse tüm siyasi çevrelerin katılımıyla entelektüelin tanımı ve Türk entelektüelinin sorumlulukları gibi konularda geniş çaplı tartışmalar yaşanmıştır. Alev Alatlı, Yalçın Küçük'le girdiği münakaşa nedeniyle bu tartışmalara dâhil olur ve bu konuda Şerif Mardin, Murat Belge gibi akademisyen-yazarlarla birlikte akla en çok gelen isimlerden olmuştur.

Alev Alatlı romanının temel meselesinin toplumun kaderi ve dramı olduğu düşünüldüğünde, onun devrimci ve dönüştürücü yönü dolayısıyla konu, dönüp dolaşıp entelektüelin toplumun kaderinin değişmesine nasıl katkıda bulunabileceği meselesine dayanmıştır. Alatlı'ya göre entelektüel, sadece teoride kalamaz; toplumu değiştirmek için pratik dünyada da bizzat yer almalıdır.

Entelektüellerin günümüz dünyasında rolünü eleştirel bir perspektifle ele alan ve bu yönüyle Alev Alatlı'nın düşünce dünyasında görüşleriyle heyecan yaratan Frank Furedi, eserine başlık olarak da tercih ettiği veciz bir soru sorar: *Nereye Gitti Bu Entelektüeller?* Eser, entelektüeli, siyasi bağımsızlık, özerklik, sermaye gruplarına uzaklık, otoriteye karşı hakikatin haykırılması, kamu adına hareket edilmesi (Yerlikaya 223) gibi özelliklerle tanımlar ve anlamaya çalışır. Alev Alatlı da Furedi'yi takiben entelektüellerden istifade edemeyen bir toplumsal yaşamın problemlerine değinir:

“...hiyerarşik yapılanmalar ortadan kalkınca ne olacak? Onun yerine demokrasi diye yücelttikçe yücelttiğiniz, sıradan insanların iktidarı gelecek. Furedi'nin (Frank) 'Nereye Gitti Bu Entelektüeller?' kitabında anlattığı sıradan insanların entelektüelleri kaçırmaları 1980'lere denk düşüyor ve biz de oradan devraldık. Sistematik bilginin reddi, akademisyenlerin dünyanın her yerinde çaptan düşmesi, bunun yerini pazar ekonomisinin alması, öğrencilerin müşteri haline gelmesi...” (Atatlı, Beyaz Türkler'i paçozluk küstürdü).

Atatlı için entelektüel, karmaşık dünya meselelerinin altından kalkılmasına yardım ve hizmet eden kimsedir. Alatlı, “Türkiye’de Entelektüeller Gerekli Değildir” isimli yazısında Ertuğrul Özkök’ün “Türkiye’de entelektüeller gerekli değildir. Çünkü son yıllarda gördüğümüz örnekleri ne yazık ki, bu topluma yarar değil, zarar getirmiştir.” ifadelerine tepki gösterir. Bütün bilgisi ve eylemiyle bir “dünya nöbeti” tutan Alatlı'nın anti-entelektüel tutumu reddetmesi kaçınılmazdır. Alatlı, bu ifadelere karşı çok net ve geçerli bir entelektüel tanımı yapar:

“Kim bilir, belki de, Biz, bilenlerin etkin olduğu bir dünyanın daha iyi bir dünya olduğuna inanıyoruz, diyenlerin saflarına katılmalyız, eğer ağır bir şeyi kaldıracaksanız, güçlü bir adam ararsınız. Yüksekteki bir şeyi almak istiyorsanız, uzun boylu birini bulursunuz. Karmaşık bir karar verecekseniz, neden bir entelektüel aramayacaksınız ki? Mektepli olmanın bir sakıncası yoktur. Mektepli olduğunu söylemenin bir sakıncası yoktur. Mektepli olmayı söylemek övünmek değil, sadece bir olguyu dile getirmektir: tıpkı ‘benim boyum uzun,’ ‘ben güreşçiyim’ der gibi” (Alatlı, “Türkiye’de Entelektüeller Gerekli Değildir.”).

Alev Alatlı, Batılı aydınlar için aydın sorumluluğunun halkın hayat tarzını değiştirecek ideolojiler yaratmak olduğunu ifade eder ve böylesine bir aydın anlayışını eleştirir (Alatlı, ‘Hayır!’ Diyebilmeli İnsan 10). Alatlı, entelektüelin zorunlu olarak devletle kavgalı olması gerekmediğini düşünür. *Or’da Kimse Var mı?* serisinde bir diyalog aracılığıyla devletle bütünleşik, devletin içinden gelen aydınının da dönüştürücü özelliği olabildiğini ifade eder ve bu tür aydınları organik aydın olarak isimlendirir. Organik aydınlar hareketine de “Türkleri uygarlaştırma misyonu” yüklenmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti’ni örnek gösterir (Alatlı, *Or’da Kimse Var mı?* Kitap 1: Viva La Muerte! yaşasın ölüm 48-49).

Alev Alatlı, hangi zaman diliminde ve dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın entelektüelleri ortak sorunlara sahip kimseler olarak görmüş ve benimsemiştir. Onlar farklı medeniyet ve milletlerde boy göstermiş olsalar da insanlığın sorunları benzerdir ve sanıldığı gibi aksine birbirinden çok ayrı değerlendirilemez. Dünyanın kaderi onların sorumluluk ve eylem durumlarına göre belirlenecektir. Diğer entelektüellerle kurduğu fikrî birlik ve etkileşim, belki de anlatmaktan en çok keyif aldığı konulardan biridir. Onlardan bahsederken çoğu zaman okuyucusuna, aslında kendi toplumunda ne kadar yalnız hissettiğini de aktarır.

1.1. Beğendiği ve Etkilendiği Entelektüeller

Alev Alatlı’nın romancılığını, topluma ve sanata bakışını derinden etkileyen, başlıca kişinin Kemal Tahir olduğu yukarıda ifade edilmişti. Her iki romancı da toplumun dramını bireyin dramının önüne koyar ve entelektüel namuslarını, çoğu zaman romanın edebî yönünü geride bırakma pahasına ağırlıklandırır. Her ikisi de istediklerinde, önem verdiklerinde samsalsal boyutu ne kadar ileriye taşıyabileceklerini, yine romanlarının bazı bölümlerinde göstermiştir. Ancak özellikle, bile isteye, belli bir tezi ve öğreticiliği ön planda tutarlar. Kemal Tahir, insanları ve dolayısıyla roman

kişilerini namuslular ve namussuzlar olarak ikiye ayırır ve Türk toplumunun orijinalliğini iktisadi yapısında arar. Alev Alatlının kahramanlarında da temelde bu kesin ayırmadan söz edilebilir. Bu ayırım, aşağıda entelektüel kahramanlar bahsinde net bir şekilde belirtilecektir.

Kemal Tahir, kahramanları gibi tahayyülündeki entelektüeli de idealize etmiştir. Aşağıda verilen entelektüel tanımı, bu idealist yaklaşımın bir sonucudur ve bu yaklaşımın Alev Alatlının tarafından da aynen kabul edildiği ve benimsendiği söylenebilir:

“Her sabah açtığı gazetede ya da okuduğun bir kitap sayfasında, rastladığın bir gerçek, seni, o güne kadar bütün öğrendiklerini unutmaya, alfabeye yeniden başlamaya zorluyor ve sen buna razı olamıyorsan, entelektüel değilsin, ‘aydın’ değilsin, hatta namuslu bir okur-yazar bile değilsin!”
(Bozdağ 12).

Bu önemli etkilenmeden söz ettikten sonra özellikle entelektüel sorumluluğu anlayışının temeline gitmekte fayda var: Alatlının aydın sorumluluğu görüşünün temelinde, J. P. Sartre’ın düşünceleri etkilidir. Bilindiği üzere Sartre, entelektüelin kendisine görev verilmediği hâlde dünyadaki tüm sorunlardan sorumluluk duyduğunu düşünür. Sartre, entelektüelin kendini sosyopolitik sorunlardan, toplum ve tarihten yalıtamayacağını savunmuştur. Kendisi de hayatı boyunca aktif politikanın içinde bulunmuş ve takındığı politik tutumlarla gündemde kalmıştır. Alev Alatlının bir ilahiyat fakültesini arayıp “Fıkıh öğretiyor musunuz?” diye sormasının (Özcan 57) altında bu düşünce yatar. Entelektüel eylemsiz kalamaz, siyasete, gündelik hayata geliştirici yönde müdahale etmelidir.

Alev Alatlını derinden etkileyen bir diğer isim, bir çevirisiyle yazarlık macerasının başladığı Edward Said olmuştur: Alev Alatlının eserlerinde Said’e duyduğu fikrî yakınlıktan ve ondan hangi açılardan, nasıl etkilendiğinden sıklıkla bahseder. Ancak Said’in entelektüel anlayışı, esasen Alev Alatlının çizgisiyle tam olarak örtüşmez. Alev Alatlının, onun Filistin meselesindeki tutumunu benimsemiş ve yüceltmıştır. Bu açıdan onu, namuslu bir entelektüel olarak görür. Said, entelektüeli “evet deyici” olmaktan meneder; ona göre entelektüel “hayır diyenler”den olmalıdır. Bu da entelektüeli toplumdan izole, sınırlarda yaşayan bir birey yapar. Said’in entelektüeli sürgünde ve sınırda bir birey olarak değerlendirmesi, entelektüeli içinde yaşadığı topluma karşı yabancılaştırır. Alev Alatlının ise yukarıda da görüldüğü üzere entelektüeli toplumun kaderini değiştirmek üzere bizzat siyasi arenada görmek ister ve bu çerçevede yabancılaşma durumu yer almamaktadır.

Alev Alatlı, Said'in entelektüel faaliyetin amacının insanın özgürlüğünü ve bilgisini artırmak olduğu inancını paylaşmaktadır (Said). Said'i, "namuslu bir entelektüel" olmanın ötesinde Batı'nın akademik paradigmalarını sorgulayarak bir "düşünce ekolü" oluşturan deha olarak konumlamıştır. Said'e göre Doğu ile Batı arasında farklar olduğu ön kabulüyle başlayan oryantalizm düşüncesi, Doğu'nun tüm bilgi birikimini, inançlarını, tarihini "hükümsüzleştirme" işlevi görmektedir. Alev Alatlı, bu "hükümsüzleştirme" projesine akademik olduğu kadar eylemleriyle de karşı duran Said'le özellikle bu hususta kuvvetli bir bağ kurmaktadır. Said'in İsrail askerlerine taş attığı meşhur fotoğrafı hakkında şunları söyler: "*Said'in attığı o taşın, Filistin'in sorununda ahlaki sorumluluklarını üstlenmeyen entelektüellere atılan bir taş olduğunu biliyorum*" (Atlalı, Edward Said).

Alev Alatlı, Said'in oryantalizm değerlendirmelerinde Türklerin yer almamasını sorun etmiştir. Said, Türklerden "Filistinlilerin dünya çapındaki avukatı!" olarak bahseder ancak bu konuda öteye gitmez. Alev Alatlı bu durumu, üzüntüsünü de belirterek tespit eder ve Said'in "eski solcu/yeni liberal Türk entelijensiyasını delememesinin bir sonucu" olarak yorumlar (Atlalı, Edward Said).

Said'in *Oryantalizm* kitabı için "Bu kitabı biz yazmalıydık!" diyen Cemil Meriç de Alev Alatlı'nın sıklıkla atıf yaptığı bir entelektüeldir. Atlalı, *Oryantalizm* kitabına "Sömürgeciliğin Keşif Kolu" ibaresini yerleştiren kişinin Cemil Meriç olduğunu söyler. 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Edebiyat Ödülü töreninde yaptığı konuşmada, Meriç'in *Bu Ülke* adlı eserinden bir alıntı verir ve bu ödülün, takip eden yıllarda Meriç'in anısını yaşatmak adına verilebileceğini sözlerine ekler (Atlalı, Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Edebiyat Ödülü 2014 Teşekkür Konuşması).

Atlalı'nın özellikle *Gogol'ün İzinde* serisini yazarken üzerinde çalıştığı bir diğer entelektüel, Alexandr Soljenitsin olmuştur. Rus halkını aydınlatmak ve onlara gerçeği göstermek için yazdığını söyleyen, bu yönüyle de Atlalı'nın fikir birliği kurduğu, diğer bir edebiyatçı entelektüeldir. Soljenitsin, edebiyatla ilişkisini şu şekilde tarif eder:

"Eserlerimi Batı'nın gözlerini açmak için yazdığımı söyleyemeyeceğim. Bütün kitaplarımı ilkin kendi halkım, dolayısıyla Ruslar için yazdım. Tarihimizi bilmiyoruz, unuttuk onu. Korkunç olan da budur. Benim uğraşım gerçekleri ortaya çıkarmaktır. Milletim yararlı olsun, gerçekleri öğrensin" (Nebioğlu 28).

Soljenitsin'e göre bir milletin kalkınması, manevi yaşamının seviyesine bağlıdır. Soljenitsin, kalkınmanın yerli unsurların korunmasıyla başlayacağını; Rus halkının dilinden, geleneğinden ve deneyimlerinden uzak düşmemesi gerektiğini savunmuştur. Alatlı ise Soljenitsin'i, Gogol'ün takipçisi olarak görmüştür. Ona göre "sanatın okurları eğlendirmek değil, kurtarmak için var olması gerektiği" ilkesini Rus edebiyatına Gogol sokmuş ve Rus edebiyatı Dostoyevski ile zirveye ulaşmıştır. Rus halkının içinde olduğu durumu anlatırken "elem dolu bir çırpınış" içerisinde olan Dostoyevski'yi takip eden Soljenitsin ise Alatlı'ya göre Rus edebiyatının "son yıldızı"dır (Alatlı, Aleksandr İsayeviç Soljenitsin: Geleneğin Ölümü):

"... Nefretin ve zulmün cehenneme çevirdiği cinnet çukurunda telef olan milyonların hiç değilse insan olduklarının teslim edilmesini sağlayan, onlara isim veren bir yazar. Bir dünya nöbetçisi! 1918'de, yirmi milyon insanın katledildiği İç Savaş sırasında doğmuştu. Yaşadıkları düşünüldünce doksan yaşını bulmuş olması başlı başına mucizedir. Yakınları 'saşa'yı yaşatan sorumluluk duygusudur' derlerdi. Kendisi de bir konuşmasında, 'Ölenler göreve çağırıyorlar,' demişti, 'Milyonlarca ölü... Her gün, her biri göreve çağırıyor. Onlar ölü. Sen yaşıyorsun. Görevini yap. Dünya olan biten her şeyi öğrenmeli. Ölümlere görev borcun var. Görevini yap'" (Alatlı, Aleksandr İsayeviç Soljenitsin: Geleneğin Ölümü).

Alatlı, Said'in Filistin için gösterdiği hassasiyetin bir benzerini Soljenitsin'de görür. Soljenitsin, Sovyetler Birliği'ni terk eden, pek çok Rus yazarın uluslararası bir yaklaşım benimseyerek kültürel öğeleri bitirme uğraşısına karşıdır. Rus halkının dilinden, geleneğinden ve deneyimlerinden uzak düşmeme uğraşısı vermiştir. Alatlı'nın Soljenitsin'le fikrî bir birlik kurmasına neden olan nokta da budur.

Alev Alatlı, yukarıda da sözü edildiği üzere dünyanın sorunlarıyla ilgilenen entelektüel bir çeşit arkadaş, yoldaş olarak görmüştür: Türkiye ve İran'ın maceralarının benzerliği, bu iki ülkenin entelektüelinin kader birliğine yol açmıştır. Bu bağlamda İran coğrafyasından duygudaşlık kurduğu bir diğer entelektüel de Ali Şeriatî'dir. Şeriatî, Alatlı'ya göre şah rejimine de siyasal İslamcı devrimcilere de mesafeli bir entelektüel ve samimi bir Müslümandır. Alatlı, 2014 yılında Türkiye Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülleri töreninde yaptığı konuşmasında kendini Şeriatî'ye benzetir: Alatlı'ya göre her ikisi de "muhacir"dir ve kendi hicretini, "Ali Şeriatî bağlamında aklî hicret" olarak tanımlar ve bu hicret "aydınlanma kutbundan merhamet kutbuna" yapılan bir hicrettir:

“Yollara düştüm, güneşin battığı diyarlardan, doğduğu diyarlara... Aydınlanma kutbundan, merhamet kutbuna hicret etmekteyim. Aydınlanma kutbu dediğim, yegâne terazisi yasaların harfinden ibaret olan nizam. Merhamet kutbu, yasaların ötesinde kadim değerlerin esas olduğu toplumsal düzen. İkinin arasında bir yerlerde, kendine göre hakikati arayan bir entelektüel muhacir. Bu, benim” (Alatlı, Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Edebiyat Ödülü 2014 Teşekkür Konuşması).

Buraya kadar çalışmada hayatı boyunca olağanüstü sorumluluk duygusuyla bir entelektüel olarak dünya nöbeti tutan, içinde yaşadığı toplum ve milletin düzlüğe çıkması için fikir çilesi çeken bir entelektüelin etkilendiği ve kimi zaman duygusal kimi zaman fikrî birlik kurduğu entelektüellerden bahsedildi. Elbette Alatlı gibi eleştiriyi metot olarak benimsemiş bir entelektüelin, entelektüel birikimini kötüye kullandığını veya toplumsal sorumluluk geliştirmemiş olduğunu düşündüğü entelektüellere ilişkin kanaatleri ve eleştirileri olmuştur. Bunları ayrı bir başlık altında incelemek de Alatlı'yı anlamak açısından önemli ipuçları verecektir.

1.2. Entelektüel Nasıl Olmamalıdır?

Alev Alatlı, seksenli yıllarda popüler olan entelektüel tartışmasına romancı olarak beğendiği ve entelektüel dayanışma kapsamında koruma duygusuyla yaklaştığı Latife Tekin nedeniyle girer. Latife Tekin'in *Gece Dersleri* adlı ikinci kitabı çıkmış ve Tekin, *Sevgili Arsız Ölüm* sonrasında bir yazar olarak rüştünü ispatlama aşamasına gelmiştir. Tam bu aşamada Yalçın Küçük, içerisinde Latife Tekin'in de olduğu bir dizi yazarı sert bir şekilde eleştirdiği *Küfür Romanları* (1985) isimli kitabını yayınlar.

Alatlı, Yalçın Küçük'ün eleştirilerini “üsttenci” bulur ve klasik Türk “aydın” davranışının eleştirisi olarak kabul edilebilecek yazılar kaleme alır. *Aydın Despotizmi* adı altında topladığı eser, onun Yalçın Küçük'e verdiği cevaplardan oluşmuştur. Bu çalışmanın girişine, manifesto niteliğinde üç başlıktan oluşan bir açıklama ekler. Bu açıklamanın ikinci ve üçüncü maddeleri, Türkiye'de “aydın” olarak görünen veya “aydın” geçinenlerin fikir hayatına verdikleri veya verebilecekleri zararlara dikkat çeker:

“2) Türkiye'nin neredeyse ölümcül bir anomali geçirdiğine bu cinnetin çıldırışlıktan nasibini alan tüm hareketler tarafından yeniden değerlendirilmesi, çözümlenmesi gerektiğine inanıyor; olmadığının varsayılmasının, inkârının yeni ve daha da meşum dönemleri getirebileceğinden korkuyorum.

3) *İstibdadın sadece belirli ve bilinen kurumların tekelinde olmadığına, Türk Düşünce hayatında muhtelif köşe başlarında yerleşik aydınların yeniye geçit vermeyen tekellerini ısrarla korumak gayreti içinde olduklarına, bu tutumun özgür düşünce filizlerinin hoyratça kopartılması ile sonuçlandığına, gençlerin üzerinde neredeyse sınıfsal nitelikli bir baskı yarattığına inanıyor, Türk düşünce yaşamını ve edebiyatını vesayetleri altında tutmaya çalışan bütün müstebitlere karşı çıkılması gerektiğini savunuyorum*” (Alatlı, Aydın Despotizmi X).

Alatlı'nın Türkiye'de yetişmiş olmasına rağmen içinde bulunduğu toplumu küçümseyen “aydın”larla aslında hep bir meselesi olmuştur. Ona göre toplumu ile barışık olmayan bir entelektüel, eksiktir veya esasen bir entelektüel değildir. *Or'da Kimse Var mı?* serisinde çeşitli siyasi görüşlerden gelen ve entelektüel olma yolunda ilerleyen karakterlerin yozlaşma ve dönüşme hikâyelerini verir. Bu hikâyeyi toplumun dramı, Türkiye'yi kâbusa götüren başlıca faktör olarak görür.

Or'da Kimse Var mı? serisinin karakterlerinden olan Şafak Özden, yozlaşmış devrimci tipidir. Gençliğinde toplumun çıkarları için mücadele etmiş ancak 1980 sonrası dönemde kendi çıkarları için çalışan fırsatçı bir kişiye dönüşmüştür. Kürt kökenli devrimci Şiran Ören de gençliğinde ailesinin tüm yükünü sırtlanmış, içinde bulunduğu sisteme hizmet etmekten dahi çekinen bir insanken zaman içinde devrimci ruhunu yitirip Kürt mafyasıyla birlikte hareket etmiştir. Türklüğün tüm yükünü üzerinde taşıyan, ülkücü Selahattin Ak da zamanla ülkesinin bankalarını dolandıran bir kapitaliste dönüşmüştür (Yivli 198-199). Alatlı aslında *Or'da Kimse Var mı?* romanlarında *Kâbus*'ta ele alacağı felaket tablosunun altyapısını kurar. Türkiye'yi yok olmanın eşiğine getiren ideolojiler değil, ilkesizlik ve ideolojisizlik olacaktır. *Or'da Kimse Var mı?* üst başlıklı romanlarında bunun uyarısı yapılmaktadır.

Alatlı, 1980-2000 yılları arasında görülen siyasi akımların neredeyse tamamına eşit mesafede yaklaşır. Aslında bu romanlar da güçlerini buradan alır. Rodoplu, Selahattin isimli karakteri eleştirirken aslında genel bir ideolojik körlük eleştirisi yapar. Aslında bu cümleler tüm ideolojik yaklaşımların eleştirisidir. Alev Alatlı'nın roman dehası da bu sosyolojik ve siyasi tespitlerde yatmaktadır:

“Anlamak bile ihanet gibi geliyor değil mi? (...) Anlarsan, duygudaşlık geliştirme ihtimalin ortaya çıkar. Bunu kaldıramazsın çünkü kendi geçmişini irdelemeni getirir. Geçmişini irdelersen, ola ki yanlışlar bulursun. Yanlışlar bulursan, düzeltmeye yönelirsin. Düzeltmeye yönelirsen, döneksin”

olursun" (Alatlı, Or'da Kimse Var Mı? Kitap 4: O.K. Musti, Türkiye Tamamdır. 66).

Bir söyleşide Rodoplu'nun Türkiye'yi temsil ettiğini söyler ve Rodoplu'yla ilişkisi olan erkek karakterlerin temsillerini şu şekilde sıralar:

"Kadının ilk sevgilisi bir ülkücü, -bu Türkiye'nin ulusallaşma dönemini simgeler; sonra Şiran ve Mehmet gelirler- 70'lerin ruh hali; daha sonra da sosyal demokratlarla, yani Şafak Özden'le flört. Tabii bu arada bitmez tükenmez uğraşımız Batı. Bu dörtlünün tezi, tıpkı Rodoplu gibi hiçbir şey öğrenmediği, 'Viva' diye diye kendisini büyük bir heyecan ve safdillikle 'Muer-te'ye mahkûm ettiğidir" (Özcan 65).

Alatlı, entelektüelin nasıl olmaması gerektiğini, *Or'da Kimse Var Mı?* serisinin beşinci romanı *Beyaz Türkler Küstüler*'deki Kırkor Saroyan⁴ karakteriyle ortaya koyar. Saroyan, Çirkince adlı bir ilçenin kimi evlerini izinsiz restore etmiş ve belediye, bu usulsüzlük nedeniyle evleri yıkmak istemiştir. Fakat bu yıkım, kamuoyunda büyük bir tepki toplamıştır. Çünkü Saroyan'ın Ermeni kimliği üzerinden devşirdiği bir mağduriyet vardır ve bu, Saroyan'ın Türkiye'yi karıştırmak hevesiyle edindiği bir silaha dönüşmüştür. Kamuoyunun hassasiyetini manipüle ederek hakkaniyet elde etmeye çalışan bir kimse, Alatlı'ya göre entelektüel olamaz. Toplumun ceahleti üzerinde tepindiğini söylediği Saroyan karakterini konu ettiği bir söyleşisinde "aydın despotizmi"ni tanımlar:

"Kitapta anlatılan Beyaz Türkler'i rahatsız eden, entelektüel birikimleriyle övünen 'medeni' insanların çıkarlarına dokunulduğunda kanunsuzluğa revaç veren, hatta yasadışılığı müktesep hakları ilân etmekten geri durmayan kural tanımazlıkları ve küstahlığa varan üstencilikleridir. Sonuç bir tür aydın despotizmi" (Alatlı, *Beyaz Türkler* Kopuk Bir Kuşak Olarak Yetiştiler).

2. İdealize Edilmiş Roman Kahramanları: Türk Entelektüelleri

Tanzimat yıllarından bu yana toplumu aydınlatmayı şiar edinmiş, toplumun derdiyle dertlenmiş romancılarımız neredeyse bir zorunluluk gibi otobiyografik karakterlere başvurmuşlardır. Belki de bu durum, yazarın toplumun dramını ne kadar içselleştirdiğiyle ilgilidir. Alatlı'nın ideal kahramanları da bu şekilde değerlendirilebilir. Bu kahramanlar tıpkı Kemal Tahir'de görüldüğü gibi uzun ve içten diyaloglarla belirirler. Onların ağızından neredeyse bir makale bütünlüğü arz eden sosyolojik tespitler yapılır.

4 Sevan Nişanyan'ı kastediyor.

Alatlı'nın o güne kadar görülmemiş düzeyde Batı'ya hâkim, Anadolu kadınına mahsus bilgelikle donanmış karakteri, *Or'da Kimse Var mı?* serisinin ilk kitabı olan *Viva La Muerte!* (Yaşasın Ölüm) adlı romanının başkişisi olan Günay Rodoplu'dur. Rodoplu, Türk entelektüel hayatına şahit oldukça buradan uzaklaşma eğilimi gösterir. Bu bakımdan Alatlı, Günay Rodoplu vesilesiyle Türk entelijensiyasının kendi değerlerine yabancılaşması üzerinde durur.

Kendini iyi yetiştirmiş, iyi eğitim görmüş ve öğretim üyeliği yapmış olan Rodoplu, üniversiteyi terk ederek yazarlık yapmaya başlar. Yabancılaşma ve yerlilik arasındaki mücadeleyi konu alan bir roman yazar. Yerli öz değerlerin kazanacağını savunduğu bu muharebede umudunu hiçbir zaman kaybetmez. Entelektüelin yerel değerleri, deneyimleri, yüzyıllarca süren kültürel birikimleri özümsemiş bir kimse olarak yabancılaşmaya karşı çıkma zorunluluğunu, roman boyunca Rodoplu'nun deneyimlerinde görürüz:

“Büyük Yalan dediğim bu işte! Herkesin -mış gibi yapıyor olması. Kuralsızlığı baskıdan kurtulmak, özgürleşmek sanar olduk. İş öyle bir hale geliyor ki, hangi örneği versem, ‘o da bir şey mi?’ deyip, daha kötü bir örnek verebilirsiniz. Verebilirsiniz ama örnekler doyum noktasına ulaştığında, kitle duyarsızlığı yalama olur. Nitekim bu oldu. Bu ülkede artık kimsenin yüzü kızarmıyor...” (Alatlı, *Or'da Kimse Var mı?* Kitap 1: *Viva La Muerte!* yaşasın ölüm 210).

“... Bireyi bu defa da Büyük Makine yok etti! Birkaç yüzyıl öncesinin feodal otoritesi gitti, yerine ‘kamuoyu ve Pazar’ denilen isimsiz otorite kuruldu. İlkel klanların, ‘ben, biziz’i tekrar ortaya çıktı. O kadar ki, kişilik farklılıkları neredeyse toptan kayboldu. ‘farklı’ olmak demek, toplum düşmanı demek oldu. İnsanların kendilerine ait, öz gerçeklikleri, türdeşlerine iletebilecekleri gerçeklikleri soyutlaştırıldı. Kimse, kimseye derdini anlatamaz, kimse kimsenin dilinden anlamaz oldu. Batılı türdeşimiz bundan böyle sadece ve sadece kişisel gerçekliğini görecektir, sadece kendi gerçekliğiyle temas kuracak, sadece kendi doğrularıyla bütünleşebilecek, kendi durumu ile halleşebilecekti.

Toptan yabancılaşma?

Evet, ve tabii birey yabancılaştıkça muhakeme kabiliyeti azalıyor. Olayların arkasında yatanı, gelişmelerin nedenini kavrayamaz oluyor. Daha da kötüsü, bireysel vicdan yerini topluma uyma ve dışlanmama kaygısına bırakıyor. İnsanoğlu, parmağının izi gibi eşsiz, yegâne olduğunu unutmuyor, herhangi bir şey oluyor, şeyleşiyor!!! ‘Benim düşüncem,’ ‘Benim kararım,’ ‘Benim kararım,’ ‘Benim yargım’ ‘Benim eylemim’, diyebileceği bir

şey kalmıyor. Şeylerin benliği yok çünkü! Şeyleşmiş insanların benliği yok!”
(Alatlı, Or'da Kimse Var Mı? Kitap 1: Viva La Muerte! yaşasın ölüm 344).

Alatlı, dünya görüşünün temel taşlarından olan milliyetçilik fikri hakkında en net düşüncelerini, *Or'da Kimse Var mı?* serisine ilişkin bir söyleşide şu şekilde verir:

“Şimdi bu ‘milliyetçi’ zor bir kelime çünkü şoven, ırkçı, sömürgeci vs. gibi telmihleri de var maalesef ve işin kötüsü ben daha iyi bir kelime bulamıyorum.⁵ Buna rağmen kendime ‘milliyetçi’ diyorum çünkü ulusumu seviyorum. Yiğitliğini seviyorum, delikanlılığını fedakârlığını seviyorum. İyi niyetli sevecenliğini seviyorum. Güner Karabacak ‘Kütahya’nın Pınarları’ ya da İlhan Kesici ‘Hüma Kuşu’ diye uzun havaya başladığı zaman gözlemlerim doluyor. Ben insanımı seviyorum” (Özcan 75).

İmre Kadızade, Türkiye'nin 90'lı yıllarının şahidi olan, bir diğer otobiyografik kahramandır. *Kâbus*'ta ülkeyi yıkıma götüren 90'lı yıllar Türkiye'sinin şahidi olan Kadızade, *Schrödinger'in Kedisi* serisinin ikinci kitabı olan *Rüya*'da verilen uyanışın başkahramanıdır.

Alatlı, *Rüya*'da, “Yeni Dünya Düzeni” (Kutsal Koalisyon)’a karşı “Onarımcılar” olarak ifade edilen bir grubun mücadelesini konu edinir. Romanlarda sıklıkla Millî Mücadele göndermesi bulunur ve “Onarımcılar” adı verilen bir grup Türk entelektüel, direnişi simgeler. Onarımcılar, yabancılaşılmaya karşı geçmişini hatırlayan, yeni bir nesil canlandırmak ister:

“Gezegenimizi sıkıca koordine edilmiş; küçük, seçkin ve uluslar ötesi bankerlerden ve sanayicilerden oluşmuş, entelijensiya destekli bir oligarşinin eline teslim etmek, Avrupa Birliği'nin Avrupa kıtası için yaptığını gezegenin bütünü için yapmak ve dünya devleti kurmak istiyorlar” (Alatlı, Schrödinger'in Kedisi Kitap 2: Rüya 283).

“Bu yönetime boyun eğmek istemeyen dünya halkları genleri yok edilerek biyolojik bir soykırımla karşı karşıya kalacaklardır. ‘Kutsal Koalisyon (Yeni Dünya Düzeni)’un karşısındaki en önemli engel, kendilerine ‘Onarımcılar’ adını veren bir grup insandır. ‘Kutsal Koalisyon’un dışında kalarak gezegenimizde hayatlarını sürdürebileceklerine inanan bu insanlar, yeraltında kurdukları ‘mucizeler diyarı’ ile kendileriyle hemfikir olan insanları bir araya toplayarak ‘Yeni Dünya Düzeni’ne karşı mücadele etmektedirler. Roman bu iki karşı grubun, güçlü ile güçsüz, zalim ile mazlum, ‘bozucular’ ve ‘onarımçılar’ arasındaki temel çatışmalar üzerine kurulmuştur” (Alatlı, Schrödinger'in Kedisi Kitap 2: Rüya arka kapak).

5 Kemal Tahir bu telmihlerden kurtulmak için millici demiştir.

Schrödinger'in Kedisi isimli romanlarında yeni dünya düzeni denen tek tipleşme tuzağına dikkat çeken Alatlı, kurtuluşu Türk entelektüelinde bulur: Türklüğün dünyaya bakışı, dünyanın kurtuluşu için tek çözüm yoludur. Bu dünya görüşünü canlandıracak olan da Türk entelektüelidir. Bu görüşü savunurken sık sık Kurtuluş Savaşı'na ve bir entelektüel olarak gördüğü ve toplumun kaderine ve politik hayata etkisiyle yücelttiği Mustafa Kemal Atatürk'e göndermelerde bulunur.

Entelektüeli toplumun temel unsurlarından biri olarak gören Alatlı, bir çelişki gibi görülebilecek şekilde Batı'nın aydınlanma olarak lanse ettiği değerlerle kavgalıdır. Bunun karşısına "merhamet kutbu"nu çıkarır. Yazar, bu tartışmayı toplumsal kaderimizi benzettiği Rusya üzerinden genişletir. Aydınlanma kutbundan merhamet kutbuna geçişin izlerini yabancılaşma karşıtlığını ve yerellik vurgularını işleyen *Gogol'un İzinde* serisinin kahramanları Güloya ve Aleksî'nin diyaloglarında buluruz. Yine bu diyaloglarda entelektüel kibrin, bilgi istibdadının, tek tipleşmenin, toplumsal yaşama müdahale etmenin eleştirildiğini görürüz. Bu bakımlardan Alatlı, Güloya'nın dilinden kendi düşüncelerini aktarır ve yücelttiği entelektüel davranış biçimlerini okuyucuya hissettirir:

"İnsan, aklına başrol verdiğinde, hele de Tanrılaşma gibi bir hezeyana kapılmışsa, belirsizliğe bilinmezliğe hiç gelemey oluyor. Oysa hiçbir teori, kendi kendinin teorisi olamaz. Hiçbir resmi dil, kendi anlamlarını önceden belirleyemez. Hiçbir bilim, hangi teknolojinin insan yararına olduğu sonucuna ulaşamaz.

Kendimizi bilgi'nin istibdatından kurtarıp, bilgi'ye yer açmazsak vahiy gelmez, Aleksî. Gezegenin taşlaşmasını istemiyorsak insan yararına olabilecek bilgiye ilişkin problemlerle yüz yüze geldiğinizde, entelektüel belirsizliği ve kesinliği ve geometrik ispatların putlaştırılmasını bir yana bırakmak durumundayız.

Aydınlanma değil, merhamet!

Bilinmeyene, belirsizliğe ve çoğulculuğa rağmen endişeden uzak yaşamamızı mümkün kılacak alçakgönüllülüğü yakalamak zorundayız. Hayatımızı sürdürürken, doğal kaynakları kullanırken başka canlı topluluklarını doğrudan veya dolaylı olarak tehdit etmemek, diğer canlıların yaşam alanlarını ve topluluklarını, biyoçeşitliliği arttıran ekosistem sürecini, onun işlev ve yapılarını sakınmak, gözetmek zorundayız. En küçüğünden en büyüğüne, her yerde ve her zaman, insanlar, canlılar ve doğanın tümü

*hakkında bilgilerimizi, onlara verdiğimiz değeri pekiştirmekle yükümlü-
yüz” (Alatlı, Dünya Nöbeti - Gogol’ün İzinde II 178-179).*

*“Batılı aydınlar Aydınlanma’dan kaynaklanmayan hak ve özgürlükle-
rin var olabileceği düşüncesine tahammül edemiyorlar. Şaşa’dan soğuma-
ları onun geleneksel Rus değerlerini savunmaya başlamasına denk düşü-
yor; Tanrı’ya, Ortodoksluğa, maneviyata, Rus ulusunun Bâtini temellerine
ilişkin değerler. Batılı inteligenti, siyasi özgürlüğün ruhani bir temeli olabi-
leceğini aklından geçirmek bile istemiyor” (Alatlı, Aydınlanma Değil, Mer-
hamet! 35).*

Alatlı, Gogol’ün İzinde serisinin üçüncü kitabı olan *Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!* adlı romanında Güloya ve Aleksî arasındaki diyaloglarda Rus İm-
paratorluğu’na karşı sosyal bir hareket olarak ortaya çıkmış Narodnik hare-
ketini de konu edinir. Alatlı, Narodnik hareketine benzer bir şekilde Türk
halkının da bir uyanış içerisinde olmasını arzular. Narodnik hareketinin
yabancılaşma karşıtı bir halk hareketi olması ve yerli düşünceyle Rus hal-
kını uyandırma konusundaki amacı Alatlı’yı etkilemiştir:

*“Narodnik, malum, ‘halkçı’ demek. Rus halkı ile doğrudan iletişim kur-
maya, yabancılaşmışlıklarına son vermeye -ve böylece füzuli olmaktan kur-
tulumaya!- çabalayan soylu Rus aydınlarına verilen isim. 1870’lerden iti-
baren idealize ettikleri ve fakat aslında kendi hayal güçlerinin ürünü bir
soyutlamadan ibaret olan Rus halkını etkilemek, desteğini almak üzere yol-
lara düşmüşler. Rusya’nın sahici halkı, onları bağrına bassın, onlara bir
şeyler öğretsin, kardeşliğe kabul etsin diye uğraşmışlar. Aleksî, bana na-
rodnik derken haksız değil, zira bu ülkeye yeni bilgiye yer açmak, yeniden
yapılanmak, hatta bir başka Güloya’ya ihtida etmek için göçtüğümü söy-
leyen benim” (Alatlı, Eyy Uhnem! Eyy Uhnem! 10-11).*

Alev Alatlı, romanlarında sosyolojik tespitleriyle hayatın çatışmacı un-
surunu ön plana çıkarmakla birlikte savunulan fikri idealize etmekten geri
durmaz. İdealize edilmiş kahramanlar Türkiye için yapılması gerekeni bi-
lir; çıplak gerçeğin üzüntü verici yönünü görür ve sesini duyurmaya çalışır.
Bu entelektüellerin ele aldığı meseleler şu sorularda toplanabilir: Ne ola-
cak bu dünyanın hâli? Daha iyi bir dünya mümkün mü? Biz Türkler -ka-
derleri Türk’e benzer diğer Doğulu milletler ve/veya Türklerin veya ben-
zer diğer milletlerin entelektüel sınıfı- bu gidişatı değiştirmek, mümkünse
tersine çevirmek için ne yapabiliriz? Romanların yapısı bu tür sorulara ce-
vap geliştirmek üzere kurgulanmıştır.

Sonuç

Alev Alatlı, kendi toplumunun meselesini hep en önde tutmuş ve bunun yanında sürekli olarak insanlık idealleri için çalışmış bir entelektüeldir. Romanlarının neredeyse tamamında Batı sömürgeciliğini doğuran aydınlanma hareketi karşısında Doğu'nun kadim bilgisi savunulmuş; dünyanın içinde bulunduğu siyasi buhrana çözüm olarak Türklerin kadim değerleri önerilmiştir. Alatlı, Türklerin yaşam biçimlerinde, geleneklerinde, türkülerinde, mimarisinde yaşamla bağdaşık bir yön bulmaktadır ve bu kadim bilginin keşfedilmesi ve içinde bulunduğu durumdan çıkarılması hâlinde Türklerin, insanlığı yaşadığı buhrandan çıkaracak güce sahip olabileceğini düşünmektedir. Bu düşüncüyü ise insanlığın kurtuluşu için Türkiye'yi önererek cisimleştirmiştir.

Bu dünya görüşünü kuvveden fiile geçirecek ve evrensel olarak kullanıma sunacak yegâne savaşçı da Türk entelektüelidir. Belki de ona gelinceye kadar entelektüele bu kadar ağır yük yükleyen başka bir mütefekirimiz yoktur. Otobiyografik kahramanlar olan Günay Rodoplu, İmre Kadızade ve Güloya, birer entelektüel olarak Türk insanının içinde bulunduğu tuzağı görmektedirler. Sürekli bu yüzden çile çekmekte; dünya nöbeti tutmakta ve fikrî bir mücadele vermektedirler. Bu mücadele, bir çeşit Kurtuluş Savaşı'dır ve bu sefer daha tehlikeli bir biçimde düşman kılık değiştirmiştir. Bu yüzden onu açığa çıkaracak ve ona akılla karşılık verecek entelektüellere ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak Türkiye ve dünyanın içinde bulunduğu yıkım karşısında derin bir üzüntü duyan ve bu buhrandan çıkış için elinden geleni yapma azmi olan dünyayı bilen ve tanıyan, kendi değerleriyle barışık Türk entelektüelinin, Alev Alatlı romanının deşişmez kahramanı olduğu söylenebilir.

Bu romanlar arasında bu yönüyle özellikle altı çizilmesi gereken eser *Rüya*'dır. *Rüya*'da çıkış yolu, bazı karakterleri Erkanı Keyman, Oktay Sinaoğlu gibi gerçek hayattan alınma entelektüeller olarak verilir. Bu deneysel denilebilecek romanda kurgu ve gerçek hayat iç içedir. Nitekim *Rüya*'dan sonra "Onarımcılar" adıyla bir e-posta grubu kurulmuş; bu platformda uzun yıllar "think thank" benzeri bir fikrî faaliyet sürmüştür. Bu grup ve faaliyetleri edebiyat sosyolojisi açısından araştırılması gereken bir edebî olgudur.

Son söz olarak şunu mutlaka ilave etmek gerekir ki edebî üretim dışında gerçek hayatta Alev Alatlı, idealize ettiği gibi yaşamış, Türkiye başta ve önde olmak üzere dünyanın yükünü sırtlamış bir entelektüeldir. Fikrî hayatı boyunca yine savunduğu gibi bir fikir işçisi olarak Batı'nın acımasızlığına karşı kendi kültüründen alternatif üretmek üzerine çalışmış;

turnasıyla türküsüyle, kadınıyla erkeğiyle, Doğulusuyla Batılısıyla, solcusuyla sağcısıyla, göçmeniyle yerlisiyle toplumu oluşturan, tüm unsurları sonsuz bir sevgiyle sahiplenmiştir. Bu sahiplenme toplumda da karşılık bulmuş, nevi şahsına münhasır bu entelektüelimiz, toplumun geniş kesimleri tarafından her insana nasip olmayacak derecede sevilmiş ve benimsenmiştir. Türk insanının Alev Alatl'ya duyduğu yakınlık da yine edebiyat sosyolojisi açısından ilgi çekici bir diğer unsur olarak ön plana çıkar.

Kaynakça

- Alatlı, Alev. “Türkiye’de Entelektüeller Gerekli Değildir”. t.y. 02 05 2024. <<https://www.alevalatli.com.tr/turkiyede-entelektueller-gerekli-degildir/>>.
- . Aleksandr İsayeviç Soljenitsin: Geleneğin Ölümü. t.y. 4 2024. <<https://alevalatli.org.tr/aleksandr-isayevic-soljenitsin-gelenegin-olumu/>>.
- . Aydın Despotizmi. İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2002.
- . Aydınlanma Değil, Merhamet!. 11. Basım. İstanbul: Everest Yayınları, 2017.
- Alatlı, Alev. “Beyaz Türkler Kopuk Bir Kuşak Olarak Yetiştiler.” Hürriyet Gazetesi. Zeynep Bilgehan. 17 3 2013.
- . Beyaz Türkler’i paçozluk küstürdü. 12 9 2011. Akşam. 14 4 2024. <<https://www.aksam.com.tr/roportaj/beyaz-turkleri-pacozluk-kusturdu--66691h/haber-66691>>.
- . Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Edebiyat Ödülü 2014 Teşekkür Konuşması. 8 12 2014. 4 2024. <<https://www.alevalatli.com.tr/cumhurbaskanligi-kultur-ve-sanat-buyuk-edebiyat-odulu-2014-tesekkur-konusmasi/>>.
- . Dünya Nöbeti - Gogol’ün İzinde II. İstanbul: Everest Yayınları, 2005.
- . Edward Said. t.y. 4 2024. <<https://www.alevalatli.com.tr/edward-said/>>.
- . Eyy Uhnem! Eyy Uhnem! İstanbul: Everest Yayınları, 2008.
- . ‘Hayır!’ Diyebilmeli İnsan. İstanbul: Zaman Kitap, 2005.
- . Or’da Kimse Var Mı? Kitap 1: Viva La Muerte! Yaşasın ölüm. Cilt 7. Baskı. İstanbul: Boyut Yayınevi, 1996.
- . Or’da Kimse Var Mı? Kitap 4: O.K. Musti, Türkiye Tamamdır. Cilt 4. Basım. İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2001.
- . Schrödinger’in Kedisi Kitap 2: Rüya. İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2001.
- Bozdağ, İsmet. Kemal Tahir’in Sohbetleri. İstanbul: Emre Yayınları, 1995.
- Howe, Irving. Politics and the Novel. Ohio: Meridian Book (5. Basım), 1964.
- Kudret, Cevdet. Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Nebioğlu, Osman. Soljenitsin’in Hayatı. İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1974.
- Said, Edward. Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1995.
- Özcan, Zafer. Alev Alatlı ile Türkiye ve Dünya. İstanbul: Da Yayıncılık, 2003.
- Tahir, Kemal. Notlar/Sanat Edebiyat 1. Haz. Cengiz Yazoğlu. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1989.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. Edebiyat Dersleri. Der. Abdullah Uçman. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Yerlikaya, Turgay. “Nereye Gitti Bu Entelektüeller? Değerlendirmesi.” İnsan & Toplum 2013: 223-228.
- Yivli, Oktay. Alev Alatlı’nın Romancılığı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı (Yeni Türk Edebiyatı) Anabilim Dalı, 2009.

ALEV ALATLI'YI ANLAMAK



15-16 Mayıs 2024 tarihlerinde gerçekleştirilen Alev Alatl'ıyı Anlamak Sempozyumu'nun amacı; Alev ALATLI'yı yakından tanıyan, onunla birçok alanda iş birliği yapmış, onun fikir yapısını bilen ve aynı tartışma ortamlarında yer almış, farklı bilim dallarında uzmanlaşmış değerli konukları bir araya getirmek ve Alev ALATLI Hocanın eğitim, düşünce dünyası, edebiyat ve bilim ile ilgili çalışmalarına yönelik bilinmeyenleri ortaya koymak, bu konulardaki önemli fikirlerini yeniden gündeme getirmek ve tarihe not düşmektir.

Bu amaçlara ulaşabildiğimizi düşündüğümüz sempozyumun çıktısı olarak bu kitapta yer alan sunumların hem Kapadokya Üniversitesi mensuplarına hem de bütün okuyuculara Alev ALATLI hakkında yeniden düşünmek ve onun eserlerini yeniden okumak ihtiyacını hissettireceğini umuyoruz.

Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK
Prof. Dr. Şafak OĞUZ



Neveşehir Yerleşkeleri:
Mustafapaşa - Uçhisar - Ürgüp
Tel: 0384 353 5009 (pbx) Fax: 0384 353 5125
Sabiha Gökçen Yerleşkesi:
Şeyhli, Bot Ahenk Sk. No:2, 34912 Pendik
Tel: 0216 588 0010 (pbx) Fax: 0216 588 0012
info@kapadokya.edu.tr

